

P 400 (21)

KÖNYVTÁROS

8

1981

**A Kunhegyesi Nagyközségi Könyvtár
az 1730 körül épített egykori Sóházban kapott új otthon
Híradásunkat lásd a 473. oldalon (Danka István felvételei)**

TARTALOM

A IV. országos könyvtárügyi konferencia	443
BESZÉLGETÉSEK A KÖNYVTÁRRÓL	
DR. SCHULTHEISZ EMIL: „A jó orvos kíváncsi” (<i>Walter Béla</i>)	449
Az Olvasó ifjúságért pályázat nyertesei	451
FÓRUM	
SIMON ZOLTÁN: Kérdések a módszertani munkáról	452
PÁL JÓZSEF: Azok a hetvenes évek	454
Méltó-e nevéhez a Makói Városi Könyvtár? (<i>Tuba László</i>)	457
<i>Megkérdeztük a fenntartókat</i> SIMAY NORBERT: Előbbre léptünk az egységes könyvtári rendszer felé vezető úton. Beszélgetés WEISZ GYÖRGY-gyel, a Váci Városi Tanács elnökével	462
Kérdezz — felelek	466
KÖNYVTÁRI ÉLET	
Egy megyei könyvtár a helyi sajtó tükrében (<i>Köbölkuti Katalin—Nagy Éva</i>)	467
Szakszervezeti könyvtár lakóterületi szerepben (<i>Csernus Gyuláné</i>)	469
Kitüntetések	470
Szerkesztői üzenetek	470
A lapokban olvastuk (<i>Vas Népe, Szocialista Művészetért</i>)	471
Hírek	473
LÁTÓKÖR	
RUZSICZKY ÉVA: Kutatóként egy svéd könyvtárban	474
DR. GOMBA SZABOLCSNÉ—DR. BAZSA GYÖRGY: Bemutatjuk a debreceni egyetem integrált kémiai könyvtárát	477
Lapozgató	479, 494
KAMARÁS ISTVÁN: Hazakisértük az olvasót. Olvasásszociográfia	480
DR. CSULÁK MIHÁLY: Az iskolai könyvtárak irányítása a népoktatási törvény megalkotásától a felszabadulásig. 1. rész (<i>A könyvtárak történetéből</i>)	485
<i>Könyvtárosok és bibliográfusok</i> : KOVÁCS MÁTÉ 1906—1972 (<i>Tóth Gyula</i>)	489
A Könyvtáros galériája: PETERIS UPITIS (<i>Dalmay Árpád</i>)	495
KÖNYVTÁRSZAKIRODALOM	
A Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának évkönyvei IV. 1981 (<i>Onódy Miklós</i>)	496
KAMARÁS ISTVÁN: Az olvasó munkások és az irodalom (V. <i>Kulcsár Júlia</i>).	497
BIBLIOGRÁFIÁK	
Dia- és reprodukció katalógus (<i>Varga Ildikó</i>)	498
SZAKMAI FOLYÓIRATOK, HÁLÓZATI HÍRADÓK	499

A lapunk e számában közölt metszeteket és ex libriseket Peteris Uptis készíttette

Из содержания

- 4-ая венгерская государственная конференция по библиотечному делу (обобщение библиотечного отдела Министерства просвещения о совещании) (443);
 Разговоры о библиотеке. Интервью с историком медицины, министром здравоохранения, д-ом *Эмилем Шультейсом* (449);
 Можно ли лечить сетевую-методическую работу? (452);
Кёбёлюкати Каталин—Надь Ева: Деятельность Областной библиотеки г. Сомбатхей в свете местной печати (467);
Ружички Ева: Опыт венгерского языковеда в Каролине, библиотеке университета г. Усала (474);
Д-р Гомба Саболчн—д-р Бажа Дьердь: Представляем интегрированную химическую специальную библиотеку при дегреценской университетской библиотеке (477);
Камараш Иштван: Разговоры с читателями городской библиотеки. Социология чтения (480);
Тот Дьюла: Со дня рождения профессора *Мате Ковача* исполнилось 75 лет (489).

From the contents

- The 4th Hungarian National Conference on Librarianship (Summary of the proceedings by the Library Department of the Ministry of Culture) (443);
 Talks about the library. Interview with *dr. Emil Schultheisz*, historian of medicine, Minister of Public Health (449);
 Is methodological work curable? (452);
Katalin Köbölkuti—Eva Nagy: Activities of the Szombathely County Library as reflected in the local press (467);
Eva Ruzsiczky: Experiences of a Hungarian linguist in the Uppsala University Library (Carolina Library) (474);
Mrs. Szabolcs Gomba—György Bazsa: The integrated chemical library of the Debrecen University Library (477);
István Kamarás: Talks with readers of a town library. A sociology of reading (480);
Gyula Tóth: At the 75th birthday of Professor *Máté Kovács* (489).

Aus dem Inhalt

- Die IV. Ungarische Tagung für Bibliotheks-wesen (Zusammenfassung der Bibliotheks- abteilung des Ministeriums für Kultur über die Beratungen) (443);
 Gespräche über die Bibliothek (Interview mit *Dr. Emil Schultheisz*, Historiker der Medizin, Minister für Gesundheitswesen) (449);
 Ist die methodische Arbeit heilbar? (452);
Katalin Köbölkuti—Eva Nagy: Die Tätigkeit der Komitatsbibliothek von Szombathely im Spiegel der Ortspresse (467);
Eva Ruzsiczky: Die Erfahrungen eines ungarischen Sprachwissenschaftlers in der Universitätsbibliothek von Uppsala „Carolina“ (474);
Frau Dr. Sz. Gomba—Dr. György Bazsa: Wir präsentieren die integrierte chemische Fachbibliothek der Universitätsbibliothek von Debrecen (477);
István Kamarás: Gespräche mit den Lesern einer Stadtbibliothek. Lesensoziographie (480);
Gyula Tóth: Vor 75 Jahren ist Professor *Máté Kovács* geboren (489).

Cikkeink szerzői

Dr. Bazsa György, a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem természettudományi karának dékányhelyettese; *dr. Csulák Mihály*, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum tudományos titkára; *Dalmay Árpád* újságíró (Szovjetunió); *dr. Gomba Szabolcsné*, a KLTE könyvtárának mb. főigazgatója; *Juhász Jenő*, a Művelődési Minisztérium könyvtári osztályának vezetője; *Kamarás István*, az Országos Széchényi Könyvtár könyvtártudományi és Módszertani Központ osztályvezetője; *V. Kulcsár Júlia*, a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének munkatársa; *Onódy Miklós*, az OSZK ny. főosztályvezető-helyettese; *Pál József*, a Baranya megyei Könyvtár munkatársa; *Ruzsiczky Éva*, az MTA Nyelvtudományi Intézetének tudományos főmunkatársa; *Sárdy Péter*, a Művelődési Minisztérium könyvtári osztályának helyettes vezetője; *Simay Norbert*, a Könyvtáros olvasószervezője; *Simon Zoltán*, a Debreceni Megyei Könyvtár munkatársa; *Tóth Gyula*, a Szombathelyi Tanárképző Főiskola tanszékvezető docense; *Tuba László*, a Mosonmagyaróvári Városi—Járásai Könyvtár igazgatója; *Varga Ildikó*, az OSZK KMK munkatársa; *Walter Béla*, a Semmelweis Orvostudományi Egyetem Pulmonológiai Klinikájának könyvtárosa.

Főszerkesztő: **Gerő Gyula**

A szerkesztőség címe: 1111 Budapest, Bartók Béla út 32.

Telefon: 451-758, 664-805

Kiadja a **Lapkiadó Vállalat**

1073 Budapest, Lenin krt. 9—11. Tel.: 221-285.

Levélcím: 1906 Budapest, Pf. 223.

Felelős kiadó: **Siklósi Norbert**

Egyetemi Nyomda — 81.7083 Budapest, 1981.

 Felelős vezető: **Sümeghi Zoltán** igazgató

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető a hírlapkézbesítő postahivataloknál és a Posta Központi Hírlap Irodánál (postacím: Budapest V., József nádor tér 1. — 1900) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215—96 162 pénzforgalmi jelzőszámra. Előfizetési díj 1/4 évre 60 forint. Egy szám ára 10 forint. Külföldön terjeszti a „Kultúra” Külkereskedelmi Vállalat. H—1389 Budapest, Postafiók 149.

**KÖNYVTÁROS
 A MŰVELŐDÉSI
 MINISZTERIUM
 LAPJA**

INDEX: 25 449

A IV. országos könyvtárügyi konferencia

ELŐZMÉNYEK. 1979 második félévében fogalmazódott meg a könyvtárügy vezető szakembereiben a gondolat, hogy 1981 tavaszán vagy kora őszen célszerű volna megrendezni a IV. országos könyvtárügyi konferenciát. Ez az elképzelés időszzerűnek nemcsak azért bizonyult, mert az előző konferencia óta egy teljes évtized telt el, de azért is, mert napirenden volt a VI. ötéves terv előkészítése, és szükségessé vált egy távlati könyvtárfejlesztési koncepció kialakítása is.

Az előkészítés 1979-ben kezdődött meg az Országos Könyvtárügyi Tanács, illetve munkabizottságai, a különféle könyvtárigazgatói tanácsok keretében. A Magyar Könyvtárosok Egyesületének szombathelyi vándorgyűlése is jól szolgálta az előkészületeket az elmúlt tíz év eredményeinek áttekintésével, a problémák számbavételével.

A Kulturális Minisztérium miniszterhelyettesi értekezlete 1980. február 25-én fogadta el a konferencia megrendezésére vonatkozó javaslatot, s időpontjaként 1981 első félévét jelölte ki. 1981 elején a Művelődési Minisztérium miniszterhelyettesi értekezlete tájékoztatást kért a konferencia előkészítési munkálatairól, s jóváhagyta a konferencia legfontosabb célkitűzéseit, programjának magvát. Eszerint a konferencián át kell tekinteni az elmúlt tíz év fejlődését, eredményeit és problémáit, és ki kell jelölni a könyvtárügy távlati fejlesztési irányát. A miniszterhelyettesi értekezlet a konferencia téziseit megfelelő vitaanyagként tekintette és szükségesnek tartotta, hogy a konferencia olyan ajánlásokat fogalmazzon meg, amelyek végrehajtása érdekében együtt kell, hogy dolgozzanak a könyvtárak és a tájékoztatási intézmények fenntartói, felügyeleti szervei és munkatársai, a társadalmi és a tömegszervezetek, a tömegkommunikációs eszközök.

A tézisek mellett a konferencia dokumentumaként elkészült *A magyar könyvtárügy helyzete és fejlesztési programja* című háttéranyag is, amely számos résztanulmány felhasználásával jött létre. A kétszáznál több szakember bevonásával, 24 munkacsoportban készült tanulmányok a könyvtárügy olyan lényeges kérdéseit érintették — s tettek továbbfejlesztésükre javaslatot —, mint például a könyvtárak szakfelügyelete, a könyvtárosok képzése és továbbképzése, a könyvtárak műszaki fejlesztése, a könyvtárügy nemzetközi kapcsolatai, a koordinációs és a hálózati központok tevékenysége stb. A különféle könyvtártípusok (egyetemi, főiskolai, tanácsi és szakszervezeti közművelődési, iskolai) működéséhez korszerűsített szakmai irányelvek, illetve tervezetek készültek.

A konferencia technikai lebonyolítása rendkívül sok előkészítő szervező munkát igényelt, amelynek a zömét a Magyar Könyvtárosok Egyesülete — kiaknázva az ilyen területen felhalmozódott gazdag tapasztalatait — vállalta és végezte el. Az egyesület tett javaslatot a konferenciára meghívandó könyvtárosok személyére is. E javaslatok közül nem tudtuk valamennyit figyelembe venni. Minthogy a konferencia célkitűzései között kiemelkedően fontos helyet foglalt el az, hogy a konferencia ne a szakma szakembereinek *belső* tanácskozása legyen, hanem olyan fórum, ahol a könyvtár- és tájékoztatásügygel kapcsolatban állók rendkívül széles körének képviselői találkozhatnak és vitakozhatnak egymással, szükségképpen született meg a döntés: a mintegy 300–320 meghívott között a többséget a könyvtárakat fenntartó, felügyelő, valamint a párt-, állami és társadalmi szervek képviselői alkossák. A névsor összeállításakor arra törekedtünk, hogy a különböző szintű párt-, szakszervezeti és tanácsi szervek, a minisztériumok és más főhatóságok, a társadalmi szervek képviselői éppúgy jelen legyenek, mint a könyvtárakkal kapcsolatban álló vállalatok és intézmények vezetői, dolgozói, a könyvtárhasználók reprezentánsai és természetesen a könyvtárügy legkülönbözőbb rétegeinek munkatársai.

A konferencia előkészítését, a helyzet áttekintését és a fejlesztési program kialakítását segítették azok a sajtóban megjelent cikkek és rádióműsorok, amelyek a konferencia közeledtével öröndetesen megszapordtak, és amelyekben kellő szakszerűséggel és politikai hangsúllyal kaptak helyet a könyvtárügy valóban legfontosabb kérdései.

BALÁZS MIHÁLY

DR. MEZEI GYULA

DR. CSELŐTEI LÁSZLÓ

A KONFERENCIA. A IV. országos könyvtárügyi konferencia 1981. június 2-án és 3-án tanácskozott a Kertészeti Egyetem dísztermében. A zsűfólásig megtelt terem is bizonyította, hogy a meghívottak csaknem mindegyike nagyra értékelték a konferenciát, és megjelenésével is érzékeltette fontosságát.

A konferenciát *dr. Köpeczi Béla* akadémikus, a Magyar Tudományos Akadémia főtitkárhelyettese nyitotta meg, akinek bevezető szavai már jelezték, hogy az egész társadalmat, annak minden tevékenységét érintő kérdés kerül napirendre.

A konferencia előadója *Pozsgay Imre* művelődési miniszter volt: a művelődésügy egészébe ágyazva közelítette meg azokat a könyvtárügyi problémákat, amelyek megoldására az elkövetkezendő években a legtöbb figyelmet kell fordítani.

A nagy érdeklődéssel kísért beszédet élénk, színvonalas vita követte. A hozzászólók mindegyike megerősítette a konferencia dokumentumaiban leírtakat és az előadásban elmondottakat. Elhangzottak igen lényeges, megszívlelendő javaslatok, a felgyülemlett problémák megoldását célzó elképzelések is. Az alapkérdésekben tapasztalt egyetértés szerencsére nem eredményezett unalmas, egyhangú hozzászólás-sorozatot: a szakmai kérdésekben bőven került sor vitára is, s ezt még változatosabbá tette az a tény, hogy a felszólalók sok esetben nem a könyvtárosok, hanem az érdekelt kívülállók szemével láttatták a problémákat, az eltérő véleményeket és a megoldási lehetőségeket.

A hozzászólások nagy többsége túlelmelkedett a napi problémákon, a felvetett témákat sokrétűen, társadalmi, politikai és gazdasági összefüggéseiben és a szükséges mértékű általánosítással fejtette ki anélkül, hogy a valóságos gondoktól elszakadt volna. A konferencia szűkre szabott időtartama miatt, sajnos, nem nyílt mód arra, hogy a hozzászólásra jelentkezett 50 résztvevő mindegyike szóban fejthesse ki véleményét. Összesen 35 hozzászólás hangzott el, további 15 jelentkező írásban juttatta el mondanivalóját a minisztériumnak. (Terveink szerint a konferencia ajánlásait, háttéranyagát, a miniszteri beszéd és az elhangzott, illetve írásban beküldött hozzászólások szövegét önálló kiadványban tesszük közzé.)

A VITA. A konferencia vitája során elhangzott hozzászólások a könyvtárügy szinte minden lényeges területét érintették, de elsősorban — kapcsolódva a tézisekhez — néhány kiemelkedő témakörre összpontosultak. Kiemelt feladatként fogalmazták meg ezúttal is az oktatás-képzés rendszeréhez kapcsolódó, a megújuló oktatási-nevelési folyamatokhoz illeszkedő könyvtári szolgáltatások fejlesztésének követelményét, a könyv növekvő szerepét az oktatásban, továbbá az iskola feladatait az olvasóvá nevelésben és a könyvtárhasználat szokásának kialakításában. Közismert tény, hogy a VI. ötéves tervben az iskolaügy fejlesztése kiemelt kormányprogram, ezért is hangsúlyozták tübben, hogy az iskolai beruházásokkal párhuzamosan épüljenek meg a szükséges alapterületű és felszereltségű iskolai könyvtárak. Az iskolai könyvtárügy egészéről, a feladatok sokrétűségéről, a problémák súlyosságáról és a megoldás lehetőségeiről beszélt átfogóan *Balázs Mihály*, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum főigazgatója. Hozzászólásában elsősorban a tartalmi kérdéseket, a könyvtárnak az oktató-nevelő tevékenységben betöltött szerepét boncol-

SZILÁGYI GYULA

SZŐNYI KATALIN

DR. VÁRKONYI IMRE

gatta. de kitért fontos, megoldatlan irányítási, szervezeti és módszertani kérdésekre is.

Dr. Mezei Gyula, a Fővárosi Tanács V. B. művelődésügyi főosztályának vezetője külön is hangsúlyozta, hogy a nehéz gazdasági helyzetre való tekintettel a lakótelepek könyvtári ellátásában nagy szerepet szán a főváros az iskolai könyvtáraknak is. *Dr. Tar Károly*, a Debreceni Városi Tanács V. B. művelődésügyi osztályának vezetője az integrációs törekvések ésszerűségére és a mértéktartásra hívta fel a figyelmet, kiemelte, hogy a szervezeti megoldások csak akkor járhatnak eredménnyel, ha tartalmi célokat szolgálnak, a művelődés komplex folyamatának érvényesülését segítik elő.

Az új korszakot nyitó tantervekben meglévő, a tanulók könyvtárhasználatra nevelését elősegítő lehetőségek minél magasabb színvonalú kiaknázása kiemelkedő fontosságú azért is, mert a termelésben, a felsőoktatásban, a kutató-fejlesztő tevékenységben egyre inkább olyan szakemberekre van szükség, akik rendelkeznek az önálló ismeretszerzéshez szükséges gyakorlattal. Az egyetemek vezetői, oktatói világosan látják, mennyire fontos volna, hogy a felsőoktatási intézményekbe olyan hallgatók kerüljenek, akik a könyvtár és a szakirodalom használatának módszereit jól ismerik. Hozzászólása során — a mezőgazdaság fejlesztésének információ-igényességét is hangsúlyozva — erről beszélt *dr. Cselőtei László*, a Gödöllői Agrártudományi Egyetem rektora.

A termelőüzem nézőpontjából közelített ehhez a kérdéshez *Mónus Imre*, a győri Rába Magyar Vagon- és Gépgyár közművelődési titkára, aki hangsúlyozta a formális elemek túlzott érvényesülésének veszélyeit is. A vállalat tapasztalatai egyértelműen igazolják: a korszerű, világszínvonalú munka elvégezhetetlen megfelelő általános műveltséggel rendelkező munkaerők nélkül, s ezek fel- és kinevelésében a könyvtárnak kiemelkedő szerepe lehet.

A szakkönyvtári ellátás, a szakirodalmi információszolgáltatás jelentősége volt a másik nagy témakör, amely a konferencia igen sok résztvevőjét foglalkoztatta. A mezőgazdasági kutató-fejlesztő munkában betöltött lényeges szerep kiemelése mellett (*Cselőtei László*) *Kincses Gyula*, a Péti Nitrogénművek vezérigazgató-helyettese az ipari termelés kutatási megalapozását, ezen belül a különféle, elsősorban a könyvtári szolgáltatások révén megszerezhető információk fontosságát hangsúlyozta. Az egészségügyben és az orvostudományban betöltött szerepükről ketten is szót kívántak ejteni (*dr. Székely Sándor* és *dr. Gyárfás Ágnes*), de hozzászólásukra, sajnos, idő hiányában nem került sor. Általánosabban fogalmazott, a társadalom egész technikai kultúrájával való kapcsolatokra tért ki *Agoston Mihály*, az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ főigazgatója. A tudományos élet, a kutatás és fejlesztés során — minden technikai változás ellenére, sőt éppen ezektől megerősítve — változatlanul kiemelkedő jelentőségűek az írott, a szakirodalmi eredetű információk. Hazai és nemzetközi példákkal érvelve bizonyította ezt *dr. Rózsa György*, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának főigazgatója.

DR. EÖRSI GYULA

SZÜCS FERENCNÉ

DR. BECSEI JÓZSEF

(Jánosi Ferenc felvételei)

A szakirodalmi tájékoztatás — és általánosabban valamennyi könyvtári tevékenység is — gyorsabbá, hatékonyabbá és eredményesebbé tétele érdekében egyre inkább elengedhetetlen a korszerű technikai eszközök és eljárások alkalmazása. Az ilyen eljárások közül talán legidőszerűbb és legnagyobb horderejű a számítástechnika, amelyről két hozzászóló is beszélt. *Szönyi Katalin*, a Nemzetközi Számítástechnikai Oktató és Tájékoztató Központ fősztályvezetője hangsúlyozta, hogy a számítástechnika alkalmazására országosan összehangoltan, valamennyi könyvtárra kiterjedően kell sort keríteni. *Dr. Vinkler Péter*, az MTA Központi Kémiai Kutatóintézetének tudományos titkára a korszerű, számítógépes adattárak, adatbankok alkalmazásának multhatatlan fontosságáról beszélt.

A könyvtári szolgáltatások megbízhatósága, gyorsasága nemcsak a könyvtári terület tevékenységétől függ: a dokumentumbázis fejlesztésének javítása — szorosan összekapcsolódva a könyvtárakban folyó számítógépesítési munkálatokkal — nagymértékben függ a könyvkereskedelem munkájától is. *Drucker Tibor*, a Könyvértékesítő Vállalat igazgatója hangsúlyozta, hogy vállalata továbbra is erősíteni kívánja kapcsolatait a könyvtárakkal, és bővíteni szolgáltatásait. *Gönyei Antal*, a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat vezérigazgatója írásban benyújtott hozzászólásában konkrét javaslatokat tett az együttműködés erősítésére, eredményesebbé tételére. A könyvtárügy egészének nagyfokú fejlődéséhez, rendszerré válásához kiemelkedően fontosak a központi szolgáltatások, amelyekről *dr. Jóború Magda*, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója szölt: elmondotta, hogy a nemzeti könyvtár dolgozói világosan látják, mely területeken kellene a leggyorsabban fejleszteni szolgáltatásaikat, de utalt arra is, hogy csak a működési feltételek lényeges javulása — elsősorban az új épület mielőbbi befejezése — teremtheti meg az ehhez szükséges feltételeket.

A könyvtári és a szakirodalmi ellátáson belül a központi szerepkörű könyvtárak (országos feladatkörű szakkönyvtárak, egyetemi központi könyvtárak) kiemelt fejlesztésének fontosságát elemezte árnyaltan *dr. Héberger Károly*, a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának igazgatója. Tapasztalatokról és teendőkről egyaránt beszámolt, s meggyőzően bizonyította a szétforgácsoltág veszélyeit, hátrányait.

A könyvtári rendszerben kulcsszerepet vállaló és betöltő könyvtáraknak kiemelkedő feladataik vannak az ország dokumentumkincsének megőrzésében is. Az e téren elért eredményekről számolt be röviden *dr. Borsa Gedeon*, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője, aki kitért a még megoldandó feladatok hatalmas voltára, s utalt a megoldás néhány lehetséges módjára is. Az egyházi könyvtáraknak mint a történeti értékű könyvek, kéziratok kiemelkedő gyűjtőhelyeinek sajátos problémáiról szölt *dr. Várkonyi Imre*, az Országos Katolikus Gyűjteményi Központ igazgatója. Hozzászólásában a magyar állam támogatásának, segítségének jelentőségét külön hangsúlyozta.

A könyvtáraknak a közművelődés egész tevékenységében, folyamatában betöltött kiemelkedő szerepéről a bevezető előadáson kívül számos hozzászóló is meg-

emlékezett. Az elhangzott, illetve az írásban beküldött hozzászólások a közművelődési könyvtári tevékenység csaknem minden területét érintették. *Tóth Béla*, a szegedi Somogyi Könyvtár igazgatója a könyvtár nyitottságát, sokirányú szolgáltatási rendszerének fontosságát hangsúlyozta, s külön kiemelte a tanácsi irányító szervek információellátásának jelentőségét. *Takács Miklós*, a szombathelyi Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár igazgatója a könyvtárak regionális együttműködéséről, munkamegosztásáról beszélt, világosan bizonyítván, hogy a kooperáció e fajtája valamennyi könyvtár típus, valamennyi könyvtári tevékenység és főként valamennyi könyvtárhasználó számára rendkívül nagy előnyöket rejt magában. A közművelődési könyvtári ellátás gazdaságosabbá és ezzel egyidejűleg magasabb színvonalúvá tételének egyik gyorsan terjedő, kiemelkedően fontos módszeréről, a központosított könyvtári ellátó rendszerekről szólt *Kertész Károly*, a Tapolcai Városi-Járási Könyvtár igazgatója. Gazdag tapasztalatok alapján hangsúlyozta, hogy a fenntartók és az intézmények megfelelő együttműködésével nagyszerűen kihasználhatók a rendelkezésre álló anyagi és szellemi erők.

A dolgozók munkahelyi közművelődési könyvtári ellátása terén hasonló, korszerű ellátási formák alakultak ki a szakszervezeti könyvtári hálózatokban, de e területen is igen sok még a megoldandó probléma. *Szűcs Ferencné*, a Szakszervezetek Borsod megyei Tanácsának titkára a munkahelyi könyvtári ellátás fejlesztésének feladatait és lehetőségeit tekintette át: kiemelte a közös fenntartású könyvtárak, a könyvtári integráció eredményességét mindazokon a helyeken, ahol ennek a szükséges feltételei megvannak. *Benkő István*, a Szakszervezetek Országos Tanácsának osztályvezető-helyettese a szakszervezeti közművelődési könyvtárak hagyományainak megőrzéséről, a szakszervezeti mozgalomban betöltött szerepükről beszélt. *Szilágyi Gyula* ezredes, a Honvédelmi Minisztérium osztályvezetője utalt a fegyveres erők közművelődési könyvtárügyében elért eredményekre, beszélt a könyvtárak és más művelődési intézmények együttműködésének fontosságáról, és hangsúlyozta, hogy a Magyar Néphadsereg jó szervezeti keretet teremthet minden, kellő szakszerűséggel, körültekintően előkészített olvasómozgalomnak.

A Magyarországon élő nemzetiségek könyvtári ellátásáról, ennek politikai és kulturális jelentőségéről beszélt igen meggyőzően *Fischer János*, a Mohácsi Városi Tanács elnöke. Elemezte azokat a gondokat, amelyek a nemzetiségi lakosság színvonalas könyvtári ellátását ma még nehezítik (a könyvbeszerzés, a nyelvismeret és nyelvi kultúra, a szakemberellátás gondjai stb.). Még a közművelődési könyvtári munka olyan területén is, mint a helyismereti tevékenység — amelyről *dr. Bényei Miklós*, a Hajdú-Bihar megyei Pártbizottság munkatársa beszélt — fontos szerepet kell, hogy kapjanak a nemzetiségek kulturális értékmegőrző tevékenységének szempontjai.

A gyermekkönyvtárak helyzetéről, feladatairól, a könyvtári gyermekszolgáltatásokról összefoglalóan beszélt *Ramháb Mária*, a kecskeméti Katona József Megyei Könyvtár gyermekkönyvtárának vezetője. Hangsúlyozta az iskolákkal együttműködő gyermekkönyvtárak fontosságát, kiemelkedő szerepét a gyermekek olvasóvá, könyvtárhasználóvá nevelésében.

A konferencia dokumentumait megerősítve többször is szó esett az *emberi tényező*, a könyvtáros fontosságáról. *Arató Attila*, a Hajdú-Bihar megyei Könyvtár igazgatója a könyvtáros személyéről, hivatásáról, szerepéről mint a könyvtári munka egyik nagyon fontos meghatározó eleméről beszélt. Szólt arról, hogy a könyvtárosok közérzetében is tükröződik a társadalomnak a könyvtárügy iránt tanúsított magatartása. A megbecsülés elégtelenségét főként a pályakezdő fiatalok érzékelik, nevükben szólt a vitában *Karbach Erika*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkatársa. Jelezte, hogy a fiatal könyvtárosok is rendkívül fontosnak tartják a hosszú távon érvényesülő, megalapozott személyzetpolitikát, az ésszerűbb munkaszervezést és munkaerő-gazdálkodást.

A könyvtárosképzésre vonatkozó, a konferencia dokumentumaiban és az előadói beszédben is rögzített elkezdeléseket több hozzászóló is megerősítette. Az egyetemi szintű könyvtárosképzés fejlesztéséről részletesen szólt *dr. Eörsi Gyula*, az Eötvös Loránd Tudományegyetem rektora, aki a képzéssel szemben támasztott igényekhez jobban igazodó ésszerű korszerűsítés mellett foglalt állást. *Dr. Tóth Gyula*, a Szom-

bathelyi Tanárképző Főiskola tanszékvezetője a képzés tartalmi kérdéseiről, megújításáról beszélt, beszámolt az e célra alakult munkabizottság tevékenységének megkezdéséről, szolt a szakpárosítások korszerűsítéséről és a specializálódási lehetőségek szükségességéről is.

A könyvtárak működési feltételeit illetően a dokumentumok őszintén feltárták az elmaradásokat, a súlyos gondokat. Részben ennek tulajdonítható, hogy a konferencia vitáját nem öntötte el panaszáradat, hanem a résztvevők józanul látták a lehetőségeket, s ennek fényében keresték a megoldás módjait. Egy-egy megye, város könyvtárfejlesztési politikájáról, a tanácsi irányítás lehetőségeiről, eszközeiről, a szubjektív tényezők szerepéről a legilletékesebbek szóltak. *Dr. Becsei József*, a Békés megyei Tanács elnökhelyettese azokról a kiemelkedő eredményekről beszélt, amelyek Békés megyében a könyvtárépítkezés terén születtek. Hangsúlyozta, hogy a megyei központi pénzalapok segítségével a helyi tanácsok általában eredményesen ösztönözhetők intézményfejlesztésre. *Dr. Tóth József*, a Zala megyei Tanács pénzügyi osztályának helyettes vezetője a gazdasági szakember szemével, nagy hozzáértéssel mutatott rá azokra a lehetőségekre, amelyek — a megfelelő szemlélet érvényesülése esetén — eredményesen járulhatnak hozzá a könyvtárak, a könyvtári szolgáltatások hatókörének, lehetőségeinek fejlesztéséhez. A Pápai Városi Tanács elnöke, *dr. Németh Zoltán* a város könyvtárügyének főbb eredményeit és gondjait tekintette át, és külön is hangsúlyozta az új lakótelepek könyvtári ellátásának rendkívüli fontosságát. Ő is utalt a könyvtáros szerepére, felelősségére az olvasómozgalom szélesítésében, a könyvtári kultúra erősítésében.

A dokumentumok is megfogalmazták, és több felszólaló is hangsúlyozta, hogy mennyire fontos kérdés a könyvtár és a tájékoztatásügy irányításának egységesítése, a minisztérium ágazati felügyeletének kiterjesztése mindkett területen. *Sudár Iván*, az MSZMP Fejér megyei Bizottságának titkára emellett sürgette a megyei könyvtári felügyelet kiterjesztését is minden, az illetékességi területen működő könyvtárra, köztük az ott működő szakkönyvtárak és felsőoktatási könyvtárak tevékenységére is. Hangsúlyozta, hogy az egységes könyvtári-tájékoztatási rendszer kifejlesztése nemcsak jó szervező munkát, hanem a könyvtárak koncentrált és differenciált fejlesztését is igényli.

A konferencián elhangzott csaknem minden lényeges kérdéshez kapcsolódott *Rátki András*, az MSZMP Központi Bizottságának alosztályvezetője nagy érdeklődéssel kísért hozzászólásában.

A konferencia vitája *Vályi Gábornak*, az Országos Könyvtárügyi Tanács elnökének, az Országgyűlési Könyvtár igazgatójának zárszavával ért véget.

Végeredményben megállapítható, hogy a konferencia jól szolgálta célját, széles körben tudatosította, hogy a *könyvtárügy közügy*. A rendezvény előkészítése és megszervezése mozgósította a könyvtárosokat és felhívta a felügyeleti szervek, a fenntartók képviselőinek figyelmét a könyvtárügy és az információellátás fontosságára. A kétnapos vitában felszólalók a téziseket megerősítették.

A KONFERENCIA UTÁN. A IV. országos könyvtárügyi konferenciával természetesen nem fejeződött be az a munka, amely előkészítésével megindult. A mérlegkészítés, a távlati programon való továbbmunkálkodás és legfőképpen a program végrehajtása sok feladatot ró még a könyvtárosokra és a fenntartókra egyaránt. A konferencia után, az elhangzott és az írásban benyújtott hozzászólásokat figyelembe véve elkészült a konferencia ajánlásainak tervezete, amelyet a résztvevők véleményezésre megkaptak, s az esetleges módosító javaslatok, észrevételek alapján véglegessé válik a IV. országos könyvtárügyi konferenciának e fontos dokumentuma. A konferencia anyagainak, tapasztalatainak ismertetése a könyvtárosok különféle fórumain már megkezdődött, sőt egyes helyeken más szakemberek, érdekeltek számára is tartanak beszámolókat.

A Magyar Könyvtárosok Egyesületének idei nyári kaposvári vándorgyűlésén a fő téma szintén a IV. országos könyvtárügyi konferencia dokumentumainak, ajánlásainak megismertetése és megvitatása. Itt és a szakma számos más összejövetelén kerül majd sor a távlati fejlesztési program részleteinek kialakítására, a megoldási módok keresésére, elterjesztésére.

J u h á s z J e n ő — S á r d y P é t e r

„A jó orvos kíváncsi”

**DR. SCHULTZEIS
EMIL**

**belgyógyász
szakorvos,
orvostörténész,
egészségügyi
miniszter**

— Azt, hogy egy fiatalember miért választja az orvosi pályát, körülbelül sejtem. De vajon mi indít egy fiatal orvost arra, hogy az orvostudomány történetével kezdjen foglalkozni?

— Goethe azt mondta, hogy minden tudománytörténet maga a tudomány. Ebben nagyon sok igazság van. A tudományt összefüggéseiben kell nézni, s ha az ember az összefüggéseket szemléli, ezekben elmélyül, óhatatlanul eljut a tudomány történetéhez. Ez igaz az egyes rész tudományokra nézve — például, ha valaki előadást tart a belgyógyászatról, akkor utalhat arra, hogy száz évvel ezelőtt az a bizonyos dolog milyen volt, és azóta miképpen fejlődött tovább —, de vonatkozik az egész orvostudományra is. E gondolatmenet vezet el egy orvost a tudomány történetéhez, ami nem jelenti azt, hogy egyúttal aktívan műveli is a tudománytörténetet, de azt kétségtelenül jelenti, hogy a tudomány történetének ismerete a tudomány jobb elsajátításához és jobb alkalmazásához vezet. Ezenkívül pedig szükséges az összefüggések felismerésén túlmenően azért is, mert megóvjá az embert attól, hogy egy vélt felfedezés, amit már többször leírtak, most úgy pattanjon ki agyából, mintha az soha nem lett volna. Ezekről a kellemetlen, idézőjelbe tett felfedezésektől a múlt ismerete véd meg.

Most egy nem túlságosan népszerű dolgot fogok mondani. A stressz ma ropant divatos fogalom. Selye János több könyvében, számos cikkében leírta, foglalkozott vele. Amikor azonban Cannon 1917-ben a mellékvesekéreg funkcióit vizsgálta, akkor azt az alarmreakciót is leírta, ami pontosan ugyanaz, amit ma stressznek hívunk. Ha az orvosok a tu-

dománytörténetben járatosabbak volnának, akkor nem tartották volna olyan korszakalkotónak Selye felfedezését. Ezt nem azért mondtam, hogy Selye János érdemeit kisebbitsem, hanem érzékeltetni akartam, hogy egy gondolat hogyan válik tisztává és hogyan válhatott volna már régebben is azzá, ha a tudománytörténeti összefüggések világosak lettek volna azok számára, akik a stressz kérdésével kutatómunkájuk során találkoz-
tak.

A tudománytörténet művelésének két módja van. Passzív módon minden tisztességes orvos foglalkozik tudománytörténettel, éppen az összefüggések megvilágítása kapcsán. Az aktív foglalkozás már egy további foka a kíváncsiságnak. A jó orvos kíváncsi. A diagnózis felállításához kell is kíváncsiság, nélküle nincs diagnózis. Ha az ember kíváncsibb annál mint amennyi a diagnózishoz kell, eljut a tudománytörténet aktív műveléséhez. Persze, ahhoz egyéb, részben alkati adottságok is kellenek. Az emberek némelyike empirikus alkat, másoknál az intuíció dominál, és vannak, akiknél a történeti szemlélet a meghatározó. A jó az, ha egy emberben ezek a tulajdonságok egyenlő arányban vannak meg. Ebben a vonatkozásban nekem rossz — vagy ha tetszik — jó „anamnézisem”, „körelőzményem” van, ugyanis a medicinát megelőzően bölcsész voltam, latin-történelem szakos, és nyilván akkor „fertőzöttem meg” az történeti szemlélettel.

Az embereknek különféle hobbijuk lehet, az orvosnak is szüksége van kikapcsolódásra. Ismeretes, hogy általában az orvosok szeretik a zenét, a művészeteket. Én is szeretem. Van, aki muzsikál, van, aki kertészkedik — én orvostörténetet művelek. És közben kiderül, hogy ez több mint hobbij, ez tudomány. Ha azután az ember letesz az asztalra egy-két olyan tanulmányt, amire fölfigyel a nemzetközi irodalom, és azt valamiképpen még értékeli is, az további inspiráló, ösztönző tényező.

Mindenkiben van egy tisztas adag, jó értelemben vett hiúság. Ha a tudományos hiúság a tudományos kíváncsisággal párosul, az előbbre viszi az embert ezen az úton, újabb és újabb kutatásra sarkallja.

— Fő kutatási területe az európai orvostörténelem, azon belül elsősorban a késő középkori magyar orvostörténet, illetve a magyar—orosz orvosi kapcsolatok.

tok története. Nyilván nem véletlen a választás...

— Eleinte az embert minden érdekli, egy idő után azonban rájön arra, hogy: jó, jó, engem minden érdekel, de mindennel nem lehet egyszerre foglalkozni. Akkor azután körvonalazódik egy-egy kutatási terület. Így alakult ki nálam két érdeklődési kör. Az egyik a késő középkor, különös tekintettel az ókornak a késő középkorba átmentett gondolataira, teóriáira, sőt: praxisára; a másik pedig a XIX. századnak egy speciális kutatási területe: az orosz—magyar orvosi kapcsolatok alakulása. Ez utóbbi teljesen feltáratlan volt a legutóbbi idő-
kig.

Tehát előbb-utóbb belátjuk, hogy mindennel nem lehet és nem is szabad foglalkozni. Ami persze nem jelenti azt, hogy időnként egy-egy érdekesebb kérdést nem dolgozunk fel. De a klasszikusan kialakuló, úgynevezett kutatási terület nem lehet mindent átfogó. Itt a minden: semmi.

— Ön a 60-as évek közepétől néhány évig a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár főigazgatója volt.

— 1964-től voltam ott főigazgató (másodállásban, miközben a klinikai és kórházi állásom is megvolt), egészen addig, amíg miniszter nem lettem. De azóta is elnöke vagyok az intézmény tudományos tanácsának, így annak tudományos munkáját változatlanul irányítom. Továbbá a — könyvtárások által remélhetőleg ismert — *Orvostörténeti Közlemények* szerkesztőbizottsági elnökségét is megtartottam. Változatlanul végzem tehát mindazt, amiért nem jár pénz, de amiért és amiben dolgozni lehet. Az Orvostörténeti Könyvtárban összegyűlt mindaz, ami Magyarországon orvosi és orvostörténeti vonatkozásban, mind könyv-, mind levéltári anyagban fontos. Azért nyilvánítottuk országos közgyűjteménynek, a múzeum és a könyvtár mellett két éve már levéltárnak is. Ott letétben van minden olyan írott dokumentum, ami a medicinára vagy az egészségügyre vonatkozik. Szép, gazdag gyűjteményében végre most együtt van mindaz, ami idáig a kórházakban és egyéb intézményekben kallódott.

— *Orvostörténeti tárgyú könyveket, kiadványokat szerkeszt, rendszeresen olvashatjuk újabb és újabb tanulmányait. A történelmi munka rendkívül időigényes és nagy könyvészeti apparátust kíván. A nap mindössze 24 órából áll. Azt hiszem, alaposan körülírtam kérdésemet: mikor és hol dolgozik a tudománytörténész miniszter?*

— A hajnalokat is fel lehet valamire

használni. Otthon dolgozom. Körülbelül nyolc és félezer kötetes könyvtáram, tizenhatezer darabból álló különnyomatgyűjteményem és megszámlálhatlanul sok cédulám van.

Emlétek egy érdekességet, ami egyúttal arra is példa, hogy mire bukkanhat rá az orvos a könyvtárban. A középkorban a papok ugyan sebészi működést nem fejthettek ki, a tridenti zsinat ezt megtiltotta, de orvosi praxist igen, miközben papi munkájukat gyakorolták. Ebből kézenfekvőnek látszott számomra az, hogy — ha átnyázom a teológiai kolligátumokat — orvosi tárgyú kéziratokra is rábukkanhatok. Így találtam a budapesti Egyetemi Könyvtárban egy addig ismeretlen kéziratot. Az esztergomi érseki könyvtárban átnéztem egy csomó misszálét. Ezeknek a margináliái, széljegyzetei nagyon sok orvosi receptet és eljárást tartalmaztak. Ugyanis a papok nem felejtették el azt, hogy, jóllehet Isten ígéje nem nélkülözhető és fontos, de nemcsak ígével és nemcsak kenyérral él az ember, hanem a testnek is szüksége van némi javítgatásra, és a recepteket odaírták könyveik margójára. Egyebek között ezek miatt is kutattam sokat a tudományos nagykönyvtárakon, az Országos Széchényi Könyvtáron, az Akadémia Könyvtáron és a levéltárakon kívül az egyházmegyei könyvtárakban is.

— *Hogyan alakult ki otthoni könyvtára?*

— Tizenhat éves voltam, amikor elkezdtem könyveket gyűjteni. Először a latin klasszikusokat s a klasszikusok kapcsán a kiadókat. Így a baseli *Probeniust*, a velencei *Aldus Manutius*. Lassan komoly, tipográfiai irányzatú latin klasszikus gyűjteményem alakult ki. Amikor érdeklődésem a filológia irányából elmozdult és átkerült a medicina körébe, egyre inkább az orvostörténeti vonatkozású könyveket kezdtem keresni. Ezekhez kapcsolódik még egy elég tekintélyes szótár- és lexikongyűjtemény is, hiszen a történeti kutatáshoz nemcsak a mostani szótárak szükségesek, hanem kellene a korabeli szavakat tartalmazók is. Könyvtáramat tehát részben a gyűjtési szenvedély, részben a kutatói munka szükségletei alakították ki.

Közvetlenül a felszabadulás után volt egy időszak, amikor rengeteg ember adott el könyvet, főként, olyanok, akiknek fogalmuk sem volt arról, hogy mi az, amit eladnak. Emlékszem például a Hársfa utcában egy volt fűszeresre. Azért mondom, hogy „volt” fűszeres, mert a háború alatt szétbombázták üzletét. Nos, ő kibérelt egy pincehelyiséget, s megmaradt kézikocsijával ismeretlen házmestereket keresett fel, és megvette tőlük az

elhagyott könyveket. Pincéjében mi, egyetemi hallgatók, medikusok, orvosok, tanárszakosok már vártuk őt, spárgával a zsebünkben. Ő fölrakott a könyveiből három oszlopot. Az ötpengős oszlopban voltak *Herczeg Ferenc* és *Zilahy* regényei, a kétpengősben, mondjuk, *Jókai Mór* munkái, az egypengősök pedig a vacak, poros, szakadozott, senkinek sem kellő XV—XVI. századi könyvek voltak. Gyűjteményem egy részét így az egykori Hársfa utcai fűszeres-antikváriusnak köszönhetem.

— *Külföldi útjai során nyílik-e lehetősége arra hogy könyvtárakat is meglátogasson?*

— Hivatalos útjaim során nem, ehhez magánemberként kell kiutaznom. Hivatalos utakon idő sem volna a kutatásra, hiszen ahhoz, hogy egy könyvtárba, kéziratárba beüljek, időre van szükségem. Annál is inkább, mivel sokszor az ember nem is azt találja meg, amit keres, hanem esetleg sokkal jobbat annál. Igaz, máskor meg semmit.

Walter Béla

Az Olvasó ifjúságért pályázat nyertesei

Június elsején a KISZ KB székházában került sor a három évre meghirdetett Olvasó ifjúságért pályázat első szakaszában legjobb eredményt elért pályázók jutalmazására. Köpf Lászlóné, a KISZ KB titkára méltatta a mozgalom jelentőségét, majd *Pelejtei Tibor*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ osztályvezetője ismertette a pályázat eddigi eredményeit és szót a további feladatokról. Végül Köpf Lászlóné átnyújtotta a nyertes pályázóknak a jutalmakat, *Juhász Róbert*, a Hazafias Népfront kulturális osztályának vezetője pedig átadta a KISZ KB kulturális osztályának a Népfront ajándékát, az Olvasó népert mozgalom Darvas József-emlékplakettjét.

Egyénileg jutalmazott könyvtárosok

Arató Antal, Jászberényi Városi-Járási Könyvtár; *Baricz Zsolt*, szegedi Somogyi Könyvtár; *Békés György*, Pest megyei Könyvtár; *Benjámín Judit*, 1. sz. Fővárosi Szabó Ervin kerületi könyvtár; *Engi Ilona*, Nyíregyházi SZMT Központi Könyvtár; *Fegő Lajos*, Pécsi Megyei Könyvtár; *Hubay Ágnes*, Miskolci Megyei Könyvtár; *Kiss Tiborné*, Kaposvári Megyei Könyvtár; *Nyakó Istvánné*, Könyvértékesítő Vállalat; *dr. Orosz Józsefné*, Szolnoki Megyei Könyvtár; *Ramhát Mária*, Kecskeméti Megyei Könyvtár; *Sándor Ottóné*, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár; *dr. Varga Józsefné*, Nyíregyházi Megyei Könyvtár; *Vassné M. Katalin*, Kecskeméti Megyei Könyvtár.

Jutalmazott könyvtári közösségek

Megyei könyvtárak: Nyíregyházi Megyei Könyvtár; Szombathelyi Megyei Könyvtár; Szolnoki Megyei Könyvtár; Győri Megyei Könyvtár. *Városi, járási, községi, szakszervezeti és iskolai könyvtárak:* 22. sz. Fővárosi Szabó Ervin kerületi könyvtár; 12. sz. Fővárosi Szabó

Ervin kerületi könyvtár; Körmendi Városi-Járási Könyvtár; Makói Városi Könyvtár; Leninvárosi Városi Könyvtár; Tokaji Nagyközségi Könyvtár; Szombathelyi SZMT Központi Könyvtár; a Budapesti Pamutfonóipari Vállalat könyvtára; Dunaújvárosi Munkás Művelődési Központ és Könyvtár; a Hajdú megyei Állami Építőipari Vállalat Gulyás Pál szakszervezeti könyvtára; a Bányászati Dolgozók Szakszervezetének komlói könyvtára; a Szolnoki 605. sz. Ipari Szakmunkásképző Intézet könyvtára; a Pécsi Széchenyi István Gimnázium és Szakközépiskola könyvtára.

Jutalmazott KISZ-alapszervezetek és -bizottságok

A budapesti BKV KISZ-bizottsága; a budapesti I. László Gimnázium KISZ-szervezete; a makói Erdei Ferenc Kereskedelmi Szakközépiskola Gorkij KISZ-alapszervezete; a leninvárosi TVK nagyüzemi KISZ-bizottsága; a tokaji Tokaji Ferenc Gimnázium KISZ-szervezete; a tokaji Mezőgazdasági Szakmunkásképző Intézet KISZ-szervezete; a Mecseki Szénbányák komlói anyagellátási üzemének Niedling János KISZ-alapszervezete; a Dunaújvárosi Papíripari Vállalat Frankel Leó KISZ-alapszervezete; a tiszaszalkai községi KISZ-bizottság; a budapesti Pamutfonóipari Vállalat Löwy Sándor KISZ-alapszervezete.

A KISZ KB *különdíjait* kapták a könyvtár és a KISZ-szervezet eredményes együttműködéséért: a bicskei Vajda János Nagyközségi-Járási Könyvtár és a területi KISZ-bizottság; a debreceni Volán 6. számú Vállalat szakszervezeti könyvtára és a vállalat KISZ-bizottsága; a lengyeltóti nagyközségi könyvtár és a nagyközségi KISZ-bizottság; a fehérgyarmati Petőfi Sándor Városi-Járási Könyvtár és a helyi Zöldért KISZ-alapszervezete, valamint a Fehérgyarmati Téglagyár KISZ-alapszervezete.

Kérdések a módszertani munkáról

A nagyszámú hozzászólás azt mutatja, hogy *Szita Ferenc* valós problémákat vetett fel a módszertani munka helyzetét elemző cikkében (*Könyvtáros* 1980/12. szám). Az eddigi megnyilatkozásokból azonban az is kiderült, hogy a kérdés rendkívül szerteágazó, s nemcsak a helyzetmegítélésben térnek el a vélemények, hanem a módszertani munka tartalmát, szerepét illetően is. Magam úgy vélem, hogy ilyenformán a vita könnyen parttalanná válhat, s kamatoztatható tanulságok helyett párhuzamos monológok sorához vezethet. Ezt elkerülendő mindenekelőtt néhány alapkérdést kellene tisztázni.

Válságban van-e a módszertani munka?

Az eddigi hozzászólók többsége úgy vélte, igen, s a válság okát a közigazgatási rendszer átszervezéséből, az új szakfelügyeleti rendszerből, a régi lendület elapadásából, a fiatal módszertani munkatársak felkészületlenségéből, illetve mindezen tényezők együtthatásából vezette le.

Nem vitás, hogy ezekben a megállapításokban van igazság, de az e tünetcsoportra alapított diagnózis mégis pontatlan. Mindenekelőtt azért, mert azt sugallja, hogy a könyvtárügy leggyengébb láncszeme a módszertani munka, amely az elmúlt években még korábbi önmagához viszonyítva is veszített erejéből, s ez visszavetette a többi szakterületet is. Egyelőre nem állítom, csak kérdezem: nem lehet ezt az ok—okozati sort megfordítani? Nem arról van-e inkább szó, hogy a módszertani munkában mutatkozó gondok csak következményei, tükröződései egy általános problémakörnek?

Legtöbbször úgy látják, hogy a „tanácsosítás”, az intézmények helyi tanácsi kezelésbe adása volt a módszertani munka hőskora, egyben fénykora is. Ám ne feledjük: hasonló jelzőkkel minősíthető a közművelődési könyvtárügy egésze is a hatvanas évek derekáig. Nem sokkal utána azonban már zavarok mutatkoztak (akkor azt hittük: átmenetiek), amelyeket az *Olvasó népért* mozgalommal reméltünk elhárítani. A társadalmi összefogásnak kétségtelenül volt eredménye, de az alapvető problémát megoldani nem tudta. Nevezetesen azt, hogy a tanácsi kezelésbe adás ugyan jelentős helyi erőforrásokat mozgósított, s ezek segítségével meggyorsult a közművelődési könyvtárak fejlődése, de ezt a lendületet nem támogatta — s főleg nem koordinálta — egy központi fejlesztési alap. Sőt, az előbb a gazdaságirányításban, később pedig a közigazgatásban bekövetkezett változások fokozatosan leépítették a még meglévőket is. Ilyenformán a központi akarat és elképzelés csak „irányelvek” formájában jelentkezhetett, a végrehajtás viszont a területenként rendkívül eltérő örökséggel és finansziális lehetőségekkel rendelkező tanácsokra bízott.

Egy évtizedes tapasztalat birtokában ma már egyértelműen megállapítható, hogy ez a folyamat kedvezőtlenül hatott a közművelődésre általában is, az erősen hierarchizált könyvtári szervezetre pedig különösen. Egyrészt azért, mert növelte a hálózaton belüli és a hálózatok közötti különbségeket — s ezzel megnehezítette az egységes eljárások, módszerek kialakítását, a csak láncszerűen kiépíthető szolgáltatások bevezetését —, másrészt azért, mert minden területen csökkentette a központi intenciók hatékonyságát. A helyzetet tovább bonyolította, hogy időközben megjelentek a többfunkciós intézmények (klubkönyvtár, általános művelődési központ), amelyek nehezen illeszthetők be a meglévő szervezeti formákba.

Ha az eddigiekhez hozzávesszük, hogy az elmúlt évtizedben — különböző okok eredőjeként — a felnőtt lakosság körében majdnem felére csökkent az olvasásra fordított idő, s ezért — mindenekelőtt ezért! — változatlan vagy éppen csökken a közművelődési könyvtárak forgalma is, akkor kirajzolódik előttünk egy olyan helyzet, amit — talán némi túlzással, de nem egészen indokolatlanul — *válságnak* nevezhetünk.

Vagyis meggyőződésem szerint az első kérdésre ez volna a pontos válasz:

amennyiben a közművelődési könyvtárak válságban vannak, akkor ennek részese a módszertani munka is. Nem oka tehát, hanem szenvedő alanya, és nem kizárólagos módon, hanem az állományalakító, feltáró, tájékoztató tevékenységgel közösen. Talán elég, ha utalok itt a „fruska”-vitára, amely a tájékoztató munka problémáit vetette fel, vagy emlékeztetek az olvasói létszám stagnálására, a forgalom csökkenésére, ami még általánosabb gondokat jelez. Ezzel nem azt akarom mondani, hogy a módszertani munkának nincsenek sajátlagos hibái, hiányosságai — de még mennyire vannak! —, csak azt állítom, hogy a problémák okai mélyebbre nyúlnak és terebélyesebbek, mint azt sokan gondolják.

Van-e módszertani munka általában?

Ez a kérdés — tudom — gyermeked, mégis fel kell tennem, mert mostani vitánk azt a látszatot kelti, hogy van. Mégpedig azzal, hogy összemossa a különböző szinteket és formákat. Nem válik világossá, hogy a válság, betegség, lemaradás — ki hogy titulálja — csak a járási könyvtárak módszertani tevékenységére vonatkozik-e vagy a megyeiekére is, csupán a tanácsi hálózatot érinti, vagy kiterjeszhető-e például az ipari szakkönyvtárakéra is (lásd *Bauer József* írását az áprilisi számban). Továbbá nem derül ki az sem, hogy az olyannyira összetett, tartalmában és formájában is rétegezett módszertani tevékenység mindenestül gyengélkedik-e, vagy csak egy némely ága kehes.

Visszakérdezéseimből bizonyára kitetszik, hogy én *különbözőnek* látom a helyzetet, s eltérőeknek vélem az okokat is, amelyek nehezítik a módszertani feladatok megoldását megyei és járási szinten vagy a körzeti könyvtáraknál, az egyéb hálózatokról (szakszervezeti, iskolai, műszaki stb.) nem is beszélve. Szűkíteni kellene tehát a kört, például — mint a kétségtelenül legtöbb kérdést felvetőre — a járási könyvtárak módszertani tevékenységére, és ezen belül is más-más megközelítésre volna szükség feladattípusonként. És itt ismét egy tisztázandó kérdés következik!

Miből áll a módszertani munka?

„A módszertani tevékenység lényege — állítja a ma is használatos főiskolai jegyzet —, hogy a könyvtári munka legjobb viteléhez módszereket, eljárási szabályokat keres.” Ezzel a válasszal meg is elégedhetnénk, ha nem tudnánk: napról napra nem ezzel foglalkozunk. Illetve, másként közelítve a kérdéshez: ha valóban ez a módszertani munka, akkor a Könyvtártudományi és Módszertani Központtól a járási könyvtárakig igen sok intézménynek adhatunk joggal egy-egy jeles bizonyítványt, a vitát pedig sürgősen lezárhatjuk. Annál is inkább, mivel az eddigi cikkek sem ezen a területen jelzik a bajt, hanem az *irányításban* és a *szakmai gondozásban*. Pontosabban az irányításnak abban a részében, amelyet a *fenntartók helyett* végzünk, a szakmai gondozásnak pedig abban a változatában, amelyikben a *könyvtáros helyett* dolgozunk.

A jelenlegi gyakorlatban tehát a módszertani tevékenység nagyobbik hányadát — még megyei szinten is — az átvállalt feladat teszi ki, olyan munka, amihez valóban nincs „jogosítványunk”. Vannak viszont hagyományaink, hiszen a kezdet kezdetén az összes községi intézmény a megyei könyvtárak fenntartásában működött, s így természetes volt, hogy minden ügyet a módszertani csoport intézett. A könyvtárak tanácsai kezelésbe adása azt a reményt keltette, hogy ez a „bedolgozó” szerepkör fokozatosan megszűnik, s helyette az *érdemi* módszertani tevékenység kerül előtérbe. Ez azonban csak részben valósult meg, mert mint kiderült, még a főfoglalkozású vezetővel működő községi könyvtárakban is gyakorta át kell vállalni a munkát — vagy a szakmai ismeretek hiánya vagy a gyakori személyi változások miatt. Ráadásul a kistéleplések könyvtáraiban a helyi tanácsok megszűnése következtében gyengült a fenntartói tevékenység, ami újabb feladatokat rótt a hálózati központokra.

Mit lehet ilyen körülmények között tenni? Úgy vélem, mindenképp be kell látnunk, hogy ez természetes állapot. Az olyan rendszer esetében, melyben az egységek döntő többsége önmagában nem képes még az alapfunkciók folyamatos ellátására sem — ráadásul további fejlesztésük sem lehetséges, sőt tulajdonképpen nem is ésszerű —, szükségszerűen létezniük kell olyan központoknak, amelyek kiegészítő

tevékenységükkel megteremtik az alapegységek zavartalan működésének feltételeit. Olyan feladat ez, mint az iparban a tmk, azaz a tervszerű megelőző karbantartó tevékenység. *Nem látványos munka ugyan, de nélkülözhetetlen.*

Félreértés ne essék, nem azt állítom, hogy a módszertani munka csak ennyiből áll; azt azonban valóban állítom, hogy fontos eleme annak, és nem a szükséges rossz, amitől szabadulnunk kellene. Meg kell viszont szabadulnunk a rutinszerű eljárásoktól, azoktól a kisipari módszerektől, amelyek csak időleges eredményekhez vezetnek.

Mi a megoldás?

Megtagadnám magamat, ha az eddigi közhelyek után befejezésül valami eredeti gondolattal állnék elő. Meggyőződésem ugyanis, hogy a hetvenes években — éppen akkor tehát, amikor többek véleménye szerint „megbetegedett” a módszertani munka — kialakultak azok az eljárási módok, szisztémák, amelyek a megoldást jelentik, nevezetesen: a *körzetesítés* és a *központi ellátás*. Véleményem szerint ez az a két forma, amely — amellet, hogy közvetlen és gyakorlati segítséget ad az önmagukban fejlődésképtelen apró könyvtáraknak — magasabb szintre emelheti a módszertani munka egészét, ráadásul olyan fontos területeken, mint az állományalakítás, -gondozás, -nyilvántartás és -feltárás. Ebből következők: a módszertani munka sajátos válsága abban áll, hogy ismerjük ugyan a továbblépés irányát, módját, de pillanatnyilag — sőt, az az érzésünk, a következő években sem — nem tudunk mozdulni.

És itt vissza kell kanyarodnunk a már érintett kérdéshez, a helyi és a központi erőforrások viszonyához. A külföldi példák azt bizonyítják, hogy a csak központi vagy kizárólagosan helyi alapokkal szemben a kettő kombinálása a legcélszerűbb, mégpedig a fejlesztésben és a folyamatos működtetésben egyaránt. Ebben az esetben ugyanis az „irányelveknél” sokkal hatékonyabb „érvek” birtokába jut az irányítás. és olyan központi szolgáltatások kialakítására nyílik lehetőség, amelyek kisebb egységekben nem vagy csak nagyon gazdaságtalanul szervezhetők meg.

Nálunk a megyei tanácsok kivételével egyik fenntartó sem érdekelt abban, hogy könyvtára hálózati feladatokat is ellásson. Ennek ellenére még a megyei könyvtárakban sem egyértelmű a helyzet. Az a gyanúm, az elmúlt 10—15 év költségvetési és létszámadatainak elemzéséből kiderülne, hogy a legtöbb intézménynél dinamikusan fejlődött a helyi tevékenységre, mint a hálózati munkára fordítható anyagi és szellemi erő. Ezt a tendenciát csak olyan *központi* alapok ellensúlyozhatnák, amelyekből támogatni lehetne minden új kezdeményezést, ami a hálózati munka, illetve szolgáltatás színvonalát emelné.

Simon Zoltán

Azok a hetvenes évek

Vitaindító írásában *Szita Ferenc* már az első mondatokban elmondja, hogy a közvetlen és a távolabbi pályatársaktól milyen eltérő válaszokat kapott a felvetett kérdésre, arra, hogy *Gyógyítható-e a hálózati-módszertani munka?*

Én is azok táborába tartozom, akik azt kérdezik: miért, hát beteg? Ugyanis az orvostudomány már a múlt század végén kezdeményezett vitákkal a századfordulóra véglegesen eldöntötte, hogy egy-egy szerv betegségét a szervezet betegségének kell tekinteni. Azaz egy-egy szerv betegsége kihat a szervezet teljes egészére. Vagy fordítva: a szervezet egészében jelentkező bármilyen rendellenesség egy-egy szerv betegségét idézi elő. Ezért — hogy Szita Ferenc hasonlatánál maradjunk — a kérdést így tettem volna fel: *Gyógyítható-e a tanácsi könyvtárhálózat? Vagy: Gyógyíthatók-e a hálózati központok?*

S hogy e „betegségkomplexusból” végleg kiszakadhassunk, én inkább ezt kérdeszem: Képesek-e folyamatosan újítani a módszertannal foglalkozók? S erre a kérdésre egyértelmű igennel válaszolok.

Vegyük csak sorra a „diadalmas” időszakokat és „elmarasztalt” éveket.

Valahogy nem tudok egyetérteni azokkal, akikben minden emlék megszépül, mégpedig a „Csak a szépre emlékezem...” dallamára. Volt-e például valami „szépség” abban, amikor a Zala megyei N. községben K. Józsi bácsi pajtájában, közvetlenül a megyei könyvtárak megalakulása után, zöldfülű és tennivágyástól lángoló hálózati-módszer-

tani könyvtárosként megtaláltam a minisztérium népkönyvtári osztálya által még 1949-ben küldött vándorladát, mert hogy éppen alkalmas volt négy fészek kialakítására, hogy a tyúkok ne szanaszét tojják a tojásokat? Kétségtelenül: valahol itt kezdődött a hálózati-módszertani munka. Ezek és az ezeket követő évek voltak azok a régi szép idők. Viszont az is igaz, hogy gondolni sem mertem volna arra, hogy 28 év múlva, 1980-ban Baranyában csatlakozik még életem hálózati-módszertanos szakaszához egy másik állattörténet is: a H-i disznók története. Amelyek egyszerűen besétáltak a könyvtárba, csemegéztetésül belerágcsáltak báziskönyvtárunk kihelyezett német állományába, majd dolguk végeztén szépen távoztak. Viszont az is igaz, hogy ebből a 28 év múlva megesett újabb állattörténetből nem következtem a hálózati-módszertani munka elszürkülésére, megtorpanására, még csak báziskönyvtárunk munkájának megsürkülésére, megtorpanására se.

Majd folytatódott a hálózati-módszertani munka „a hatvanas évek virágzó és lendületben levő könyvtári tevékenységében játszott nagy szerepével” —, hogy mást is idézzek Szita Ferenc megállapításai közül.

Amint az idézetekből is láthatjuk, ezt a két időszakot nem is kell „megvédenem”, hiszen a vitaindító is így: szép időnek és lendületben levőnek emlégeti.

Majd következtek a hetvenes évek: az elfáradás, a kifulladás, az elszürkülés, az ötlettelenség ideje. S e summázásban nem érthetek egyet a vitaindítóval, még ha annyi visszatartó, kiábrándító stb. jelenséget sorol is fel.

Csak néhányat a hetvenes évek kezdeményezései közül: Az 1972-es szakmai irányelvek és az ezt követő fejlesztési tervek megvalósításának elindítása. Megyénkben a Mohácsi Jenő Városi-Járási Könyvtár, Sellye, Vajszló, Beremend, Dunaszekcső, Bóly stb. könyvtárainak kialakítása. S e munka természetesen sok „egyhangú szervezőtevékenységgel, aprómunkával terhelte meg a hálózati könyvtárosokat, akik e munkájukban annál is inkább elfáradtak, mert nem érezték maguk mögött az irányító tanácsok támogatásának erejét”. (Idézet Szita Ferencről.)

Összegezzünk csak: a módszertan újítani tudott, de e munkában néhányan (kevesen?, sokan?) elfáradtak. — Hiába, ez már így van. De hát a hidakat, hűtőházakat, bányaaaknákat, iskolákat, bölcsődéket, könyvtárakat fel kell építeni, ki kell bővíteni, fel kell újítani, és hát a munkát meg kell szervezni, el kell végezni. Nemcsak nagyvonalúan, a tervezőasztalnál. Hanem meg is kell valósítani egyhangú szervezőtevékenységgel, aprómunkával is. Igen, nagyon is érthető emberi magatartás, amikor a hídépítő felkiált: A jóistenit, már megint hidat építünk! De az is érthető, ha a másik meg így kiált fel: Már a negyediket építem! Ez az utóbbi aztán felépíti az ötödik hidat is, majd kiküldik a hatodik felépítésére valamelyik fejlődő országba.

A hetvenes évek elejére-közepére tehető a nemzetiségi báziskönyvtárak munkájának megszervezése. Baranyában például a német nemzetiségi lakosság ellátására három megyére kiterjedően 75 letéti hely kialakítása. Természetesen a tervezőasztalnál is. És iszonyúan fásztó és unalmas aprómunkával is. A pályáról eltávozott fiatal munkatársakkal — akik időközben nyilván rájöttek, hogy a hídépítés nem nekik való — vagy éppen most elkeseredő fiatal munkatársakkal, akiknek hol komoly arccal, hol felszabadultan bizonygatjuk, hogy a hídépítés a legszebb munka.

Ugyancsak a hetvenes évek elejére tehető a körzeti könyvtárak koncepciójának kiteljesedése (megyénkben legalábbis így volt), majd az „objektív okok” miatt a munka lefékeződése, a helyzet átértékelése, egyes járásokban (nemcsak Baranyában) a régi járási letétek meghagyása, majd a hetvenes évek végén a központi ellátórendszerek kialakítása (mindegy, hol kezdték — módszertani munkáról beszélünk).

Összegezzünk csak: a módszertan újítani tudott. Mindez sok „egyhangú szervezőtevékenységgel járt és sok aprómunkával” stb... De hát a hidakat fel kell építeni, fásztó aprómunkával is!

Ugyancsak a hetvenes évek elejére tehető a megyei híradók megújulási folyamatának kezdete. És ugyancsak a hetvenes évek elejére a nagy átfogó, komoly (majdnem tudományos) felkészültséggel készült módszertani vizsgálatok. Közvetlenül a szakfelügyeleti munka megindulása előtt. Ugyancsak a hetvenes évek közepére esik régióinkban a főhivatású könyvtárosok továbbképzésének megszervezése, mivel a Könyvtártudományi és Módszertani Központban éppen gyengélkedett e szolgáltatás. (Baranya, Bács-Kiskun, Somogy, Zala könyvtárosainak balatonlellei továbbképzése.)

A hetvenes évekre tehető az olvasómozgalmi munka megerősödése, az olvasó-

táborok indítása. A hetvenes években történt az integráció szervezett és szélesebb körű alkalmazása: a szakszervezeti—tanácsi, a tanácsi—iskolai könyvtárak összevonása. Ugyancsak a hetvenes évekre tehető a „C”-típusú községi könyvtárak szolgáltatásainak gazdagítása: a zenei részlegek megszervezése. Baranyában például Beremenden és Vajszlón. S hogy csak e két helyen sikerült kialakítani, az nem a hálózati-módszertani munkán múlott. És ugyancsak a hetvenes évekre tehető a megyei könyvtárak munkájának soha eddig nem észlelhető fejlődése. A szombathelyi például tudományos fokozatot kapott. És így tovább. És mindenik után a refrén: a sok „egyhangú szervezőtevékenység és aprómunka”. És persze a hídépítők hasonlata.

Úgy vélem, hogy e felsorolással mi, hálózati-módszertani könyvtárosok azért tartozunk a hetvenes éveknél. De önmagunknak is! A pályakezdő munkatársaknak is!

Egy dologban nem érthetek egyet *Halász Bélával* sem, aki az igazán részletes felsorolás után — hogy mi mindent végez egy hálózatos-módszertanos a cédulaírástól a bútorcipelésig — megállapítja: Ha meggondoljuk, még mi mindent lehetne felsorolni, fájó szívvel kell elismernünk, valóban „a hetvenes években nem fejlődött, hanem megrekedt, elszűrkült, elbizonytalanodott a hálózati-módszertani munka”. Nem érthetek egyet *Halász Bélával*, ugyanis a sok aprómunka nem a hetvenes években keletkezett, hanem még a hetvenes évek végén is megvolt, és nem akarok senkit elkeseríteni, de még a nyolcvanas évek végén is meglesz. Elsősorban amiatt, hogy nem egyenletesen és egyformán fejlődnek a megyei hálózatok, ami persze összefügg a megyék eltérő településhálózatával (kisközséges, tanyás megyék) is.

És persze napjainkban is újíttani kíván s újíttani szeretne a hálózati és módszertani munkaágazat. A központi ellátórendszerek kifejlesztése még nem „lefutott téma”, sok örömet, de sok egyhangú szervezőmunkát, aprómunkát is tartogat tarsolyában. (Hol van még a kiteljesedett könyvellátás és a központi állományra alapított területi szolgáltató munka megnyugtató megszervezése!) De újítani kíván azzal is, hogy szeretné megszervezni a szakmódszertani munkát és bővíteni a központi szolgáltatásokat. Mindkettő témája volt az említett négy megye 1979-es balatonlellei továbbképzésének is. S hogy a szakmódszertani munka megszervezése, a központi szolgáltatások kibővítése mindeddig alig-alig sikerült, nem a hálózati-módszertani munkát végzőkön múlt. Sokkal inkább a hálózati központok nagyon is eltérő „teherbíró képességén” és a szakrészlegek szemléletének megmerevedésén. A szakmódszertani munka megszervezésével leghatározottabban *Kohári Miklós* foglalkozik (*Könyvtáros* 1981/4. szám), aki eljut egészen addig a megállapításig, hogy a munkaköri leírásokban is rögzíteni kellene a feladatot (néhány helyen már rögzítették is), mert ha valami kényszerítő okból más beosztásúak kénytelenek a módszertani munkával foglalkozóknak segíteni, ezt úgy teszik, mintha a módszertanos helyett dolgoztak volna. De újítani kíván azzal is, hogy mindent elkövet azért, hogy megteremtődjék a könyvtárak társadalmi „hátszaga” a pénzügyi nehézségek ellensúlyozására.

A hetvenes éveket számba véve önkéntelenül felvetődik bennem a kérdés: Mégis, nem valami másról van itt szó? S nem a módszertan „elszűrküléséről”? Egészen pontosan arról, amiről *Zirc Péter* ír az *Élet és Irodalom* május 30-i számában: „az idő múltával egyre tágul a szakadék a társadalom (nem általánosan felismert) szűkségei és a könyvtárak mind szűkösebbé váló lehetőségei között”. S a módszertani tevékenység nemhogy elszűrkült, elfáradt, hanem mintha minőségileg is változott volna. Elsősorban azzal, hogy ma már differenciálni is tud. Azzal, hogy helyére tudja tenni az aprómunkát, hogy az aprómunka mellett esetenként olyan könyvtár kialakításában is segédkezik, amely „egyfajta szellemi műhely, a település dolgozószobája, sőt a közösségi és aktív művelődés tere, a korszerű iskola társintézményeként az oktatás-nevelés eszköze, sőt színhelye is”.

S a hálózati-módszertani pályára került fiatalok? Akár a többi „szakmában”: Tanulnak, törekszenek, ki-ki képességei szerint. S közülük, akik hivatásnak tekintik majd e munkát, nyilván megértik, hogy nemcsak követeléseik vannak az intézményekben, hanem kötelességeik is, s hogy eredmények csak kitartó, következetes munkával születnek. S nyilván megértik azt is, hogy a hidakat mégis fel kell építeni. Sok esetben unalmas, szürke szervezőtevékenységgel, szürke aprómunkával. S bízom benne — hiszen sokukat ismerem személyesen is —, hogy a többségük majd ezt mondja: Már a negyediket építjük!

Pál József

a Makói Városi Könyvtár?

József Attila könyvtár a József Attila évforduló után

A költő születésének évfordulója ugyan jócskán elmúlt már, mégsem felesleges, ha a nevét viselő könyvtárat utólag „kifaggatjuk”: nem hoz-e szégyent híres névadójára. A késedelem akár szándékos is lehetne, hiszen egyáltalán nem olyan „ünnepi” ez a könyvtár. Nem hivatkozik „leg”-ekkel, nincsenek széles körben ismert kiadványai, rangos delegációk és újságírók csak ritkán járnak erre, munkatársai nem úttörők szakmájuk területén, mégis megérdemlik a figyelmet azért a tisztességes és lelkiismeretes munkáért, amelyet derűs egyszerűséggel és természetességgel végeznek a lakosság szolgálatában.

„A hagymás város”

Bizonyára a makóiak is úgy vannak a hagymával, mint az egész magyarság, ha nevének hallatára csikóst és gulyást emlegetnek a külfonniak: talán bosszankodva és kissé sértődötten gondolnak arra, hogy mindabból, amit a városban felmutatnak, csak ennyit tudnak róluk. Mit illik még tudni Makóról azon kívül, hogy itt terem a városról elnevezett, nemzetközi hírnévre szert tett makói hagyma?

A Maros jobb partján fekvő, jelentős mezőgazdasággal és viszonylag kicsi iparral rendelkező település 1920-ig Csanád megye székhelye volt, a századfordulón az agrárszocialista mozgalmak egyik központja, s az első felszabadult magyar város. A két világháború között pezsgő szellemi életet teremtett itt az *Esperisit János* által összetartott baloldali értelmiségi csoport, amelynek tagjai körében *József Attila*, *Juhász Gyula* és *Móra Ferenc* is jól érezte magát. Innen indult *Erdei Ferenc*, a tudós és politikus, aki haláláig ragaszkodott szülővárosához.

A mind városiasabb külsőt öltő település azon ritka városok közé tartozik, amelyek lakossága 1949 óta folyamatosan csökkent: míg 1949-ben 33 100, addig 1980-ban már csak 29 943 volt a lakosság száma. (Az utóbbi évtizedben Makó volt az egyetlen magyar város, amelynek lélekszáma nem nőtt, hanem csökkent.)

Gimnázium, két szakközépiskola, szakmunkásképző intézet és hat általános iskola működik a városban. Most készül az a korszerű, szép épület, amelyikbe a József Attila Múzeum költözik néprajzi, képzőművészeti és helytörténeti gyűjteményével. Igen értékes közgyűjtemény a

város levéltára; az *Esperisit* ház, Makó irodalmi múzeuma pedig gazdag irodalmi anyaggal és jól felszerelt előadóteremmel rendelkezik. Korszerűtlen viszont az úttörőházal közös szervezetben működő Városi Művelődési Központ, amelyben a mostoha viszonyok ellenére is csaknem harminc művelődő közösség (klub, szakkör, amatőr művészeti csoport) talált otthonra. A közművelődési könyvtári hálózat nyolc szakszervezeti könyvtári egységből (1979-ben 8296 kötet és 827 olvasó), a városi könyvtárból, valamint ennek fiókjaiból áll.

Könyvtári szervezet, működési feltételek

A mai József Attila Városi Könyvtár elődje 1952-ben alakult a körzeti könyvtárból. Sok társához hasonlóan többször költözött, amíg mai helyére került. Korábban — 1967-től 1971-ig — 80 négyzetméter alapterületen működött. Hosszú, sok nehézséggel teli építkezés után 1971. szeptember 25-én avatták fel a városi könyvtár 700 négyzetméter alapterületű, önálló épületét a város közigazgatási, kereskedelmi és kulturális központjában, a ma is eleven piac mellett. A körülötte folyó újabb építkezések következtében mára már kissé jelentéktelenné vált az épület, de így is barátságos, hívogató. Bejáratánál könyv- és hírlapárúsítás hirdeti a könyvtár és a könyvkereskedelem, a közkönyvtár és magánkönyvtár barátságát, testvériségét.

A nyomorúságos körülményeket felváltó működési feltételek alapvetően megjavultak, de napjainkra a könyvtár már kezdi elveszíteni a városi könyvtárak közötti előkelő helyezését, irigylésre méltó tágasságát. (Elég egy gyors összehasonlítás a hasonló nagyságú városok tanácsi könyvtárainak összes alapterületével: Kiskunhalas 1285, Jászberény 1219, Makó 823, Esztergom 734, Mosonmagyaróvár 634, Nagykőrös 467 négyzetméter. Ugyanitt a központi könyvtárak alapterülete az előbbi sorrendben: 1120, 872, 775 — az úttörőházban működő gyermekkönyvtárral együtt —, 614, 452, 349 négyzetméter.)

Az új épület persze még ma is jó feltételeket teremt a működéshez, a szűkösségen szorongó városi könyvtáraknak bizonyára sok dolgozója és olvasója cse-

rélne a makóiakkal, de a korszerű városi fiókhálózat kialakítása napjainkra már elodázhatatlanra vált.

Az intézmény 1971-ig járási könyvtár, 1971-től 1978-ig városi-járási könyvtár, 1979-től pedig városi könyvtár elnevezéssel működött, illetve működik. E módosítások csak a fenntartók változását tükrözték, mert a könyvtár funkciói, feladatai ugyanazok maradtak: a munkatársak Makón és a város körzetében (a volt makói járásban) 700 négyzetkilométeres területen 60 000 ember könyvtári ellátását végzik közvetlenül, illetve irányítják módszertani alközpontként a terület könyvtárait. 1980 végén az állandóan alakuló, fejlődő könyvtári szervezet egy „B”-típusú központi könyvtárból, ennek az úttörőházban működő gyermekkönyvtárból és 14 fiókból állt. Az egységek, illetve fiókok közül csak háromnak volt önálló alapterülete (75, 36 és 12 négyzetméteres), tizenkettő állományát pedig szekrényben őrzik. A fiókkönyvtárak kórházban, termelőszövetkezetben, szakmunkástanuló intézetben, általános iskolában, öregek napközi otthonában, párt-helyiségben, úttörőtáborban és a tanyavilágban működnek, többnyire néhány száz kötetes állománnyal és 2–8 óra nyitvatartási idővel. A könyvtárosok folyamatosan arra töreksenek, hogy hálózatukat az élet által megkövetelt változásokhoz igazítsák. Így például 1980-ban a környék elnéptelenedése miatt és ésszerűsítés következtében két fiókot megszüntettek, és egy területi feladatokat is ellátó szakszervezeti—tanácsi közös fenntartású létesíteték a MÁV-klubban. Az idén állandó telepítésű letételek mozgó ellátási letételekké szerveznek át, és további fiókok létesítését tervezik a város peremkerületeiben. Mindezt a város nagy kiterjedése és a tanyavilág változásai indokolják.

A legnagyobb alapterületű fiók a 75 négyzetméteres gyermekkönyvtár, amely 1979-ben költözött ki a központi könyvtárból az úttörőházba. Könyvtáros szemzőből ez fájdalmas művelet volt, mert a központi könyvtárban még nem szorított a helyhiány, eltűnt viszont egy kedves, fogékony és nagyszámú olvasói réteg. A gyermekolvasók közül ráadásul jó néhányan nem követték könyvtárukat az új helyre. A könyvtárosokat végül mégis meggyőzték az áthelyezés mellett szóló érvek: most kell kihelyezni a gyermekkönyvtárat, amikor erre alkalom nyílik, és helyén bővíthetik a felnőtt szolgáltatásokat. Új helyen a gyermekkönyvtár is bővíthető a későbbiekben (erre terv is van már), a foglalkozásokra pedig használhatják az úttörőház egyéb teremt. Az úttörőház nyeresége szintén nyilvánvaló: épületében vonzó szolgáltatásokkal mű-

ködik egy gyermekkönyvtár, amelynek állományára és törzsközönségére színvonalas programok építhetők.

Új épületbe költözése után jelentősen megnőtt a városi könyvtár nyitvatartási ideje. Ma a központi könyvtár hetente hat napon át 50 órát tart nyitva, és hétfőtől péntekig a zenei részleg is minden délután várja a látogatókat. (A gyermekkönyvtár nyitvatartása heti 33 óra.)

Ottjártamkor a zenei részleg, sajnos, „gyengélkedett”: a műszaki hibák okozta áthallás következtében a zeneművek szinte élvezhetetlenné váltak, s emiatt a zenehallgatók száma napi 25–30-ról 5–8-ra csökkent. A javítást a GELKA nem vállalta, a könyvtár igazgatója kénytelen volt megkezdeni az ilyenkor szokásos levelezést.

Tapasztalataim szerint a makói könyvtár költségvetése a középmezőnyben foglal helyet. 1980-ban a pótelőirányzattal együtt 1 millió 223 ezer forint áll rendelkezésükre (ebből állománygyarapításra 204 830 forint), amiből a bérleletet 99,9 százalékban, a dologi kereteket pedig 98,9 százalékban használták fel.

A könyvtár bútorzata kényelmes, esztétikus, részben egyedi tervezésű és készítésű. Ennek „köszönhető”, hogy a polcok és a katalógusszekrények például helypazarlók, s ez néhány év múlva gondot okozhat. A világítás megfelelő, de tervezői vagy kivitelezői hiba folytán rossz a hőszabályozás: télen fáznak, nyáron viszont megsülnek az olvasók és a dolgozók a könyvtárban. Az épülő könyvtárak gazdáinak talán nem árt levonni a következtetést: a hagyományos anyagok és megoldások sokszor biztonságosabbak, jobbak, mint a kísérletiek, s ahol csak lehet, a berendezést bevált szeriabitörökkel kell megoldani! Sokszorosítója, gyorsmásolója, mikrofilmolvasó-készüléke és televíziója nincs a könyvtárnak, a technikai fejlesztésben megálltak a zenei részlegnél.

Makón a városi könyvtár személyzeti helyzete is megfelelő: 16 egységében 10 főfoglalkozású, 1 részfoglalkozású, 14 megbízási díjas és 1 társadalmi munkás könyvtáros dolgozik. Közülük hat könyvtárosnak van felsőfokú, négynek alapfokú szakképesítése, nyolcnak pedig felsőfokú és kettőnek középfokú iskolai végzettsége. Jelenleg ketten tanulnak: az egyetem kiegészítő történelem szakán, illetve könyvtárkezelői tanfolyamon. Tizenkét főfoglalkozású dolgozójával a makói könyvtár a hasonló nagyságú könyvtárak között a jobban ellátottak csoportjába tartozik: Jászberényben 19, Kiskunhalason 13, Esztergomban 9, Mosonmagyaróváron és Nagykőrösön 8 a főfoglalkozású dolgozók száma.

Város és környéke, módszertani feladatok, gyűjteményfejlesztés és -feltárás

Már említettem, hogy változó elnevezései ellenére is a makói könyvtár folyamatosan hálózati alközpontja volt a régebben makói járásnak, ma pedig makói körzetnek nevezett terület könyvtárainak. Kilenc nagy önálló községben 24 szolgálati helyen csaknem 29 000 lakost látnak el a községi könyvtárak, amelyekben 13 főfoglalkozású és 12 részfoglalkozású vagy megbízási díjas könyvtáros végzi a könyvtárosi munkát. A főfoglalkozásúak közül mindössze négynek van középfokú szakképzettsége, ketten most tanulnak. 1977-ben a 24 szolgálati hely összes alapterülete 744, 1980-ban 930 négyzetméter volt (1 szolgálati helyre átlag 38, 1000 lakosra pedig 32 négyzetméter jut). Nem jobb s nem rosszabb ez az országos átlagnál, de a szükségéstől messze elmarad! Lényegesen jobb viszont a könyvvel való ellátottság: 1980-ban 1 lakosra 5 könyvtári kötet jutott, bár az utóbbi évek itt sem kímélték a könyvtárakat. Az évente leltárba vett könyvek száma az 1977. évi 13 847-ről 1980-ban 9767-re, értéke pedig 400 141 forintról 350 744-re csökkent.

Dicséretes az a folyamatos és lelkiismeretes könyvtári munka, amelynek eredményeként a makói körzet 24 könyvtára évek óta szinte változatlanul magas, az országos és a Csongrád megyei átlagot jóval meghaladó szinten tartja a beíratkozott olvasók arányát és a forgalmi mutatókat. A lakosság 23—24 százaléka olvasó, s az egy olvasóra jutó kölcsönzött könyvek száma évek óta 39—40 kötet. Jelenleg nincs „főfoglalkozású” módszertani könyvtáros, a területi feladatok irányítója 1979 óta *Domokos László*, a könyvtár igazgatója, aki mostanában a szakmódszertani (szakreferenciális) szervezési elv alkalmazásával próbál friss szemléletet, lendületet vinni a sokak által merevnek, rutinszerűnek tartott módszertani munkába. Úgy tűnik, sikerrel: egy olvasószolgálati, egy feldolgozó és egy gyermekkönyvtáros segíti a községi könyvtárosokat gyakorlati munkájukban. A múlt évben a hagyományos, rutinszerű feladatok mellett két részletes tematikus vizsgálatot végeztek a makói körzet könyvtáraiban a helyismereti munkáról és az állományfejlesztő és -feltáró tevékenységről. Ezek az alapos vizsgálatok felderítik a hibákat és a gyenge pontokat, s kijelölik a módszertani segítés feladatait. A szolgáltatásokon alapuló korszerű könyvtári kapcsolat csírája, hogy 1973 óta a Somogyi Könyvtár és a makói könyvtár helyismereti cédulákat küld a községeknek az országos és a me-

gyei lapokban megjelent, őket érintő irodalomról.

A makóiak állományfejlesztésében az 1973-as év volt a fordulópont, amikor az új épületbe költözés után komolyabban kezdtek bővíteni a kézikönyvtárat, a helyismereti állományt, és ekkor kezdődött meg a zenei anyag gyűjtése is. Jelenleg már gondosan válogatott kézikönyvtár és gazdag helyismereti gyűjtemény szolgálja a tájékoztatást és a kutatómunkát. 70 036 kötet könyv, 850 kötet periodika és 853 darabból álló hangzóanyag alkotja az állományt, amelyet folyamatosan, gyűjtőköri tervezet alapján fejlesztenek. Sajnos, ide is „begyűrűztek” a gazdasági nehézségek, és a szigorú takarékoság következtében az utóbbi három évben 50 000 forinttal csökkent a beszerzésre fordított összeg, a leltárba vett könyvek száma pedig emiatt, illetve a drágulás következtében az 1976. évi 7004-ről 1980-ban 4627-re zuhant. Bár a hasonló nagyságú városok könyvtárai között Makó — a beszerzett könyvek számát és a beszerzésre fordított összeget tekintve — jelenleg nincs lemaradva, mégis van pótolni valója. Jászberényben 1979-ben 1 lakosra 3,8 kötet könyv jutott a tanácsai könyvtárakban, Kiskunhalason 3,2, Mosonmagyaróváron 2,5, Makón 2,4, s ha e mellé felsorakoztatjuk az említett városokban levő szakszervezeti állományt (28 443, 24 713, 55 914, 12 996 kötet), akkor még jobban látszik a lemaradás.

A könyvek 46 százaléka szakirodalmi munka, 34 százaléka szépirodalom és 20 százaléka gyermekeknek szóló alkotás. Néhány éve a felnőttek és a gyermekek körében egyaránt érzékelhető erőteljesebb szakirodalmi érdeklődés hatására növelték a szakkönyvek arányát. Az *Új Könyvek* által ismertetett törzsanyag beszerzése mellett erős válogatással vásárolják az ajánlottakat is, és természetesen egyéb forrásokból is igyekeznek viszonylag teljessé, „ütőképessé” tenni az állományt.

A könyvtár zenei hangzó anyaga főleg komolyzenei művekből áll, de nyelvleckét, irodalmi lemezt és mesét is gyűjtenek. Ettől az évtől a szerény 10 000 forintról 20 000-re emelkedett a zenei hangzó dokumentumokra fordítható összeg.

A központi könyvtárba és a fiókokba 230-féle gondosan és igényesen válogatott periodika jár 336 példányban.

Dicséretre méltó a katalógusok száma és állapota. Teljes a raktári kartoték, a betűrendes keresztkatalógus és a csoportképzéses szakkatalógus. *Fénylukkártyás szerzői és tárgyszó-katalógus tárja föl a helyismereti irodalmat, szerzői betűrendes, raktári és gyártási szám szerinti a zenei anyagot. Jól hasznosítják a tájékoztató munkában a Fővárosi Szabó Er-*

vin Könyvtár társadalomtudományi és analitikus bibliográfiái kartotékjait is. Folyóiratkatalógusuk most készül. Az állomány karbantartásának, gondozásának fontos része a rendszeres, a városi könyvtárak gyakorlatában ritkán tapasztalható, nagymérvű állományapasztó tevékenység.

Olvasószolgálati munka

Mint oly sok helyen, itt is megtette olvasóborzó hatását az új könyvtár-épület. Míg 1970-ben 3517 olvasó látogatta a könyvtárat (a lakosság 11,6 százaléka), addig 1979-ben 5554 (18,4 százalék). Igaz, hogy számuk 1980-ban 5339-re (17,8 százalék) csökkent, de ez kizárólag a gyermekkönyvtár költözése és a két megszünt fiók számlájára írható. Ezzel a beiratkozási aránnyal Makó a középmezőnyben van. Az utóbbi tíz évben 116 500-ról 142 700-ra nőtt a kölcsönzött kötetek száma (olvasónként 27 kötet) és 42 000-ről 53 200-ra a látogatóké (egy olvasóra 10 látogatás jut). Mind az olvasók, mind a forgalom további növekedése csak a fiókkönyvtárak körülményeinek javulása után várható.

Az olvasók 65 százaléka tanuló, egytizede szellemi foglalkozású, 15 százaléka az iparban dolgozó fizikai munkás, 3 százaléka mezőgazdasági dolgozó, és 7 százaléka tartozik az egyéb kategóriába. Tovább tart a mezőgazdasági foglalkozásúak számának csökkenése és az ipari foglalkozásúak növekedése. Az iskolások 42 százaléka tagja a gyermekkönyvtárnak.

Színvonalasabb, sokoldalúbb olvasószolgálati munka 1972—73-tól alakulhatott ki a könyvtárban, ekkor kezdte meg működését a zenei részleg, ez időben kezdték kifejleszteni alaposabban a kézikönyvtári és a helyismereti anyagot. Minderre már lehetett alapozni. Napjainkra kialakultak a könyvtár kapcsolatai valamennyi olvasói réteggel: az iskolákkal, a négy termelősövetkezettel és — az SZMT könyvtárral egyetértésben — minden üzemmel együttműködési szerződést kötött a könyvtár. Mi sem igazolja jobban a kapcsolatok élő voltát, mint az, hogy ma már írásos szerződés nélkül is jelen van a könyvtár ezeken a helyeken. Az alaposabb ismerkedést a mezőgazdasági és az ipari dolgozók izlésének, magatartásának, igényeinek és szabadidejének felmérésével kezdték a könyvtárosok. Erre alapozták propagandájukat, az 1974—75-ös évektől lényegesen szaporodó rendezvényeik jellegét, ajánlásait és egész „offenzív” olvasószolgálati tevékenységüket. A gyermekkönyvtárban élőszóval elmondott mesékkel, diavetítésekkel, lemezhallgatással; a zenei részleg-

ben átjátszással, műsorok készítésével; a felnőtteknek könyvajánlással, író—olvasó találkozókkal, vetélkedőkkel és kiállításokkal egészítették ki a kölcsönzést és a helybenolvasást. 15—18 érdekklődő általános iskolából megszervezték a fiatal zenebarátok körét, amely havonta egyszer tartja foglalkozásait. Minden évben ajánló bibliográfiát készítenek a mezőgazdasági és a műszaki könyvhónapra. *Vezetésről* — *vezetőknek* címmel ismeretik a téma újabb irodalmát az érdekeltekkel, a mezőgazdasági szakemberek részére pedig több éve szakirodalmi figyelmet szerkesztenek.

Hasznos vállalkozásuk a karácsonyról összeállított szöveggyűjtemény, az Erdei Ferenc parasztabrázolásáról készült ajánló bibliográfia, a makói hírességek életéről, műveiről szóló cikkek jegyzéke, a Lenin Tsz, és a Kossuth Tsz történetét az újságközlemények alapján feltáró helyismereti bibliográfia.

Kapcsolatok — rendezvények

A 6 nagyobb ipari üzemmel és 4 termelősövetkezettel néhány éve kötött szerződés mára már elő kapcsolattá vált. Különösen élénkek voltak az 1976—77-es esztendők. Az *Olvasó munkáért* pályázat keretében a könyvtárosok növelték az ipari és a mezőgazdasági munkásolvasók, valamint a szakmunkástanulók számát, olvasói programot hirdettek a szocialista irodalom legjobb alkotásainak megismertetésére, bibliográfiákat állítottak össze, könyvismertető foglalkozásokat és vetélkedőket szerveztek, és új fiókkönyvtárak létesítésével teremtették meg néhány helyen a könyv testközeliségét. Sikeres munkájukat országos első helyezéssel ismerték el a pályázat kiírói. Tevékenységüket azóta is összehangolják a szakszervezeti könyvtárakéval. 1978-ban a *Kell a jó könyv* nevű szovjet irodalmi pályázatnak csaknem 100 résztvevője volt, de ennél sokkal többen olvasták az ajánlott műveket.

A könyvtár és a József Attila Tsz minden évben közösen szervezi a költészet napjának programját. A műszaki könyvhónap előadásait a szakmunkástanuló intézetben tartják meg. A szakszervezeti és a tanácsi könyvtárosok közös gondja Makón a *Munka és műveltség* elnevezéssel indított mozgalomnak, a szocialista brigádok vállalásainak segítése. Ennek érdekében kihelyezett irodalmi rendezvényeket szervez a könyvtár, egyes témakörökben tájékoztatást nyújt, ajánlást ad, és vállalja a résztvevők zenei felkészítését is. A brigádtagok sokszorosított lapokon jelölhetik meg az őket érdeklő rendezvényeket, és ugyanitt közölhetik kéréseiket is a könyvtárral.

Mozgalmas volt a múlt évi *Könyv és ifjúság* akció, amelyet a KISZ-szel közösen szerveztek a könyvtárosok. A 32 bevezetett csapat felkészülését személyesen és levélben is segítették, tesztlapot állítottak össze, rendelkezésükre bocsátották az irodalmat, lebonyolították az előselejtezőket, és részt vettek a 9 csapat városi döntőjén is. A könyvtár KISZ-tagjai 15 középiskolással előre meg nem határozott kérdések alapján interjúorozatot készítettek igényeik és véleményük jobb megismerésére. Ugyancsak tájékozódó jellegű megfigyelést végeztek a szakmunkástanulók körében. A megyei úttörőelnökség által meghirdetett *Móra Ferenc ifjúsági olvasópályázat* kétéves programja keretében az iskolákkal közösen prózamondóversenyt és Móráról szóló vetélkedőt szerveztek. Fiókkönyvtárral és rendezvényekkel segítik változatosabbá tenni az úttörőtábor programját is. Sok közös program és a helyiségek közös használata fűzte szorosra az úttörőház és a gyermekkönyvtár kapcsolatát. A könyvtár és az úttörőelnökség közösen hirdette meg az iskolák között a *Barátom, a könyv* akciót, amelynek legfőbb célja a könyvtár szolgáltatásainak népszerűsítése. Évente 2–3 rendhagyó óra (előadóművész), 8–10 nagyobb rendezvény és 100–120 könyvtári foglalkozás szerepel a gyermekkönyvtár rendezvénynaplójában.

A legújabb kezdeményezés: a könyvtárba nem járó, többnyire lakáshoz kötött öregek részére házhoz szállítják a könyveket. Ezt a munkát az Erdei Ferenc Szakközépiskola egyik KISZ-szervezetének tagjai segítik.

Ismert és becsült nevek sorakoznak a könyvtár emlékkönyvében: *Csoóri Sándor, Csurka István, Fehér Klára, Fodor András, Kormos István, Mocsár Gábor, Raffai Sarolta, Sánta Ferenc, Vészi Endre* és mások tartottak itt író–olvasó találkozót. *Kulcsár Kálmán* akadémikus és *Czine Mihály* előadást, *Almási Éva, Csernus Mariann, Dévai Nagy Kamilla, Jancsó Adrienne, Kohut Magda, Mensáros László, Váradai Hédi, Venczel Vera* és a *Kaláka együttes* előadói estet. Gyakori vendégek a szegedi egyetem oktatói, a szegedi múzeum tudományos munkatársai, a környékbeli kutatók, népművészek és a *Tiszatáj* köré csoportosuló írók, művészek is. Külön említést érdemelnek a könyvtárban 1972 és 1980 között a helyi múzeummal és a művészteleppel közösen rendezett kiállítások. Néhány név a változatosság és a színvonal illusztrálására: *Kopasz Márta* és *Vén Emil* festőművészek, *Bordás Ferenc* grafikus, *Lengyel Lajos* tipográfus, *Gál Éva* iparművész, *Bige József* népművész.

A múzeummal közösen szervezett nép-

rajzi előadásorozat, a művelődési központtal közös politikai jellegű könyvnap i fórumok és irodalmi műsorok, a TIT-tel és a Hazafias Népfronttal együtt gondozott programok jelzik, hogy a könyvtárosok cselekvő részesei Makó művelődési életének. Magától értetődően ápolják az értékes hagyományt: előadásokkal és munkái gyűjtésével őrzik Erdei Ferenc emlékét, rendszeresen meghívják a Makón született írókat, tudósokat és művészeket. Domokos László könyvtárigazgató titkára a csaknem 20 éve működő József Attila Emlékbizottságnak, amely a költő emlékének folyamatos ápolására, szellemi örökségének megőrzésére hivatott.

Évente 30–40 rendezvényt tartanak a központi könyvtárban, 100–120-at a gyermekkönyvtárban. Kicsit talán sok is ez. Egy tavalyi beszámolóban önkritikusan jegyezte meg a könyvtár igazgatója: „Rendezvényeink gyakoriságával talán kissé el is túloztuk az arányokat, s gyakran vállaltunk... nem kifejezetten könyvtári funkciókat is.” Úgy tűnik azonban, hogy a könyvtári alapfunkciók sérelme nélkül, a többi közművelődési intézményhez képest kedvező körülmények „parancsára” tették ezt a könyvtárosok. Az 1977-ben elnyert Kiváló könyvtár cím ezt nyugtázta.

Gondok és tervek

A gondok adják egyben a terveket is. Az alábbi szűkszavú felsorolás némi fontossági sorrendet is tükröz: A peremkerületek, a tanyák könyvtári ellátásának, valamint a fiókok működési körülményeinek, szolgáltatási színvonalának javítása; a könyvtári belső munka minőségének emelése; a makói körzet könyvtárainak fokozott módszertani segítése, a munkakapcsolat szélesítése és elmélyítése, elsősorban a hálózati alközpont szolgáltatásainak megerősítése, kiterjesztése révén; a kiépített kapcsolatok megőrzése és tartalmasabbá tétele az állami, a politikai és a társadalmi szervekkel, testületekkel; körülhatároltabb együttműködés a művelődés intézményeivel, ezek sajátos könyvtári segítése. — Mindezek sikeres teljesítéséhez saját gépkocsi, gyorsmásoló és sokszorosító berendezés megszerzése.

*

S most, beszámolóim végén ismét viszakanyarodom bevezetőmhöz. Megismétlem: tisztességes, lelkiismeretes, nem kirakati munkával szolgálja városának lakosságát a Makói József Attila Városi Könyvtár, névadója „dolgozni csak pontosan, szépen...” intelmének szellemében.

T u b a L á s z l ó

Előbbre léptünk az egységes könyvtári rendszer felé vezető úton

Beszélgetés Weisz Györggyel, a Váci Városi Tanács elnökével

Vác... „A kő- és bronzkortól folyamatosan lakott hely... az I. István által alapított püspökségek egyikének székhelye... A honvédseregek eredményteljes tavaszi hadjárata során az 1849. április 10-én vívott váci ütközetben Damjanich hadteste fényes győzelmet aratott. A magyarországi első vasútvonal a pest—váci (1846) volt. A fasiszta ellenforradalmi rendszer idején fegyházában tömegesen szenvedtek a munkásmozgalom harcosai...” (Új Magyar Lexikon)

Hangulatos kisváros a Duna balpartján, szép barokk főtérrel, gondosan restaurált műemlék házakkal. Közülük magasodik ki a székesegyház, amelyet Migazzi Kristóf püspök építtetett az 1700-as évek második felében Canevale tervei szerint; falait Maulbertsch-freskók díszítik. A vasútépítés Petőfit versre ihlette: „Száz vasutat, ezeret! Csináljatok...” Illyés Gyula a Beatrice apródjaiban állított maradandó emléket a váci fegyházban színylődő tizenkilences forradalmároknak.

A jelen? A látogatót egy mégoly rövid séta is meggyőzi: dinamikusan fejlődik ez a harmincnégyezer lakosú város itt, szinte Budapest északi határában, de — mint mindenütt az országban — tennivaló is akad még bőven. A toronyházak tövében falusias házacsok lapulnak. Iparát a nemzetközileg jegyzett Forte-filmeket, a kényes igényű Nyugatnak szállított, színes óriásládákat, a konténereket és még jó néhány, kiváló terméket előállító üzem neve fémjelzi.

A múlt év novemberében lezajlott avatás óta Vác magáénak mondhatja az ország legnagyobb alapterületű és egyik legkorszerűbben berendezett, gyönyörűen kialakított városi könyvtárát. E tény önmagában is elegendő magyarázat arra, miért kerestük fel Weisz Györgyöt, a Váci Városi Tanács elnökét. Szerettük volna felderíteni, hogyan, milyen „fenntartói közegben” született meg az 1300 négyzetméter alapterületű könyvtár (nemegyei megyei könyvtár kisebb épületben szorong). Igyekezünk a beszélgetésre lelkiismeretesen felkészülni, így sikerült néhány „nem publikált” adathoz jutnunk. Megtudtuk például, hogy a könyvtárépítés 14 millió forintba került, s ezt az összeget teljes egészében a város állta. (Csak a berendezésre juttatott az Országos Közművelődési Alap 1 millió 200 ezer forintot.) Első kérdésünk így adva volt:

— *Ekkora anyagi terhet vállalni — könyvtárépítésre?!*

— A könyvtárépítésre vonatkozó döntést „örökölttem” ugyan, ám az örökség hamarosan nekem is szívügyemmé vált. Öt éve dolgozom itt, s ma már úgy érzem, ezzel a könyvtárral tettem le névjegyet a város asztalára. Persze sokan bábáskodtak kialakításában: *Békés György*, a megyei könyvtár igazgatója, *Urbán László*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ osztályvezetője, aki a szakmai tervezés atyja volt; s minden elismerést megérdemel *Kotsis Iván*, a Pest megyei Tervező Vállalat építészé is, aki a szakmai elképzeléseket a tervezői gyakorlatba ültette át. Nekem, aki úgyszólván naponta lálhattam, miként alakul eleven valósággá a tervezői elképzelés, élmény volt, ahogy a „végtermék”, a kész könyvtár lassanként kibontako-

zott. S tapasztalhattam azt is, hogy az építők, akik korábban még sohasem dolgoztak könyvtárbelső kialakításán, régi épület korszerű könyvtárrá varázsolásán, miként kezdenek maguk is egyre jobban gyönyörködni saját munkájukban. Szó szerint magával ragadta őket az újat teremtés láza... Pedig de sokan vélték korábban — a szakemberek is —, hogy aligha lesz ebből az öreg laktanyaépületből valamirevaló könyvtár!

— *Nem titkolom, „készültem” az új városi könyvtárból, azaz a beszélgetés előtt alaposan bejártam minden sarkát, szögletét. Ezúttal hadd elevenítsék fel annyit emlékeimből, hogy mindjárt a bejárat mellett gyönyörű kis boltíves bemutatóterem köszönti a látogatót, s hívogat a belépésre. Ottjártamkor is éppen képzőművészeti kiállítás volt benne.*

— Az épületet bejárva meggyőződhe-

tett róla, hogy szinte nincs benne olyan szabad falfelület, olvasókat fogadó épületrész, ahol ne találkozott volna képzőművészeti alkotásokkal, kortárs művészek festményeivel, grafikáival, plasztikai műveivel. Büszke vagyok arra, hogy a könyvtár falai között olyan könyvtárosok dolgoznak — élükön Weisz Gábor barátommal, a könyvtár igazgatójával —, akik semmi fáradságot nem sajnálnak azért, hogy a könyvtár látogatói, olvasói a képzőművészet híveivé, esetenként pedig pártolóivá is váljanak, s persze azért sem, hogy — megfordítva — a kapu alatti minigaléria vendégei találkozhassanak a könyvvel. Jó árukapcsolás ez... Hogy kissé elébe vágjak a továbbiaknak, és máris értékeljek: ebben a könyvtárban a könyv nyújtotta szellemi gazdagodás mellé felkínálják a többi kulturális, művészeti élményforrást is. Am, hogy a bírálat se maradjon ki, valami azért hiányzik, illetve kevés: Hiányolom azt a helyet, szögletet, sarkot, vagy minek nevezem, ahol a könyvtár látogatói letelepedhetnek egy kis időzésre. Csak úgy. Ahol „elwannak”, esetleg beszélgetnek. Talán nem is az olvasmányokról... Mostanában sokat beszélünk a demokratizmus fejlesztéséről. Miért nem lehetne ennek egyik színtere, hogy azt ne mondjam: fóruma a könyvtár? Bizom benne, hogy nyitott kapukat döngöttek, s a könyvtár vezetői idővel megteremtik ezt a lehetőséget is. Tudom, máris jelentkeznek elhelyezési gondok. A gyermekkönyvtárnak — sajnos — eleve nem jutott hely az épületben.

— *A minigaléria melletti előadóterem falai között — mint megtudtam — változatos ismeretterjesztő programokban változhatnak a látogatók, hallgatók. Most azonban inkább arra emlékeztetnék, hogy a művészeti-kulturális rendezvények mellett tartottak itt már kihelyezett vb-ülést is. Pedig még csak november óta működik az új könyvtár.*

— A vb-ülést azért tartottuk ott, hogy a vb-tagok „élőben” megismerjék a könyvtárat. Közbevetőleg hadd utaljak arra, hogy a mi vb-tagjaink — ezt ne tekintse túlzásnak — gyakran eszembe juttatják egykori szeretett középiskolai tanáromat, aki azt tekintette legfontosabb pedagógusi feladatának, hogy minket, diákjait — elsősorban önmagunkkal szemben — igényességre neveljen. Ezt az igényességet látom-tapasztalom vb-tagjainkban. Így hát nem kis elismerést fejeztek ki szavaik, amikor — végigjárva a könyvtár helyiségeit — ilyeneket mondtak: „Ez méltó városunkhoz...” De felelősséggel azt is megállapították, hogy a hely, az utca, ahová a könyvtár került, kissé kiesik a központból. „Ide majd autóbúsjáratot kell szervezni”

— mondták, s azt is megjegyezték, kár, hogy a gyermekkönyvtár elszakadt a felnőttkönyvtártól, aminek a folyamatos olvasás szenvedheti kárát. Szóvá tették, hogy az épületet körülvevő udvar még mindig rendezetlen. „Legyen belőle díszudvar, ölelje körül méltóan a könyvtárt...”

Egyébként a vb-tagok az építkezés öt éve alatt csak távolból, papíron látták, mi készül a város nem kevés pénzén. Az eredmény — nyugodtan mondhatom — felülmúlta várakozásaikat. Az előadótérrem egyébként már otthona volt pártbizottsági ülésnek is, és *Filozófia emberközéiben* címmel előadásorozatot tartanak itt középiskolásoknak. Ezek mind besorolhatók a „nem könyvtári jellegű népművelés”, illetve a „várospolitikai kapcsolatok” címszavak alá. Nyitott életet él tehát a könyvtár.

— *Mint könyvtáros is hadd mondjak csak annyit: minden megtalálható az épületben, amit a szakember és az igényes könyvtárlátogató a nyolcvanas években elvárhat a korszerű könyvtártól. Ön azonban nyilvánvalóan városi nézőpontból, sőt — a város vonzásterületére gondolok — járási kitekintéssel is szemléli, irányítja a könyvtárügyet.*

— A különféle rendeltetésű könyvtárhálózatok állományát egybe számolva, mintegy félmillió kötetes könyvgyűjtemény szolgálja Vác és környéke lakosságának könyvtári ellátását. Hatalmas szellemi kincs rejtőzik bennük! Ha azonban a teljes kép alkotóelemeit, azaz az egyes könyvtári hálózatokat — főleg azok térbeli elhelyezkedését, vonzáskörzetét — közelebbről vesszük szemügyre, már korántsem ilyen kedvező a kép. Még a közművelődési könyvtári ellátás gerincét alkotó városi könyvtárhálózatban — szíve a városi könyvtár, elemei a gyermek- és a négy fiókkönyvtár — is akad fehér folt, hiszen az úgynevezett *Deákvárnegyed* mintegy nyolcezer lakója nem talál tanácsi könyvtárt a közelben. Ide például fiókkönyvtárt kell telepítenünk; nem hiszem azonban, hogy erre a közeljövőben sor kerülhet. A szomszédos iskolai könyvtár, sőt a DCM ottani lakótelepének klubja is elvállalhatná — átmenetileg — a fiókkönyvtár feladatát. Egyébként, szerintem, a lakótelepeken az iskolai könyvtárakat kellene kettős funkciójú, közművelődési könyvtári tennivalókat is ellátó intézményekké fejleszteni.

— *A témánál vagyunk: úgy tudom, Ön híve annak, hogy egy terület könyvtárügyét egységes rendszernek tekintsük.*

— Így van, s nem csupán az együttműködésre gondolok, bár az sem kis dolog, ha komolyan veszik a partnereket. Ilyen jó példákkal — gondolom — a mi könyvtári hálózatainkban is találkozott.

De híve vagyok az erőegyesítés legmagasabbrendű formájának, az *összevonás*nak is. De csakis akkor, ha az indokolt. A váci *iskolai könyvtári hálózat*ban akad példa az utóbbira is. A *Sztáron Sándor Gimnázium* könyvtárát egyesítették a *Pest megyei Pedagógus Kabinet* könyvtárával, s az intézmény most már hármas feladatkört lát el: a gimnázium tanulóinak iskolai könyvtára, emellett megyei pedagógiai szakkönyvtár, s végül az iskolai könyvtárak megyei módszertani központja. Másik példa: a hét általános iskola könyvtára közül az egyik közművelődési gyermekkönyvtár is. Meggyőződésem: az említetteket a megfontolt *összevonások* eseteiként tarthatjuk számon.

S ha már az iskolai könyvtárakról beszélünk, szólnunk kell az árnyékos oldalról is. A könyvvállomány — teljességében — még nem érte el az elvárható ellátottsági szintet. Magyarul: kevés a könyvük. Az iskolai könyvtárosok szakmai felkészültsége is hagy még kívánnivalót maga után. Úgy tudom, a városi könyvtár átvállalná az általános iskolák könyvtárainak könyvellátását. (Említeték, hogy Hatvanban sikeres példa van erre.) Gondolom, ez megint egy — nem is kicsiny — lépés volna az egységes könyvtári rendszer felé vezető úton. Persze, alaposan meg kell vizsgálni a döntés előtt, milyen tárgyi feltételeket kell hozzá megteremtenünk (beleértve a városi könyvtár személyzeti ellátottságát is). Örvedetes az is, hogy az iskolai könyvtári szakfelügyelet munkakapcsolatban áll a városi könyvtárral.

— *A városban fejlett a munkahelyi könyvtári ellátás is.*

— Az SZMT könyvtári hálózata 41 szolgálati helyet foglal magában. Azt hiszem, a szakszervezeti könyvtárak akkor illeszkednek hézag nélkül az egységes városi könyvtári rendszerbe, ha maradéktalanul ellátják fő feladatukat: szüntelenül új olvasókat hódítanak meg a könyvnek a munkások közül. És természetesen együttműködnek a vállalati műszaki könyvtárakkal, továbbá minél több területen összehangolják munkájukat a tanácsi könyvtárakéval is. A kezdeményezés mindkét féltől egyaránt elvárható.

Itt említem meg, hogy a városi tanács művelődési osztálya életre hívta a *közművelődési vezetők munkaközösségét*. Ebben a szervben a könyvtárak vezetőin kívül helyet kaptak a levéltár, a múzeum, a művelődési központ, az úttörőszövetség képviselői és az úgynevezett függetlenített üzemi népművelők is. Ez a munkaközösség szerintem még nem mérítette ki mindazt a sok lehetőséget, ami az együttműködés kifejlesztése terén léteiben rejlik.

— *A szervezeti összevonások említése mellett azonban ne feledkezzünk meg az „egyszerű” együttműködés lehetőségeiről és formáiról sem. Nagyon tetszik nekem például az a kapcsolat, amely a városi könyvtárt a többi közgyűjtemény könyvtárához fűzi.*

— Ezt a kapcsolatot én a kulturális intézmények befelé fordulását teljesen megszüntető fontos mozzanatnak tekintem. A *Vak Bottyán Múzeum* például azzal, hogy a városi könyvtár előadótermében tartja a múzeumi egyesület összejöveteleit, a könyvtár olvasóinak is mindinkább a látómezejébe került. A „klaszszikus” könyvtárközi együttműködés megnyilvánulása pedig az a tény, hogy a múzeum helyismereti gyűjteményének dokumentumai a *könyvtárközi kölcsönzés* révén a városi könyvtárban megfordulóknak is rendelkezésre állnak. Ők akkor kerülnek majd igazán kedvező helyzetbe, ha elkészül a két könyvtár közös *helyismereti lelőhelyjegyzéke*. A könyvtár valóban ekkor válik számukra dolgozószobává.

Más. Az úgynevezett „nem publikált” helytörténeti anyag lelőhelye a *Pest megyei Levéltár Váci Osztálya*, amelynek kitűnő segédkönyvtára is van. Ide a városi könyvtár gyakran küld kutatókat, s ezt a szolgálatot a levéltárosok hasonlókkal viszonozzák.

Az említett példák mögött az a felismerés húzódik meg, hogy *minden* közgyűjtemény megsokszorozza a saját szolgáltatásait, ha a többiekére is építhet.

— *A váci üzemekben műszaki könyvtárak is vannak.*

— Tudunk arról, hogy a FORTE gyár műszaki könyvtára gazdag folyóiratválasztékkal rendelkezik, a Hájó- és Darugyár konténerglyártó egységében pedig magas színvonalú dokumentációs munka folyik. Bizonyos vagyok abban, hogy a többi nagyüzem — a Dunai Cementművek, a Híradástechnikai Anyagok Gyára stb. — műszaki könyvtárában is őriznek olyan szakmunkákat, amelyeket haszonnal forgathatnának az üzemen kívüli szakemberek is. Ne feledjük, a szakkönyvek és folyóiratok nem fillérekre kerülnek, s legtovábbjuk nem is forintba... A közkinccsé váláshoz — mert hiszen ez a beszélgetésünk kulcskifejezéseként már többször említett egységes könyvtári rendszer célja, értelme — az kell, hogy az emberek tudjanak róla, mi van és hol található. És persze ezekhez hozzá is juthassanak. Azt hiszem, mindkettő szakmai, azaz könyvtári feladat: legyen lelőhelyjegyzék valamennyi könyvtár állományáról — valamennyiben. Ez persze álom. Azt azonban már megvalósíthatónak vélem, hogy legalább az *új beszerzésekről* készüljön jegyzék a többi könyv-

tár számára. A hozzáférhetőséghez pedig annyi a megjegyezni valóm: el tudnám képzelni, hogy bármelyik könyvtár (beleértve a közművelődésieket is) beiratkozott olvasója jogot nyerjen arra, hogy az összes többit is használhassa. A vállalati szakkönyvtárakban felhalmozódó szellemi kincsek talán falaikon kívül is hozzátartnának némi valutát országunknak.

Mindez — tudom — nem kevés szervezőmunkát igényel. Erre nyilvánvalóan a városi könyvtár volna a legalkalmasabb — központi helyzetéből eredően és kiváló szakember-gárdájával. Persze csak akkor, ha majd megérnek a feltételek. Ezek fokozatos megteremtése a mi dolgunk: minden érdekelt fenntartóé. Azt azonban már akár ma is elkezdhetnék, hogy a közművelődési vezetők munkaközösségének keretében — vagy attól függetlenül — létrehoznák a *könyvtárak együttműködési szervét*, amely a mindenkori lehetőségeket számba véve kinek-kinek kitűzné az „egységessülés” soron következő feladatát.

— *Sorra vettük a különféle könyvtári hálózatokat — madártávlatból. Egyről még nem szóltunk. Létezik a városban egy nagyon értékes és — tudtommal — mindmáig alig-alig használt százezer kötetes nagykönyvtár... A püspökségi könyvtárra gondolok. Ismeretes, hogy kulturális kormányzatunk és könyvtárügyi vezetőszerveink nagy erőfeszítéseket tesznek annak érdekében, hogy — amíg nem késő, mert időtől megviselt anyagról van szó — bekapcsolják szellemi életünk vérkeringésébe az egyházak évszázadok során felhalmozott kulturális kincseit, így az egyházi könyvgyűjteményeket is.*

— Nemzeti vagyonról van szó, amelynek feltárása valóban országos feladat. Ehhez mi, itt helyben nem rendelkezünk a szükséges erőforrásokkal (a szellemieket is beleértve). Tudjuk, hogy a váci egyházmegyei könyvtár polcain kincsek rejlenek: ősnymtatványok, de a régi és mai természettudományos művek gazdag választéka is. Ez az anyag — bármennyire igyekeznek is megóvni egyházi kezelői — állagában romlik. Ha mi helyben többre most nem is vagyunk képesek, úgy gondolom, már az is haszonnal járna, ha mindenfajta könyvtárügyi megbeszélésre meghívnánk e könyvtár gondozóit is. Így feltérképezhetnénk a legsürgősebb — gondolom, elsősorban állagvédelmi — tennivalókat. Az állomány szakszerű feltárása és restaurálása — ismétlem — állami feladat.

— *Vác könyvtári helyzete a gondok és a még megoldásra váró feladatok ellenére irigylésre méltónak tűnik. Csak hogy a városi könyvtár nevében ott a „járási” megjelölés is.*

— 1981 január elsejétől a városi könyvtár kilenc környező település könyvtárát *központi könyvellátásban* részesíti, tehát saját *körzeti könyvtárhálózatot* is fenntart. A váci járás összes többi községi könyvtárának olvasója viszont a könyvtárközi kölcsönzés segítségével részesedhet a teljes városi könyvtári könyvvállományból. Hadd fogalmazzak így: Vác nemcsak egészségügyi gondozással, étellemmel, ruházattal, iparcikkokkal igyekszik ellátni a vonzáskörzetében élő járási lakosságot, hanem szellemiekkel is, s ez utóbbiak között rangos hely illeti meg a könyvtári ellátást. Bizonyítja ezt az a tény is, hogy gyakran nyugtáznak elismerő szavakat a járásban dolgozó munkatársainktól a városi könyvtár járási könyvtári tevékenységéért, nem utolsósorban a könyvtáraknak nyújtott módszertani segítségért. Az elismerést ezúton is továbbítom a városi könyvtárnak.

— *Ez a beszélgetés a jelen feltérképezése kapcsán a jövő feladatait is érintette (fehér foltok eltüntetése, az egységes könyvtári rendszer kiépítése stb.). Mindezekhez képest szerényebb ügynek látszik — de csak látszik — a városi könyvtár szíve vágya: a korszerű reprogramozási berendezés.*

— E kívánság jogosságát és fontosságát belátjuk. Tudjuk, mit jelenthetne ez a berendezés a könyvtárt dolgozósobának használó kutatóknak. Az anyagiak előteremtése nem fog gondot okozni. Bizom benne, hogy két éven belül meglesz.

— *Ön meghívott vendégként részt vett a negyedik országos könyvtárügyi konferencia tanácskozásain. Milyen gondolatokat ébresztettek Önben az ott elhangzottak; miben foglalná össze a konferencia tanulságait — fenntartói szemmel?*

— Hadd kezdjem egy szubjektív benyomással: megragadott, hogy a konferencián felszólaló, vitatkozó könyvtárosok milyen hévvel, lelkesedéssel beszéltek gondjaikról-örömeikről. Ez olykor a kívülálló számára már-már — megbecsülhető — szakmai sovinizmusnak tűnt... A miniszteri beszámoló megerősített abban a meggyőződésemben, hogy a legtöbb gyerek számára a *könyvtárba vezető út az iskolából indul ki*. A felszólalások, a vita pedig arról győzött meg, hogy jó útra léptünk, amikor az egységes könyvtári rendszer felé „vettük az irányt” a magunk háza táján. A könyvtárügyben fellelhető párhuzamosságok felszámolása — úgy tapasztaltam — az egyik soron következő feladat.

Mindent egybevetve őszintén mondhatom: örülök, hogy részt vehettem a könyvtárosok országos találkozásán. Mint városi tanácselnöknek is szolgált tanulságokkal.

— Azt hallottam, nem örül túlságosan, ha a szakmai jellegű beszélgetés személyes területre téved. Mégis, hadd tegyem fel lapunk interjújának elmaradhatatlan kérdését Önnek is: mikortól számítja magát olvasó embernek. Mert tudom, hogy az.

— Munkáscsaládból származom, s bár otthon volt két-háromszáz kötetnyi könyvünk, környezetem mégsem nyújtott elég készletet az olvasásra. *Rendszeres olvasóvá az általános iskola nevelt.* Olvasói „pályafutásom” egyébként — azt hiszem — szokványosnak nevezhető: a Verne-, Jókai-, Gárdonyi-korszakok követtek egymást... Mára elérkeztem a családi könyvtárt gyarapítók táborába. Pillanatnyilag van még némi szabad „falkapacitásunk”. De meddig?!

— *Életében — viszonylag fiatal kora arra enged következtetni, hogy nem lesz hosszú a lista — milyen könyvtárakat látogatott gyakrabban, melyekre emlékezik vissza szívesen?*

— Nekem „a könyvtár” a budapesti közgazdasági egyetem könyvtára volt, és azt hiszem, az is marad... Egyetemi hallgató koromban sok felejthetetlen órát töltöttem hangulatos olvasótermében. Nagy ablakai a Dunára néztek: gondolatban követhettem a vízen tovasikló uszá-

lyok, hajók útját. Az asztaloknál lányok ültek, hajukat puha fénybe vonta az állólámpa sugara... Szakmailag is jól felszerelt intézményre emlékszem (bizonyára ma is az). Mindent megkaptam, amire szükségem volt a tanuláshoz, a katalógusokban is jól eligazodtam.

A későbbiekben gyakran jártam az Országos Műszaki Könyvtárba és a Szabó Ervin Könyvtár központi épületébe is. Van egy titkos „vágyam”: a véletlen úgy hozta, hogy eddig még nem jutottam el az Országgyűlési Könyvtárba — pedig nagyon vonz. Persze a környezete miatt is. Ime, magamon tapasztalom, milyen fontos lehet a könyvtár környezete. Remélem, egyszer sort keríthetek felkeresésére.

Gondolom, a felsorolásból kitűnik, hogy a könyvtár esztétikumával, ünnepélyességével is hat rám. Mint a hívőre a templom. S, hogy a templom-hasonlatnál maradjak, úgy érzem, miként a hívő istenével, úgy találkozom én, az olvasó a könyvtárban — a könyvek közvetítésével — a múlttal, a jövővel, *a másik emberrel.* Ezért is oly nagy öröm számomra, hogy az emberiség e fontos találkozóhelyének mi is méltó hajlékot emeltünk Vácott.

Simay Norbert

Kérdezz — felelek

Egy nyelvi-járási könyvtár nődolgozója kérdezi az orvosi kezelés miatti távollét elbírálásáról:

„Súlyos betegségen estem át, de már munkaképes vagyok. Előreláthatóan hosszabb ideig, kéthetenként egyszer kezelésre kell járnom a megyeszékhelyen levő SZTK rendelőbe. Ez alkalmanként — az oda- és visszautazással együtt — egy teljes napot igénybe vesz. Távollétemről minden esetben orvosi igazolást hozok, amelyet a könyvtár vezetőjének átadok. Munkahelyi vezetőm távollétem napjait elsősorban a gyermekeim után járó szabad napokból, továbbá rendes szabadságomból vonja le. Tudomásom szerint azonban a szakrendelőben töltött, igazolt időt fizetés nélküli távollétnek kell minősíteni. A vezetőm szerint azonban erre nincs lehetőség. Én viszont méltánytalannak tartom, hogy a gyermekek után járó szabad napjaimat és a rendes szabadságom egy részét a rendelésen töltött idő miatt elveszítsem.

Válasz:

A 48/1979. (XII. 1.) MT számú rendelet (Mt. V.) 33. §-a (2) bekezdésének c) pontja értelmében a munkavégzési kötelezettség alól mentesül a dolgozó, ha keresésképtelen beteg, vagy egyéb elháríthatatlan ok miatt nem tud megjelenni munkahelyén. Azt, hogy az utóbbi esetben mikor illeti meg térítés, a 17/1979. (XII. 1.) MüM számú rendelet 60. §-ának (1) bekezdése tételesen felsorolja. A felsorolásban a rendelőintézeti kezelés nem szerepel. Ebből következik, hogy a levélíró a kezelés napján a munkavégzési kötelezettség alól ugyan mentesül — mivel munkahelyén elháríthatatlan ok miatt nem tud megjelenni —, de számára a kiesett munkaidőre térítés (munkabér) nem jár. Távollétét a közöltek szerint kell elbírálni. Jogellenesen jár el tehát a könyvtár vezetője akkor, amikor a távollét időtartamát — az érdekelt beelegyezése nélkül — a gyermekek után járó szabad napokba, illetve a rendes szabadságba számítja be. A szabad napok ugyanis az anyát a gyermekek gondozása, a rendes szabadság pedig pihenés céljából illetik meg. Más kérdés az, hogy a vezető a dolgozó kifejezett kérésére a távollét napjára engedélyezheti a szabad napot, illetve a távollét napját a rendes szabadság egy-egy napjának minősítheti. Mindez azonban csak a dolgozó kérésére teljesíthető, viszont az ilyen kérést a vezető nem köteles teljesíteni.

Egy megyei könyvtár a helyi sajtó tükrében

Írásunk témája: miként tükröződik Vas megye sajtójában az 1952-től 1979-ig tartó időszakban a Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár tevékenysége, szerepe. Ezzel kapcsolatos vizsgálódásunk során arra kerestünk választ, mekkora volt az érdeklődés, és milyen mértékben tekintette feladatának a helyi sajtó a könyvtárnak és a megye művelődésügyében elfoglalt helyének bemutatását, illetőleg mennyiben éltek az intézmény munkatársai a közlési lehetőségekkel. Elemzésünk forrásául a *Vas megye könyvtárügye 1946—1969 és 1970—1979 című bibliográfiát* használtuk fel. A megyei szaksajtóban megjelent írásokat nem vettük figyelembe, mivel ezek csak szűk szakmai körnek szólnak, sajátos szakmai problémákat vetnek fel és tárgyalnak.

A megyei könyvtárról szóló publikációk száma és megjelenési helye a vizsgált időszakban a helyi napilapban, illetve az időszaki kiadványokban a következő képet mutatja: Vas Népe (209), Vasi Szemle (8), Életünk (4), Jelentkezünk (3), Földművelésügyi Híradó (1), Vasi Szövetkezeti Élet (1), Vasi Fiatalok (1), Vasi Népművelés (3), Szombathelyi Műsorkalauz (6), Szombathelyi Műsor (23); összesen 259. Ezek közül a könyvtár munkatársai hatvanhárom írtak.

Az 1952-től 1979-ig közölt publikációk többsége tehát a megye napilapjában, a *Vas Népében* jelent meg. A magas szám magyarázatát az adja, hogy naphoz kötöttségük folytán itt jelentek meg a különféle rendezvényekről, kiállításokról stb. tudósító rövid hírek.

A *Vasi Szemle*, a megyei tanács tudományos és kulturális folyóirata ritkán foglalkozott ugyan a könyvtárral, de ilyenkor részletes elemzést közölt az intézmény múltjáról és jelenéről.

A helyi művészeti és irodalmi folyóirat, az *Életünk* — profiljának megfelelően — főleg irodalmi jellegű témákat közölt. Ilyen volt *Paku Imre* írása *Bárdosi Németh János* Utak és útítársak című munkájáról vagy a *Könyvpremier* a megyei könyvtárban címmel megjelent cikk.

A Szombathelyi Tanárképző Főiskola *Jelentkezünk* című kiadványa a képzéssel, a könyvtári kutatómunkával, feladatokkal kapcsolatos írásokat jelentetett meg. Könyvtárosok tollából származó közlemények láttak napvilágot a *Vasi Fiatalok*, a *Vasi Népművelés*, a *Szombathelyi Műsorkalauz* és a *Szombathelyi Műsor* című periodikumokban. Említésre méltó még a *Földművelésügyi Híradó* és a *Vasi Szövetkezeti Élet* című sajtótermékben megjelent írás is, amely ugyancsak könyvtárosok tollából származik, s amely egy-egy réteg figyelmét hívja fel a könyvtár szolgáltatásaira.

Miről írtak?

Megállapíthatjuk, hogy a könyvtári tevékenységnek vannak olyan területei, amelyek témaként „előjogokat” élveznek. A könyvtár épületével, elhelyezésével, bővítésével, az új épület tervezésével és átadásával kapcsolatban rendszeresen jelentek meg lényeges információk, tudósítások. (1952, 1955, 1959, 1960, 1962, 1969, 1970, 1971.) Ezek műfaja a hírtől az elméleti cikkig terjed. (1955-ben az akkor Vas megye című napilapban például hír adta tudtul, hogy megnyílt a megyei könyvtár olvasóterme. 1970-ben pedig a készülő új könyvtárról jelent meg tanulmány a *Vasi Szemle* című folyóiratban a könyvtárigazgató tollából.)

Ugyancsak rendszeresen jelentek és jelennek meg a könyvtárt röviden, általánosságban bemutató írások. Így 1956-ban *Látogatás a Berzsényi Könyvtárban*, 1959-ben *Egy délután a Megyei Könyvtárban*, 1978-ban *Bemutatjuk a Berzsényi Dániel Megyei Könyvtárat* címmel. Ezek a publikációk inkább leíró jellegűek, s többnyire általános képet rajzolnak a könyvtárról. Ennek oka alighanem az, hogy néhány kivételtől eltekintve nem könyvtáros szakember mutatja be az intézményt, hanem a kívülálló és nem mindig jól tájékozott újságíró. Két megoldás kínálkozik ilyen eset-

ben: vagy maguk a könyvtárosok vállalkoznak a cikk megírására, vagy megfelelő anyagot bocsátanak az újságíró rendelkezésére, akit megkérnek, hogy hosszabb időt töltsön el a bemutatandó könyvtárban, s alaposan ismerje meg az adott intézmény tevékenységét.

A vizsgált időszakban nem sikerült elérni, hogy havi átlagban legalább egy információ jelenjen meg a helyi könyvtárügyről, pedig ez lenne a kedvező „szóródás”. Ennek ellenére jó kapcsolatot feltételez az a tény, hogy — mint már említettük — a megyei napilap helyet ad a könyvtárban rendezendő kiállítások, rendezvények híreinek, s ezekre gyakran visszatér beszámoló vagy kritika formájában. Az eltelt időszakban 58 ilyen jellegű írás jelent meg.

A könyvtár állományának gyarapodását oly módon kísérte figyelemmel a sajtó, hogy az új állományrészlegek (színműtár, kottatár, diafilmtár) indulásakor és működésük első éveiben — 1964-ig — bemutatásukra és népszerűsítésükre több írás is megjelent újságírók és könyvtárosok tollából. (Például 1959-ben *Gráf Ernő: Új színművek a megyei színműtárban*, 1961-ben *Tóth Gyula: A diafilmtárakról.*) 1964-től 1978-ig, a Szombathelyi Műsor megindulásáig — egyetlen kivétellel — nem jelent meg semmiféle információ a rohamosan gyarapodó állományról. A *Szombathelyi Műsor*, a Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ kiadványa azonban lehetővé tette a könyvtárosok számára, hogy maguk is megpróbálkozzanak a rövid, figyelemfelkeltő írásokkal. 1978-ban és 1979-ben összesen 22 ilyen tájékoztató jelent meg a megyei könyvtár részlegeiről, szolgáltatásairól és a városi fiókkönyvtárakról, élve az ismétlés — mint reklám — eszközével is. Ez a tájékoztatási forma azonban nem megoldás, mivel a lap kis példányszámban jelenik meg, terjesztése sincs megoldva, emiatt kevesekhez jut el, továbbá kis terjedelme miatt a tájékoztatók rövidek, csak a leglényegesebb dolgokat közlik, tehát figyelemfelkeltő hatásuk sem elegendő. Az országos sajtóhoz hasonlóan a vasi periodikumok is rendszeresen és szívesen foglalkoznak az ünnepi könyvhét és a gyermekkönyvhét eseményeivel, és beszámolnak az író-olvasó találkozókról. A vizsgált időszakban 30 ilyen közlemény jelent meg. A könyvtárosi pálya társadalmi elismerésének tényei — a kitüntetésekről szóló híradások és méltatások — viszont mindig helyet kaptak a vasi sajtóorgánumban. Részletesen foglalkoztak a lapok például *Takács Miklós* igazgató pályájával az Álami Díj (1978), *Puskás Sándorné* munkásságával a Szabó Ervin-emlékérem elnyerése (1974) kapcsán, továbbá a Kiváló könyvtár cím (1974) odaítélése alkalmával a megyei könyvtár tevékenységével. A könyvtárak szakmai teljesítményére kiterjedő figyelem talán elősegítette a könyvtáros pálya valóságos képének kialakulását is a köztudatban.

A helyi napilap az országos szakmai rendezvények programjának is nyilvánosságot adott, például az 1971. évi könyvtárosegyesületi vándorgyűlésének. Az általunk vizsgált időszakban egy-egy írás foglalkozott az állományvédelemmel (1961), a gyakorlókönyvtári szereppel (1962), a tapasztalatcserével (1966, 1967), a nemzeti bázisfeladatokkal (1977) stb.

Kik írtak?

Az 1952-től 1979-ig a helyi sajtóban megjelent közlemények közül 196-ot újságíró és 63-at könyvtáros írt. Az arány első látásra nagyon jónak tűnik, de a könyvtárosok írásai közül 23 a Szombathelyi Műsorban megjelent rövid tájékoztató.

Már *Papp István* is felhívta a figyelmet arra a fontos problémára, hogy a sajtó, egyebek között a könyvtárakat sem a szakember szemével látja. Ezért bizonyos fokig más az értékrendje: nem bizonyos, hogy ami a könyvtáros számára fontos, ami szakmai szempontból érdekes, az az újságíró érdeklődését is felkelti. Ezúttal is a könyvtárosok szerepét kell hangsúlyoznunk, számukra ugyanis az a fontos, hogy gyakran szerepeljenek a könyvtárak a sajtóban, mivel ez a legjobb propaganda. A könyvtárügy dolgozóinak tehát még sok tennivalójuk van e téren. Meg kell szervezniük a sajtószolgálatot, rendszeres tájékoztatást kell adniuk a fontosabb témakörökről és eseményekről. Alkalmanként meg kell hívniük a sajtó képviselőit a könyvtárba, bemutatni az ott folyó tevékenységet és felhívni figyelmüket az eredményekre, egyúttal őszintén szólni az esetleges gondokról, megoldatlan problé-

mákról is. Másrészt pedig maguknak a könyvtárosoknak kell jelentkezniük közlésre szánt hírekkel és cikkekkkel. Ezek az írások azonban legyenek érdekesek, színesek, szellemesek, keltsék fel az olvasók figyelmét. Mindez annál inkább fontos, mivel 1952-től 1963-ig gyakran találkozhattak az olvasók a könyvtárosok tollából származó, az újabb szolgáltatásokat és az állományt népszerűsítő írásokkal. (Ilyen volt például *Gráf Ernőnek Tájékoztató a megyei színműtár munkájáról és használatáról*, *Tóth Gyulának pedig A megyei könyvtár kottatáráról* című dolgozata.) A 60-as évek közepétől azonban minimálisra (évente, két évente egy közleményre) csökkent a könyvtárosok publikációs tevékenysége a helyi sajtóban.

*

A vizsgált időszakban a Szombathelyi Megyei Könyvtár és a vasi sajtó kapcsolata megfelelt az országos átlagnak. Főként a megyei könyvtár életének első tíz évében volt jó az együttműködés, ebben az időszakban a könyvtárosok és az újságírók tollából egyaránt figyelemre méltó írások jelentek meg a könyvtár állományáról és tevékenységéről. A hatvanas évek közepétől és még inkább a hetvenes években mind több rövid hír, tudósítás látott napvilágot, s jóval kevesebb lett az érdemi, elemző munkák száma. Ebben az időszakban viszont az országos napilapok több írást közöltek a Berzsényi Dániel Megyei Könyvtárról.

Ahhoz, hogy a hetvenes években kialakult helyzet jó irányba változzék, és a megyei könyvtárnak Vas megye művelődésügyében elfoglalt helye kellőképpen tükröződjék a helyi sajtóban, szükség lenne a már vázolt kezdeményezésekre, a kapcsolat új formáinak kialakítására a könyvtárosok és az újságírók között.

Köbölkuti Katalin—Nagy Éva

a szombathelyi Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár munkatársai

Szakszervezeti könyvtár lakóterületi szerepben

Könyvtárunk, a martfűi Tisza Cipőgyár szakszervezeti könyvtára 1961 óta működik területi jelleggel. Ez kezdetben azt jelentette, hogy a könyvtárat a nagyközség lakói is használhatták, mivel az épület az üzem területén kívül fekszik. Ekkor még az önálló községi könyvtár is működött.

A lakóhelyi ellátás 1969 óta szélesedett ki, azóta ugyanis az addig önálló községi könyvtár az üzemeltetők megállapodása alapján — a legnagyobb — fiókkönyvtárunk lett. Az átszervezés a községi könyvtár 3800 kötetes anyagának átleltározásával kezdődött. Ezt követően a nagyközségi tanács évente ötezer forintot juttatott könyvbeszerzésre, valamint a tiszteletdíjas fiókkönyvtáros bérének fedezetét is vállalta. Mindez változatlan volt 1976-ig, amikor is a tanács beszerzési keretünket tízezer forintra emelte. Ez az összeg a művelődési központnak átutalandó anyagi támogatás részeként szerepelt, s céltámogatásként a könyvbeszerzést szolgálta.

Mi az átutalt összeg fejében elvégeztük a letéti cseréket a friss anyagból. A fiókkönyvtár épületének fenntartásáról, karbantartásáról, fűtéséről, valamint a világításról a nagyközségi tanács gondoskodott, nem mindig problémamentesen. Többször is baj volt a helyiség fűtésével, világításával. A település is állandóan nőtt, emiatt a beszerzési keret kevésnek bizonyult. A könyvtárosi létszám pedig 1972 óta változatlan maradt, holott az állomány körülbelül 12 ezerrel gyarapodott. Közben, 1979-ben — főleg vállalati és szakszervezeti erőforrásokból — létrehoztuk az önálló gyermekkönyvtárat, a változatlan működési feltételek mellett tehát a kettős szerep egyre tarthatatlanabbá vált.

A nagyközségi tanácsnak a terület ellátása érdekében emelnie kellett az eddigi támogatás összegét, ellenkező esetben a szakszervezet kénytelen lett volna beszüntetni a lakóhelyi könyvtári ellátását. A tisztázatlan kérdések megoldása szempontjából döntő jelentőségű volt az üzemi párt vb-ülése 1980-ban. Itt, előzetes jelentésünk alapján önálló napirendi pontként tárgyalták a könyvtári munkát. A tanácskozáson a nagyközségi tanács vb, valamint a nagyközségi párt vb képviselői egyaránt jelen voltak. Határozat született arról, hogy 1981-től a nagyközségi tanács felemeli a támogatás összegét, ebből lehetőségünk lesz újabb könyvtáros alkalmazására, valamint

a fiókkönyvtáros munkaidejének és bérének felemelésére is. Ettől az évtől kezdve a fűtéssel és a világítással járó költségek is bennünket terhelnek.

Ez a megoldás elsősorban az olvasóknak kedvez. Számukra előnyösebb, ha egy jól ellátott nagy könyvtár áll rendelkezésükre, mint ha két kisebb szolgálja igényeiket. Az ésszerű takarékság szempontja is ezt a megoldást sugallja, mert így megszüntethetők a párhuzamos beszerzések, s azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a nagyközségi tanácsnak még a megemelt támogatásnál is jóval többbe kerülne egy önálló községi könyvtár fenntartása. Könyvtáros szemmel, az olvasómozgalmi szempontokat nézve is előnyösebb ez a helyzet. Jobb eredmények érhetők el, ha nemcsak az üzem dolgozóit, hanem az egész községet is bevonhatjuk a munkába. Természetesen ez a helyzet a könyvtárosi munka elé is magasabb mércét állít.

Gyakran zavarónak érezzük, hogy sok a gazda. Minden szerv elsősorban a saját szempontjait kéri számon tőlünk. (Az állami szakfelügyelet például úgy ítéli meg, hogy a terület egy kicsit mostohagyerek; a nagyközségi tanács vb azt olvasta a fejükre, hogy más vállalatok szocialista brigádjaival nem foglalkoztunk eleget. A már idézett 1980-as üzemi párt vb ülése szerint a cipőgyári letétek nem működnek megfelelően.) A mi feladatunk az egész áttekintése, a súlyponti feladatok figyelembevétele és teljesítése. Különösen nehéz volt ennek eleget tenni az eddig foglalkoztatott három könyvtárossal, mivel állományunk csaknem 40 ezer kötet, és 13 letétünk van. Most a nagyobb létszámmal kicsit könnyebb lesz a dolgunk. Így is szükséges azonban az állandó készenlét, a gyakori egyeztetés, a munka hatékonyabbá tétele az olvasói igények minél magasabb színvonalú kielégítése érdekében.

Csernus Gyuláné

a Martfői Tisza Cipőgyár szakszervezeti könyvtárának vezetője

Kitüntetések

A művelődési miniszter hazánk felszabadulásának 36. évfordulója alkalmából, eredményes munkájuk elismeréséül *dr. Cságola Ferencnének*, a MÉM Információs Központja csoportvezetőjének, *dr. Komáromi Sándornak*, az Állami Gorkij Könyvtár csoportvezetőjének és *Varga Józsefnének*, az MSZMP Politikai Főiskola könyvtárosának A SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT; *Jurcsik Erzsébetnek*, az Országgyűlési Könyvtár könyvtárosának, *Kopnyina Nyinának*, az Állami Gorkij Könyvtár könyvtárosának, *Kozár Lászlónének*, az Országgyűlési Könyvtár sokszorosítójának, *Mihályfi Mártának*, az Állami Gorkij Könyvtár könyvtárosának, *Mosonyi Istvánnak*, az Állami Gorkij Könyvtár hivatalsegédjének, *Stumpf B. Andrásnak*, az Állami Gorkij Könyvtár könyvtárosának, *Vajk Ilonának*, az Állami Gorkij Könyvtár könyvtárosának, *Varga Gábornének*, az Országgyűlési Könyvtár könyvtárosának és *Csirmaz Istvánnak*, a Könyvtárosok boltja vezetőjének a KIVÁLO MUNKAÉRT kitüntetést adományozta.

Szerkesztői üzenetek

Lőrincz Judit (Könyvtártudományi és Módszertani Központ): Bennünket is megnyugtatót kiegészítése *Heit Gáborral* közösen írt, lapunk júniusi számában megjelent *Könyvtári megfigyelések* című cikkükhöz. E szerint a cikknek a 328. oldalon, az első sorban közölt adata, az olvasók száma *egy átlagos forgalmú nap csúcsideszakára*, a *legforgalmasabb órákra* vonatkozik; tehát nem a látogatók egész napi számát jelenti.

Péter Iván Tamásné és Csonka János könyvtárosok (a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 12/2. sz. fiókja): Az *Élet és Irodalom* máj. 30-i számában közölt glosszára (*R. Zs.: Olvassunk vázát?*) *Tabi László* ugyancsak az ÉS-ben megfelelő választ adott. Mint Önök írták, kiállt azok igazáért, akik az egyszerű olvasókat védik „az érzékeny lelkű glosszáíró úri kedvtelésével szemben”. Kár volna *Tabi László* írásához bármit is hozzátennünk. Jobb, ha az olvasót — és az adott esetben a könyvtárost is — egy másik olvasó ember, ráadásul a társadalom véleményformáló képviselője védi meg, mint ha könyvtáros, illetve a *Könyvtáros* tenné ezt — hivatalból.

Közművelődés zseblámpánál?

Az M.-i falugyűlésen vagy hús, szinte kizárólag ötven-hatvan éven felüli községlakó jelent meg a faluvégi kultúrházban. Az összejövetelt a könyvtárszobából ideiglenesen átalakított helyiségben tartották. Vénséges, kényelmetlen faszékeken izegtünk-mozogtunk, a szoba frissen, de átbotában meszelt falán átütött a nedvesség. Akkor azt kérdeztem magamban: vajon a komfortos, nem ritkán pazarul berendezett lakásokból milyen érzéssel jön el ide a községlakó művelődni, közügyeket megtárgyalni?

Az alapos vizsgálódás azt bizonyította, nem M. az egyetlen a megyében, ahol a könyvtár, a művelődési ház tekinthető a legelhagyatottabb épületnek a faluban. Szinte általános a zsúfoltság. Kevés a hely, néha elérhetetlen magasságokban vannak a könyvespolcok. Az is gyakori, hogy semmiféle felirat nem jelzi, hol működik a könyvtár, a nyitvatartási időről nem is beszélve. Persze ez még csak a kisebbik baj volna, hiszen falvaink többsége kicsi, hamar odatalálna az is, aki esetleg nem tudja, hol van a könyvtár, a művelődési ház.

Hanem az állapotok? Unalmassá válna hosszasan sorolni a hiányosságokat, álljon itt csak néhány példa, a megye különböző részeiből. *Hegyhátsál*: vagy egy éve rossz a világítás, esténként a könyvtáros a magával hozott zseblámpával keresgél a könyvek között. A bejárati ajtó üvege kitörve, a tv rossz, felesleges limlomok csúfítják a klubkönyvtárat. *Pusztacsó*: a bejárati ajtó üvege „vakxi”, a helyiség takarítatlan. *Bajánsenye II.*: elkelne a külső-belső tatarozás, a mennyezet leszakadással fenyeget. A két szál csupasz villanykörte közül csak az egyik pislákol. Általános a rendetlenség. *Gödörháza*: a volt iskolaépületben működik a klub és a könyvtár. Az elhanyagolt épületen még mindig nem cserélték ki a feliratot. *Gasztony*: a klub berendezése erősen megrongálódott. Cigarettavégek, eltépett magnószalagok jelzik, hogy nem viszik túlzásba a takarítást. Télen hetekig nem volt tüzelő. *Kiszsidány*: a klubkönyvtár ablaka és a könyvszekrény üvege kitörve, a bejárati ajtó zárja rossz, így lakattal csukják. A világítás életveszélyes.

Megyénkben sok a kis falu, sok a kis klub, könyvtár. Pusztán a statisztika igen nagy derűlátásra ad okot, hiszen abból kiderül, hogy a megyében minden ezer emberre jut egy-egy közművelődési könyvtár. E 263 könyvtár közül azonban 230 községekben, ebből 158 úgynevezett társközségekben működik. Nem egy a fentiekben ecsetelt körülmények között nyújt minimális szolgáltatást. „Elhelyezésük és működési körülményeik megjavításához nagyon sok helyen nem a pénz hiányzik, hanem a fenntartó tanácsok figyelme, ellenőrzése, értő gondoskodása, a közművelődési feladatok politikai végrehajtása” — szögezte le az az előterjesztés, amelyet két évvel ezelőtt tartak a megyei tanács végrehajtó bizottsága elé. A határozat felhívta a fenntartók figyelmét a változtatásokra. Nem a legteljesebb sikerrel, mint a példákban is kitűnt.

Miért megy el az ember hazulról könyvtárba, moziba, klubba? Azért, mert olyasmit kap, amiben otthon nem lehet része. „Lerágott csont” már a klubmozgalom válsága. A miértje is közismert: a magnó, a tv, ami egykor a klubba vonzott, ma már szinte minden háztartásban megvan.

Ha a századfordulón egy nehéz körülmények között tengődő, de betűre éhes cselédgyerek betévedt volna a mai hegyhátsáli könyvtárba, s ott kedvére olvasgathatott volna — akár zseblámpánál is! — nagy álma váit volna valóra. Ezerkilencszáznyolcvanegyben azonban miért vonzana a kitört ablak, a leszakadt ereszcsontra, a vizes fal, a hűvös, barátságtalan, homályos könyvtár? Tüzelő hiányában számos könyvtár „várta” fűtetlenül az elmúlt télen elszánt olvasóit, akiket még a rosszul világított, esetleg lomtárnak is használt, takarítatlan helyiségek sem riasztottak el. A kisebb karbantartások elmulasztása előbb-utóbb az épületek alapos felújítását teszi szükségessé. Ez pedig semmiképpen sem nevezhető takarékos gazdálkodásnak...

A felújítások elmaradása pénzügyi okokkal megmagyarázható. Ám a rendetlenség, az elhanyagoltság semmikép-

pen. Okként hozzák fel a könyvtárosok alacsony tiszteletdíját és a takarítók csekély bérét. Csakhogy: Sorkikápolnán és Gyanógeregyén például 300 forint havi díjért tiszta, rendes, gondozott klubot, könyvtárt talált a vizsgálat. Nemescsón ugyanakkor 575 forintért is „nyirkos, szellőzetlen, piszkos, pókhálós” minősítést kaphatott az intézmény... Az bizonyos, hogy sok minden múlik a tanácsokon. Az ellenőrzés, az alapvető működési feltételek mindenképpen.

Tévedés volna azt hinni, hogy csak rossz példa akad a megyében. Van, ahol különböző köztisztviselők takarítását,

fűtését ugyanarra bízzák, aki gondnok is egyúttal. Ezekben a helyeken barátságos környezet fogadja a látogatót. Például Kondorfán.

Éppen a minap írtunk a tsz-ek kulturális pénzalapjainak kapcsán arról, hogy a falvak továbbélésének, a gazdaságok munkaerő-utánpótlásának egyik fontos feltétele: tudjanak az emberek kulturálódni. Nem pedig zseblámpával keresgélni egy lomos könyvtárban, művelődéshez méltatlan körülmények között.

K ó s a T a m á s
Vas Népe

Könyvtárba invitáló

Egy budapesti Szabó Ervin Könyvtár előzmény nélküli szereplésre vállalkozott. Bemutatkozott a *Rátkai Márton Munkás—Művész Klubban*: előszóval, könyvekkel, iparművészeti tárgyakkal, linguafon-kurzussal, közvetlen modorban és természetes hangnemben, a nagyközönség előtt, úgy, ahogyan ezt „otthon” — azaz saját helyiségében — a Vadász utca és a Kálmán Imre utca sarkán teszi. A *Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár I. sz. kerületi könyvtáráról* van szó. Azon a napon minden dolgozója ünnepi ruhát öltött, felpakolta mindazt, ami termeiket otthonossá teszi — a legérdekesebb könyvektől a falakat díszítő textilmunkáig —, és felvonult a Nagymező utcai Rátkai Klubba, a művészekből, szocialista brigádtagokból, fiatalokból és öregekből álló közönségnek kedvet csináljon ahhoz, hogy ezentúl az ő olvasói legyenek.

Hogy egy könyvtár meghívjon termeibe írókat és olvasókat, hogy felléptessen művészt és muzsikust, az gyakran előfordul. De hogy egy könyvtár kilépjön az „életbe”, és saját rekvizitumaiból teremtsen — idegen helyen — ugyanolyan légkört, mint amilyen „odahaza” jellemző rá, ez rendhagyó esetnek számít.

A Rátkai pódiumán egy könyvespolcon a legkeresettebb, a legérdekesebb könyvek sorakoztak. Mellette útirajzok, térképek, hiszen tavasz volt — indult a turistaszезон. A falakon körben textil- és gyöngykombinációból készült iparművészeti alkotások, a könyvtár egyik dolgozója, *Benjámin Judit* művei.

A könyvtár vezetője a pódiumon a riporterek kérdéseire válaszolt. *Meiszner Tamásné* érdekes beszámolója, amely a

Magyar Rádió riportereinek, *dr. Sütő Péter*nek kérdései nyomán bontakozott ki, azokról a speciális szolgáltatásokról szólt, amelyek ennek a könyvtárnak a sajátjai. A több ezer kötetes idegen nyelvű gyűjteményről, a kölcsönözhető (!) linguafon-lemezekről (nyelvtanulók 20 nyelven hangzó anyagokkal), a széles közgazdasági irodalomról, vagy arról a követendő példáról, amellyel kismamáknak, idős, beteg olvasóknak házhoz viszik a szellemi termékeket. A jelenlévő közönség egyre fokozódó érdeklődéssel hallgatta a bestseller-listát, az eltulajdonított könyvekről szóló tudósítást, és szívesen tapsolta meg a megjelent olvasók között a könyvtár olvasóját, *Szemes Zsuzsa* írónőt.

A pódium melletti asztalnál a könyvtár többi dolgozója ült, csupa főiskolát végzett fiatal, akikről egyenként is megtudhattuk, hogy milyen különleges feladatokat vállaltak *napi munkájukon túl*, s az is kiderült róluk: ha kell, éjszakán át is bent maradnak nem egyszer, ha kell katalogizálni, ha kell könyveket ládázni.

Nagyon megkoptattuk a „közösségi szellem” kifejezést. De ez a kis közösség hivatástudatával, a könyvek szeretetével, az őszintén barátságos magatartásával már eddig is nagyon sokat tett, hogy könyvtára valóban a közművelődés fóruma legyen. Érdemes példának tekintetük azt a törődést is, amellyel nagyon *kellemes atmoszférát tudnak teremteni*, s egyre több olvasót szoktatnak könyvtárunkba. Minden bizonnyal a Rátkai Klubban összegyűlt hálás hallgatóság köréből is...

C s e n g e r y J u d i t
Szocialista Művészetért

**MÉDIATÁRI ISMERE-
TEK** címmel bentlakásos tanfolyamokat szervez a veszprémi Országos Oktatástechnikai Központ az 1981/82-es tanévben a tanácsi közművelődési, az iskolai és a szakkönyvtárakban dolgozó, a hangos-képes dokumentumok kezelésével foglalkozó könyvtárosok, oktatástechnológusok számára. A tanfolyam főbb témakörei: *Az audiovizuális ismerethordozók a könyvtárakban* (a dokumentumok rendszerezése, a technikai eszközök felosztása); *A dokumentumok kezelése* (beszerzési források, állománybavétel, dokumentumleírás, raktározás, feltáró rendszerek); *A dokumentumok könyvtári szolgáltatása* (helybenhasználat, kölcsönzés, másolás, a dokumentumok helye a taneszközök rendszerében); *A dokumentumok integrációja* (AV részlegek létrehozása a könyvtárakban, az egységes médiatár, forrásközpont kialakítása). A tanfolyamok időpontjai: 1981. szept. 29.—okt. 1.; 1982. márc. 16.—19.; részvételi költség 750 Ft. Jelentkezni szept. 15-ig lehet az Országos Oktatástechnikai Központ oktatásfejlesztési osztályán (Veszprém, Schönherz Zoltán u. 2. 8201).

**MŰEMLEKI ÉRTÉKŰ
ÉPÜLETBEN** kialakított könyvtárat avatott fel Kunhegyesen a közelmúltban **Villangó István, a Művelődési Minisztérium közgyűteményi főosztályának vezetője. A Szolnok megyei nagyközség főterét díszítő műemlék-együttes részét képező, 1730 körül épült barokk stílusú egykori sóházat a műemléki helyreállítás szempontjait figyelembe véve, rendkívül magas esztétikai színvonalon varázsolták könyvtárrá a Szolnok megyei Tervező Vállalat szakemberei: Nagy István építész és Deákné Blazsek Gyöngyvér belső-**

Hírek

építész, akiket — könyvtárépítézetünkben teljesen szokatlanul — külön keramikus (Kun Éva) és textiltervező (Csete Ildikó) is segített, hogy a belső kialakítás részletei (például a vázák, kerámiák, függönyök) is illeszkedjenek. vonalvezetésben és hangulatban a megújult barokk formákhoz. A nagyon vonzó könyvtári környezet 380 négyzetméter alapterületén 20 ezer kötetes felnőtt- és 6 ezer kötetes gyermekkönyvtár, olvasóterem, zenei részleg, valamint raktár, az alagsorban pedig előadóterem helyezkedik el, és egy olvasóudvar is csatlakozik az épülethez. Az átalakítás több mint 4 millió forintos költségének túlnyomó részét a nagyközségi tanács fedezte, amely 2300 olvasója érdekében több éves fejlesztési alapját átvonta az európai színvonalú könyvtár megteremtésére. A tanács elnöke, Rácz Ferenc méltán érdemelte ki az avatóünnepségen neki átadott A szocialista kultúráért kitüntetést, a tanács költségvetési üzemének és a Kunhegyesi Vegyipari KTSZ-nek szakiparosai pedig a jutalmakat, illetve a tanács által tiszteletükre rendezett szép ünnepséget.

MEGKEZDÖDÖTT AZ ÚJ BÉKÉSCSABAI MEGYEI KÖNYVTÁR építése, az alapok kiadása május 18-án. Az épületbontások miatt tavaly áprilisban bezárt könyvtár gyermekrészlege még 1980-ban újból megnyílt az úttörő- és ifjúsági ház legfelső emeletén, a felnőttek számára pedig az idei év elején egy átalakított lakóházban nyitottak 181 m² alapterületű ideiglenes felnőtt kölcsönzöt, amelyben 15 ezer kö-

teből válogathatnak az olvasók.

AZ ÚJ KÖNYVEK című állománygyarapítási tanácsadó 1981-es évfolyamában a szabadlapos megjelenésen kívül még egy újítást alkalmazott. 8. számától kezdve megváltoztak a recenziók előtt álló bibliográfiai leírások, május 9-e óta a számítógéppel előállított Magyar Nemzeti Bibliográfiával megegyezően, az új szabványok szerint készülnek a leírások. (Ezzel egyidejűleg a szabadlapokon azonos oldalra kerültek a leírások és a recenziók is.) Mivel a nyomtatott katalóguscédulák az év végéig a régi formában jelennek meg, háromnegyed évig a kétféle leírás összevetése a könyvtárosok számára az új szabvány megtanulásának országos „tanfolyama” lehet — az Új Könyvek szerkesztőinek szándéka szerint.

TÖBB MINT 150 M² ALAPTERÜLETŰ könyvtárat alakítottak ki a Pest megyei Tápiszele községben, a volt posta épületében. A könyvtárat Köpf Lászlóné, a KISZ központi bizottságának titkára avatta fel, és az átadási ünnepség keretében került sor a Könyv és ifjúság nevű olvasópályázat Pest megyei eredményeinek kihirdetésére is.

JÚNIUSI ÉRTEKEZLETI NAPTÁR: 2—3. A IV. országos könyvtárügyi konferencia tanácskozása Budapesten, a Kertészeti Egyetem dísztermében; 12. Könyvtárosok és könyvtérjesztők szakmai tanácskozása Szobon együttműködési, könyvkiadási és -terjesztési kérdésekről a Pest megyei Könyvtár és a Pest megyei MESZÖV rendezésében; 22. A Magyar Könyvtárosok Egyesületének elnökségi ülése Budapesten, a Könyvtártudományi és Módszertani Központban.

Kutatóként egy svéd könyvtárban

Amióta kutatómunkát végzek, de már előbb, egyetemi éveim alatt is, mondhatni második otthonommá, második munkahelyemmé váltak a könyvtárak. Ez természetes is, hiszen könyvtár nélkül a „filosz” nemigen tud megélni. Így sok könyvtári élmény halmozódott fel bennem. De közülük is alighanem azok maradnak számomra a legemlékezetesebbek, amelyekben az uppsalai *Carolinában* volt részem.

Formaságok nélkül a kétmillió gyűjteményben

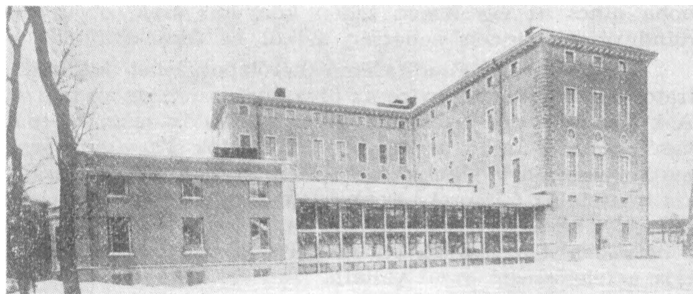
A múlt esztendőben a Magyar Tudományos Akadémia és a Svéd Királyi Tudományos Akadémia közt létrejött csereegyezmény keretében egy hónapot tölthettem Uppsalában. Amikor megérkeztem, a szívélyes fogadtatás után a szokásos formalitások pillanatok alatt lezajlottak (a svédeknel az ügyintézés gyors, egyszerű és pontos). Így még egy órába sem telt, már asztalom is volt a Carolina egyik, kutatók számára fenntartott olvasótermében. De nem ültem le mindjárt dolgozni, úgy döntöttem, hogy előbb „környezetanulmányokat” folytatok. Hova is csöppentem? S hogyan? Hát persze! *Bo Wickman* professzor kísért ide, nyilván ezért nem kérdezett tőlem senki semmit, s kérni sem kért, se személyi igazolványt, se útlevelet, se olvasójegyet, se más hasonlót. No, de mi lesz velem holnap? Kiderült, hogy másnap és az egész ott töltött idő alatt is teljesen szabadon jöhettem-mehettem. Az előcsarnokban láttam ugyan egy „üvegkalitkát”, de aki benne ült, nem vágott szigorú arcot. Azt tekintette feladatának, hogy ha valaki valamilyen kérdéssel hozzá fordul, felvilágosítással szolgáljon, vagy hogy kérés nélkül is kisegítse a könyvtár használóját zavarából. Mint engem is. Mert amikor másnap kabátban, esernyővel és egy bőröndnek is beillő táskával beléptem a kapun, egy pillanatra megtorpantam: merre lehet a ruhatár? A kalicka „lakója” leolvasta arcomról gondomat, és rám mosolygott: balra találok ruhatárat, de nem kötelező használni; ha akarom, bevihetem a holmimat. Ekkora bizalommal könyvtárban még sose voltak irántam. Boldogan indultam hát tovább, kabátostul, táskástul. De egy egyszerű nyíl utamat állta: *Codex Argenteus*, ez állt rajta.

Tudvalevő: a több mint ötszáz esztendő (1477-ben alapított) uppsalai egyetemnek a könyvtára, a Carolina (teljes nevén: Carolina Rediviva) Svédország legrégebb tudományos könyvtára. 1841-ben épült, azóta többször átépítették, kibővítették (utoljára 1970-ben), s minden svéd kiadványból találni benne példányt, de persze más országok kiadványaiból is igen gazdag gyűjteménye van. Könyveinek száma 2 millió, s körülbelül 20 ezer kéziratot őriznek benne. A könyvtár legfőbb nevezetessége mindazáltal a *Codex Argenteus*. Mi sem természetesebb hát, mint hogy követtem a nyíl útmutatását. A teremben nem találtam őrt. Egy-két turista nézelődött ott csupán, a tárlókról sorra levették a szarvasbőrt, magától értetődő természetességgel. Követtem a példájukat, s kedvemre megcsodáltam a szebbnél szebb kódexeket, a kötésük miatt kiállított ósnyomtatványokat (köztük a mi Temesvári Pelbártunk egyik munkáját) s magát a nevezetes látnivalót, a *Codex Argenteus*t vagy magyarul: az Ezüst Bibliát. Ez Észak-Itáliából származik (talán Ravennából), 500 táján készült, Nagy Theodorik császár († 526) uralma idején. A Wulfila-féle gót bibliafordítás másolata; a négy evangéliumból tartalmaz részleteket. Eredetileg 336 lapból állott (ebből 187 van meg), s onnan kapta a nevét, hogy bíborral festett pergamenre írták, ezüst (sőt részben arany) betűkkel.

Másolat perceken belül

A kiállítás megtekintése után észrevettem egy ajtót, amely a sokszorosítóba vezetett. Sok-sok cikket, tanulmányt szerettem volna „zsákmányolni”, így mindjárt

**A Carolina Könyvtár
1971-ben**

bebátorkodtam megtudakolni, hogyan, s főleg milyen áron vehetők igénybe a technika vívmányai. Nos, ennyiből állt az ügymenet: a katalógusteremben az ott heverő tucatnyi pecsét egyikével rá kellett nyomni a szabványos kérőlapra — a kért lapszámok feltüntetésével —, hogy kópia. S nem túl sokkal — esetleg csak egy-két órával — a kérőlap leadása után már át is lehetett venni a kért másolatokat. De még gyorsabban megcsinálták, ha személyesen vittem át a lemásolni való cikket. Ilyenkor előfordult, hogy megkérdezték: tudok-e tíz percet várni. S mire felocsúdtam, már hozta is egy kislány a kért másolatot, kedvesen, mosolyogva.

A „kópia” átadása-átvétele szintén egyszerűen zajlott le: nem írtak számlát két másolattal, aláírással, pecséttel, s a házi pénztárba se kellett átzarándokolni, ehelyett fogták, átvették a másolásért járó (szerencsére nem túl nagy) összeget, aztán, mint a közértdben, leblokkolták, s már nyújtották is a másolatot, a blokkal egyetemben.

De azért a Carolina használata sem bizonyult fenéig tejfölnek. Amikor például a katalógusteremben nekiálltam kikeresni a tanulmányozásra kiszemelt műveket, hamarosan bajba jutottam. 1963-tól, amióta az úgynevezett új katalógust vezetik, ment minden, mint a karikacsapás. Mert a Carolinában a könyvtárosok nem sokat filozofálnak, mit tartsanak könyvnek, és mit periodikának, ehelyett a gyakorlati érdeket nézik, azt tudniillik, hogy az olvasó minél könnyebben eligazodjék. Így az új katalógusban az ábécérendi (természetesen svéd ábécérendi) helyén minden megtalálható. A katalóguscédulák „szabályosak”, használójuk kiírja róluk a szerzőt, a címet, a számot és ezzel kész. Hanem olvasó legyen a talpán, aki az 1963 előtti anyag katalógusában mindjárt kiismeri magát. A fekete bőrbe kötött gyönyörű föliók, amelyek az úgynevezett régi katalógust tartalmazzák, nem kevesebb mint 150 polcot töltenek meg; szerzők szerint, külön a „névtelen” szerzők művei, a különféle Acták, kongresszusi kiadványok és hasonlók, országok, városok és intézmények szerint. De ez a kisebbik baj, azt is beleszámítva, hogy a szerzőt és a címet olykor bizony elég nehéz — a kézírás miatt — kisélabizálni. A nagyobb gondot az okozza, hogy akárhogy meresztgeti az ember a szemét, se számot, se betűjelet nem lát sehol. Helyette ilyesmi áll hol jobb, hol bal oldalt, lent vagy fent, ahol épp helye akadt: Sprakvet. = Nyelvtud., Tysk. = Ném., Szt. = Lex. Miután újra meg újra jól megnéztem, csakugyan ennyiből áll-e a „jelzet”, az információhoz fordultam. Csodálkoztak a kérdésem: hát nem elég az? A könyvtáros azért könyvtáros, hogy ismerje a könyvtárát, a padlástól a pincéig, az összes Müllert és Schmidtet beleértve, még ha több tucat van is belőlük.

Az információszolgálat egyébként a katalógusteremben működik, hogy mindjárt kéznél legyen. Hárman-négyen teljesítenek itt egyszerre szolgálatot. Egyikük gyakorlatilag „idegenforgalmi” feladatokat lát el, a látogatóba érkező tanulóknak mutatja be a könyvtárát. A többiek az olvasók rendelkezésére állnak. De — a felvilágosításon kívül — a kérőlapok átvétele és továbbítása is az ő feladatuk. Minden kérőlapot gondosan felülvizsgálunk. Ha valami „gyanús” nekik, vagy ha hiányosan van a kérőlap kitöltve, szó nélkül kikeresik a katalógusban a címet és helyesbítik a kérőlapot. A kérőlapok „továbbítása” úgy zajlik le, hogy az ügyeletes könyvtáros a rendben talált vagy rendbetett kérőlapokat bedobja egy csőrendszer nyílásába. Az információ egyébként „vetésforgószerűen” működik. Körülbelül kéthavonta egyszer minden szakképzett könyvtáros sorra kerül. Úgy is mondható: a könyvtárosok,

noha nincs az egyetemen külön könyvtár szak, olyan szakképzettek, hogy szinte mindnyájan minden nehézség nélkül be tudják tölteni a tájékoztató feladatkört.

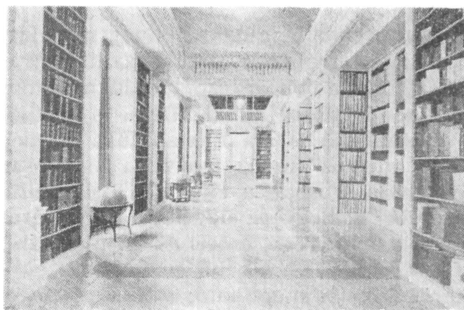
Egyébként korlátlan számú kérélapot lehet kitölteni. Annyi könyvet, folyóiratot adnak ki, amennyire az olvasónak szüksége van: tízet, húszat, ötvenet, százat. A kikért könyvek tárolására mind a kutatók számára fenntartott 60 személyes olvasóteremben, mind az egyetemi hallgatók 220 személyes olvasójában két, esetleg három sor könyv elhelyezésére méretezett könyvespolccal vannak az egyszemélyes kis íróasztalok felszerelve; ennek oldalára a kabátot is fel lehet akasztani. Az olvasótermeket egyébként szintén nem „vigyázza” senki. A könyvekért használójuk felel, a berendezést meg felügyelő nélkül sem érheti különösebb kár. A könyvtár használója a felelősséget azzal vállalja magára, hogy amikor átveszi a könyveket, átvételüket aláírásával igazolja. Mert a kért műveket nem hozzák ki az asztalokhoz, hanem egy erre a célra szolgáló külön teremben lehet, illetőleg kell őket átvenni az ott ügyeletet tartó három könyvtáros egyikétől. Ez a terem az olvasóterem szomszédságában található, s annak a csőrendszernek a „végállomása”, amely a katalógusteremben elnyeli a kérélapokat. (Csak zárójelben: egy másik teremben hasonló módon szolgáltatja ki az ott ügyeletes három, esetleg négy könyvtáros az elvitelre kikért könyveket is.)

Ha egy olvasó pihenni akar ...

Az elmondottakból érthető: a kikért könyvvel az olvasó szabadon vándorolhat az egyik teremből a másikba. Sőt az előcsarnokból nyíló teremben kialakított bőrgarnitúrás, szabadpolcos boxok valamelyikeben is helyet foglalhat velük. E boxok egyébként újságolvasásra, eszmecsere folytatására, pihenésre hivatottak, de ha egy mama maga mellé ülteti a kislányát rajzolni, azon sem botránkozik meg senki, ahogy azt sem tekintik szentségtörésnek, ha — más megoldás híján — egy fiatal mama csecsemőjével a hátán lép be a katalógusterembe könyvet kikérni, szakirodalmat gyűjteni.

Minthogy a könyvtár reggel 9-től este 9-ig tart nyitva, el-elfáradván magam is szívesen kiültem egy bőrfoteiba pihenni. Közben természetesen a térelvlasztóul szolgáló szabadpolcokra is vetettem egy-egy pillantást. Az egyik ilyen alkalommal figyeltem fel egy 14 méternyi egyforma kötésű főlősorozatra. Az IBZ, illetőleg az IBR volt az (= Internationale Bibliographie der Zeitschriftenliteratur 1965: és = Internationale Bibliographie der Rezensionen 1974). Azonnal „rávettem” magam. s két nap elég volt, hogy az itthon hónapokon, sőt éveken át kinnal-keservvel összegyűjtött szakirodalmi jegyzékemet ellenőrizzem, kiegészítsem. Közben sóhajtoztam: ha nekünk is megvolna ez a nagyszerű segédeszközünk, mennyi időt és energiát megtakaríthatnának a kutatók. S mivel a kárba vesztett idő és energia nagyon a „begyemben volt”, hazatérve könyvtáros barátaim körében panaszkodni sem restelltem. Vigasztalásul felvilágosítottak: hiszen az IBZ az Országos Széchényi Könyvtárban is megvan. De igen drága, ezért zárt szekrényekben tartják őket, csak a feldolgozók férhetnek hozzájuk ...

**Az 1841-ben létesített könyvtárterem és az 1915-ben kialakított olvasóterem.
Mindkettőt 1971-ben restaurálták**

Szabad szombaton is látogatható

Ahol akkora a forgalom, mint a Carolinában, természetesen előfordul, hogy a keresett mű más kezében van, vagy éppen kikölcsönözték. Erről egy erre a célra előre nyomtatott hosszúkás lapon értesítik az olvasót. De előfordul, pontosabban: elő is fordult, hogy az értesítő helyett fotókópiát találtam az asztalomon, rajta ez állt: a göteborgi egyetemi könyvtár ajándéka.

Raktárost és takarítónőt a három hét alatt egyet sem láttam. Mégis mindig mindent megkaptam (feltéve, ha nem volt kikölcsönözve — ilyenkor az említett értesítő várt az asztalomon: mikorra számíthatok rá), s a rend, a tisztaság ellen is nehéz lett volna kifogást emelnem. Amit külön megcsodáltam: a szabadpolicokon elhelyezett „kutyanyelvek” mellett mindenütt sárga ceruzákat lehetett találni, hogy az olvasók feltüntethessék, hányas számú asztalra került az innen vagy onnan leemelt könyv. S ezeket a ceruzákat a könyvtár látogatói használták is. Rejtélyes módon mégis mindig ki voltak hegyezve, egytől egyig.

Befejezésül még csak annyit: a Carolina szabad szombatokon és sok más olyan napon is nyitva áll, amikor a hivatalok, a bankok, az üzletek stb. zárva tartanak. De április 30-án délben azért a Carolina is bezár. Ennek — a király születésnapját nem számítva — igen komoly oka van: ekkor köszöntik a svédek a tavaszt. Ilyenkor a diákok fejükre teszik a hagyományos fehér tányérsapkát. És erre az ünnepélyes aktusra a rektor épp a Carolina erkélyéről szólítja fel a vár és a Carolina előtti térre összeseregülő egyetemi ifjúságot.

Ruzsiczky Éva

Bemutatjuk

a debreceni egyetem integrált kémiai könyvtárát

1969-ben a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Központi Könyvtára és a kémiai tanszékcsoport tanszékcsoporti könyvtár, az úgynevezett *Kémiai Szakkönyvtár* létesítésére és közös fenn-tartására kötött szerződést. A megállapodás az egyetemünkön folyó kémiai kutatómunka, a kémiai oktatás és tanulmányok irodalomellátásának, valamint információs szolgálatának továbbfejlesztése, illetve korszerűsítése érdekében az egyetem rektorának jóváhagyásával jött létre.

Okok, lehetőségek és előnyök

A 60-as években a debreceni egyetemi kémikusoknak a szakirodalomért öt különböző helyen levő, szakszerűen fel nem tárt kis tanszéki könyvtárakat kellett végigjárniuk, mert az egyik helyen megtalálhatták — mondjuk — a mindenkit érdeklő *Journal of the American Chemical Societyt*, a másikon az ugyancsak szakosítatlan *Journal of the Chemical Educationt* vagy a közismerten nemcsak technológusoknak szóló *Angewandte Chemie*t, a harmadik könyvtárban pedig a *Chemical Abstracts* vagy az akkor még

élő *Chemisches Zentralblatt* füzeteit. Katalógusok nem voltak, többnyire csak az ABC-regiszeres füzet vagy kartongyűjtemény szolgálta a könyvtári eligazodást. De nem is lehetett többet megkívánni azoktól, akik a könyvtári munkát akkoriban többletfeladatként látták el.

Mi tette lehetővé és szükségessé a szakkönyvtár létesítését? A debreceni kémiai tanszékek számára létesített új épületben adva volt egy, bár szűk, de központi helyen levő, önálló könyvtárhelyiség. Az objektív lehetőség mellett azonban legalább olyan fontos volt egy szubjektív tényező is, nevezetesen az a döntés, amely egyrészt a közös kémiai tanszékcsoporti könyvtár létrehozását mondotta ki, másrészt pedig ennek a központi könyvtárhoz való csatlakozását.

A szakkönyvtár létesítését indokolta még az az igény is, hogy a munka könyvtári tájékoztató bázisa alkalmazkodjék a kémiai tanszékek új szervezeti és működési módjához, illetve elhelyezéséhez. Ésszerűnek látszott továbbá a kémiai irodalmi szükségletek céljaira fordítható eszközök (költségvetés, személyzet, olvasóhelyek stb.) összpontosítása és az addigi szervezetből eredő párhuzamosságok kiküszöbölése. Szükséges volt továbbá az

oktató- és kutatószemélyzet tehermentesítése is a könyvtári ellátás gondjai és az ehhez fűződő munka nagyobbik része alól. Alkalmal kínálkozott a könyvtári munka szakszerűbb és gazdaságosabb megszervezésére, a könyvtár ez irányú fejlesztése során pedig a tudományos színvonalú szakirodalmi információs szolgálat kiépítésére is.

A szakkönyvtár legkézenfekvőbb előnye, hogy az oktatók mindent megtalálhatnak egy helyen, a központi fekvésű könyvtárban. Ez nemcsak időt takarít meg számukra, hanem legalább olyan fontos előny, hogy minden folyóirat, új beszerzés kézbe kerülhet, s itt azt is megnézhetik, amiért talán egy másik helyre már nem mennének el. Ez ma — amikor a klasszikus bontású kémia újból integrálódik — különös jelentőségű szempont. A szakkönyvtár gyűjtőköre az általános és alapvető referenz-művek vonatkozásában kiterjed a kémia (alap- és alkalmazott tudományok) teljes körére, a monográfiák és részlettanulmányok, valamint a szakfolyóiratok vonatkozásában pedig az egyetemen képviselt szakterületekre is.

A tanszéki könyvtárak összevonásának nyilvánvaló előnyeit kémikusaink maguk is jól érzik: a párhuzamos rendelkezések megszüntetésével több szükséges kiadvány beszerzésére nyílik lehetőség; a tanszékerek nem járó lapokat itt nagy számban olvashatják, és az állomány a központi könyvtár kötelempéldány-állományából kiegészül a teljes hazai kémiai irodalommal; rendelkezésre áll valamennyi egyetemi kémiai jegyzet — ez alighanem kivételesen kedvező helyzet. Ráadásul több, nem kémiai profilú lap, folyóirat is hozzáférhetővé vált (közlönyök, Társadalmi Szemle, Világgazdaság, Természet Világa, Köznevelés stb.). Nagy értéke a könyvtárnak a nem kölcsönözhető, gazdag kézikönyvtári irodalom: a lexikonok, sorozatok, szótárak, monográfiák, az alap-tankönyvek gyűjteménye (például a Gmelin-sorozat, a Beilstein, a Römp, az Annual Review-k, az Advances és Comprehensive sorozatok, a Houben-Weyl stb.).

Az egyetemi könyvtárhoz való tartozásnak is számos előnye van. A szakkönyvtár megalapításakor az új könyvtár gyűjteményének összeállítására és könyvtári feldolgozására, mint egyszeri feladatra külön munkatársi gárda létesült. A központ és az érdekelt tanszékek könyv- és folyóiratállományát összeolvastották, a duplumokat kivonták, és országos körözés útján más könyvtáraknak juttatták, illetve értékesítették. A központi könyvtár és a vele együttműködő öt tanszék pénzhitele jelenleg összevonva az adott szakterület állomá-

nyának gyarapítására fordítható, míg korábban a tanszéki hitelek szétforgácsolódtak. Az új rendszerben a felesleges duplumrendelések kizártak. Az elvi megállapodás értelmében a tanszéki keretösszegeket a speciális szakirodalom megvásárlására, a központi pénzforrásokat pedig a kézikönyvek, folytatásos művek beszerzésére fordítják. Természetesen a gyakorlatban ez nem jelent merev korlátozást, a könyvrendelések hajlékonyan igazodnak a könyvpiac kínálatához és az olvasói igényekhez. A közös fenn tartású szakkönyvtár jól vizsgázott: a tanszékcsoporton oktatók szakirodalmi kívánságainak többségét teljesíteni tudta.

Egységes könyvtári szervezetben

A szakkönyvtár működését tartalmi szempontból a tanszékcsoport vezetője, illetve az általa kijelölt oktató irányítja. A szaktanszékek irodalomszükségletét a tanszékcsoporton belül működő *könyvtári bizottság* határozza meg, s az igényeket a könyvtár felügyeletével megbízott oktató közvetíti a központi könyvtár illetékeseihez. Könyvtári szakszempontból a szakkönyvtár munkáját a központi könyvtár főigazgatója irányítja. A szakkönyvtár állománya vagyon- és értéknylvántartási vonatkozásban a központi könyvtár állományrésze. A szakkönyvtári feldolgozás (nyilvántartás, kezelés) ugyancsak a központi könyvtár feladata. A szakkönyvtár olvasószolgálati tennivalóit a központi könyvtár állományába tartozó munkatársak végzik. Ennek következtében nem fordul elő betegség vagy szabadság miatti szünet, mert a központi könyvtár nagyobb személyzetéből meg tudja oldani a helyettesítést.

A szakkönyvtár jól szerkesztett és gondozott betűrendes és szakkatalógusai naprakészek. A szabadpolcos rendszer lehetővé teszi a könnyű hozzáférhetőséget, a kikölcsönzött könyvekről az olvasók azonnal tájékoztatást kaphatnak. A könyvtárat használó kémikusok közül sokan állítják, hogy e szakkönyvtárban tanultak meg, miként kell eligazodni egy szakmailag jól szervezett könyvtári rendszerben.

Mindezek az előnyök nemcsak a szakkönyvtárat közvetlenül használó kémikus olvasókat szolgálják. Az Egyetemi Könyvtár bármelyik, kémia iránt érdeklődő olvasója is nyert azzal, hogy a kémiai szakirodalmat, a kémiai könyvtár teljes állományát feldolgozva megtalálja a központi katalógusokban. Ez ugyanis nem mondható el sok más tanszéki könyvtár állományáról.

Nem hagyhatjuk említés nélkül azt a

társadalmi-közéleti hatást sem, amelyet a könyvtár pusztán léteével is kifejt: nagymértékben hozzájárul az integráció gondolatának napjainkban nagyon is időszzerű elmélyítéséhez. Különböző tanszékeken dolgozó kollégák találkoznak itt egymással, akár naponta szót válthatnak, felhívják egymás figyelmét egy-egy közérdekű könyvre, folyóiratcikkre. A szakkönyvtár nyilvános kutatási könyvtár, ennek következtében az egyetemen kívüli tudományos kutatóknak is rendelkezésre áll: 25 külső intézmény munkatársai látogatják rendszeresen. Több mint félezer beiratkozott olvasója van. Közöttük fele-fele arányban található az oktatók és a kutatók, illetve az egyetemi hallgatók (a kémia szakos hallgatók 90 százaléka jár ide), de az olvasók között vannak vegyészmérnökök és laboránsok is. A látogatók több mint 13 ezer könyv között válogathatnak, s körülbelül 200 folyóiratot olvashatnak rendszeresen. A szakkönyvtár 8-tól 19 óráig látogatható.

Külön kell szólnunk arról, milyen fontos a szakkönyvtár az *oktatás szempontjából*. Hallgatóink számára nagyszámú tankönyvet, jegyzetet tárol, rendelkezésükre bocsátja a kötelező irodalmat és a szakkönyvek nagy választékát. A korábbi kémiai tanszéki könyvtárakkal ellentétben ez a könyvtár nyitva áll a hallgatók előtt. Diplomamunkát, szakdolgozatot készítő hallgatóink rendszeresen dolgoznak is itt: megtanulják használni a könyvtárat, belátják szükségességét, s rendszerint meg is szeretik, hiszen felkészülésükhöz sok segítséget kapnak.

Röviden a *gyűjtemény felépítéséről*: A

tulajdonképpen szakkönyvtár a könyvtári helyiségekben található. Ebben a központi részlegben vannak a kézikönyvek, monográfiák (szakrendben), a periodikák kurrens, valamint korábbi évfolyamai (betűrendben). A dolgozószobákban és a laboratóriumokban vannak a személyi használatú (állandó jellegű) kézikönyvtárak, valamint úgynevezett tartós letétként az időszzerű kutatási témákhoz kapcsolódó kiadványok.

A tapasztalatok azt bizonyítják, hogy az egyetemi könyvtári hálózatban a különböző olvasói igények kielégítése differenciáltan is megoldható a központosítás és a decentralizálás ilyenfajta egyidejű alkalmazásával.

Végezetül ismételten hangsúlyozzuk, hogy a könyvtári rendszernek megfelelően kell igazodnia az egyetem szervezeti és működési rendszeréhez — ez esetben a létrejövő nagyobb intézeti, tanszékcsoporti egységekhez. Az összevonásokat csakis az érdekelt tanszékvezetők, oktatószemélyzet megnyerése után, igényeik és a helyi sajátosságok figyelembevételével lehet kezdeményezni és végrehajtani. Az összevonások ütemezését, a tömbkönyvtárak szakok szerinti összetételét, elhelyezését és működését ezek az igények és helyi szükségletek határozzák meg.

Az immár több mint tíz éve eredményesen működő kémiai szakkönyvtár — úgy hisszük — az új típusú egyetemi könyvtári szervezetben méltán szolgálhat országos modellként is.

*Dr. Gomba Szabolcsné —
Dr. Bazsa György*

Lapozgató

● **A TÁRSADALMI SZEMLE** májusi számának közművelődési rovatába **Vilangó István**, a Művelődési Minisztérium közgyűjteményi főosztályának vezetője cikket írt **Közművelődés, közösség, önművelés** címmel. A cikkíró a közművelődési párthatározat végrehajtásáról szóló gondolatait a vezetők felelőségére apelláló sorokkal zárja: „ne engedjék meg, hogy a közművelődés ügyét az érdekek harcában bárki leszoríthassa az útról, még akkor sem, ha az úti-szorongó romlanak. Ne tekinthessék sehol sem a művelődést tehernek, amelytől jó lenne megszabadulni, hanem lássák be, hogy a kultúra olyan helyzeti energiát ad az embernek, amely éppen az előrejutást szolgálja, s ez nem is elhanyagolható érdem ebben az »energiaszegény« világban.”

● **A ČITATEL'**, a szlovák könyvtárosok folyóirata májusi számának *Poznáme ich? (Ismerjük-e őket?)* című rovatában cikket közöl **Kovács Máté** professzorról, aki az idén lenne 75 éves. A cikk szerzője **Zuzana Banská**.

● **STATISZTIKAI TÁJÉKOZTATÓ. SZAKKÖNYVTÁRAK 1980** címmel a Művelődési Minisztérium a Tudományszervezési és Informatikai Intézettel összeállította és kiadta a kijelölt 120 legfontosabb tudományos és szakkönyvtár elmúlt évi összefoglaló, valamint részletező adatait tartalmazó táblázatokat. Az összehasonlító számokat is tartalmazó, 200 példányban megjelentetett kiadványt **Hostin Zsuzsanna** állította össze. (49 l. — soksz.)

Hazakisértük az olvasót

Olvasásszociográfia

Ki más készítheti el a város olvasástérképét, mint a városi-járási könyvtár igazgatója. Ezen a térképen minden ház fel van tüntetve, és a házak egy részében piros és zöld színű pöttyök laknak, a városi könyvtár felnőtt és gyerek olvasói. A térkép később más színű pöttyökkel, az üzemi könyvtárak olvasóival, a könyvesbolt vásárlóival, a nagyobb házikönyvtárak tulajdonosaival fog bővülni. Leolvasható lesz majd az is, ki tagja több könyvtárnak, ki vásárol rendszeresen antikváriumban, kik azok, akik különböző fajta könyveket gyűjtenek, egyszerűen rákerül a térképre a „síkjazon” kívül a „domborzat” is. Megkértük a „főtérképész”-t, keressen ki számunkra néhány olvasót. A főtér, az egyik új lakótelep, az öreg Tabán és a kertváros lett vizsgálódásom négy színtere, ezekre a helyekre kísértem haza öt-öt (összesen húsz) olvasót, megnézni, hová kerülnek a könyvtárból kiválasztott könyvek, milyen tárgyak, emberek, életmódok és gondolatok közé.

Van közöttük szakoktató, kereskedő, nyugdíjas gazdálkodó, nyugdíjas könyvelő, üzemmérnök, tanító, technikus, gépíró, ellenőrző bizottsági elnök, szakmunkástanuló, szervező, főkönyvelő, sorompókezelő, pincér, raktári munkás, óvónő és ügyész; 16 éves és 82 éves; négy elemi végzettségű és második diplomáját szerző.

Közös nevezőjük: olvasók, a városi-járási könyvtár tagjai és „hasznélvezői”. (Az utóbbiak csoportját négy idősebb vendéglátónk alkotja, nekik mások hozzák a könyveket a könyvtárból.)

A húsz lakás közül 19-ben található mosógép, 19-ben hűtőszekrény, 18-ban porszívó, 17-ben centrifuga, hét helyen lakik gépkocsitulajdonos. Az egy főre jutó jövedelem nyolc családban 1000 és 2000, kilenc családban 2000 és 3000, három családban pedig 3000 és 5000 forint között van. Két helyen — a nyugdíjas földműves és a sorompókezelő lakásában — a könyvtári könyveken kívül egyetlen saját könyvet sem találtunk, négy helyen kevesebb mint 50, hat helyen 50—100, öt helyen 100—200, két helyen 300—400, egy helyen pedig 2000 könyv sorakozik a polcokon. Négy helyen évente 2000 és 3000 forint, három helyen 1000 és 1500, további három helyen 600

és 1000, öt helyen 300 és 500, végül három helyen 100 és 300 forint közötti összeget költenek könyvekre évenként, két helyen pedig semmit.

Egy lakásban találtam értékes antik bútort és szőnyeget, saját festményt; két lakásban művirágot, giccs-festményt, értékes dísz tárgyakat; három lakásban népművészeti tárgyakat, saját fafaragványt; négy lakásban értékes festményt és grafikát, miniuveget, nem túl ízléses kovacsoltvas tárgyakat; hat lakásban élő virágot; hét lakásban horgolt csipkét, subaszőnyeget; tíz lakásban porcelán csecsebecsét és műtűroket.

Ahol a könyvtári könyveken kívül más könyvek is akadnak, valamennyiben megtalálható *A köszívű ember fiai*. 14 helyen volt fellelhető az *Egri csillagok*; 13 helyen különféle gyermekkönyvek, lexikonok és Verne-regények; 12 helyen találtam útikönyvet és Petőfi-kötetet; 11 helyen Berkesi-regényt, *Az öreg halász és a tenger*, Passuth- és Szilvási-regényt, szótárakat, a *Bűn és bűnhődés*t; 10 helyen *Az anya* című Gorkij-regényt és Rejtő-könyvet; 9 helyen a *Rozsdatemetőt* és a *Helyesírási tanácsadó szótárt*; 8 helyen Benedek Elek meséit, Mikszáth-regényt, a *Háború és békét*, barkács-könyvet, Németh László valamelyik művét; 7 helyen az *Idegen szavak szótárát*, Moldova-könyvet, az *Orvos a családban* című munkát, világlaszt; 6 helyen a *Bibliát*, Illyés Gyula valamelyik művét, József Attila verseit, a *Buddenbrook-ház* című regényt, a *Csendes Dont*; Cooper valamelyik könyve, a *Magyarország* útikönyv, Shakespeare-dráma, képzőművészeti album már csak öt helyen; Goethe *Faustja*, Krudy *Szindbádja*, a *Magyar értelmező kéziszótár*, a *Micimackó*, *Sánta Húsz óra* című regénye, az *Anyám könnyű álmot ígér* című Sütő András regénye, valamint Váci Mihály versei pedig már csak négy helyen voltak fellelhetőek. Ady költeményei, Herczeg Ferenc regényei, Homérosz eposzai, Lenin művei, Nemeskürty *Requiem egy hadseregért* című könyve, Örkény művei, a *Természettudományi lexikon*, tudományos-fantasztikus könyvek, a *Hangversenykalauz* három; *A Mester és Margarita* című Bulgakov-regény, Kafka *Kastély* című regénye, népköltészeti alkotások, Marx és Engels művei, Weöres költeményei két család könyvszekrényében voltak meg; az *Ablak—Zsiráf gyermekenciklopédiára*, a *Legyek ura* című Golding-regényre, Gar-

cia Márquez *Száz év magány* című művére, Nagy László költeményeire, a *Műszaki lexikonra*, Zsukov emlékirataira pedig csak egyetlen helyen bukkantam rá.

A 18 lakás közül egyikben sem találhatók meg Pilinszky János versei, a *Biológiai pokolgép* című Taylor-könyv, László-Bencsik Sándor *Történelem alulnézetben* című munkája.

A teszt eredménye természetesen különféle képpen magyarázható. Kevesellhető a lexikonok, az értelmező szótár és az *Orvos a családban*-típusú könyvek száma. Meglepő viszont, hogy milyen sok helyen találkoztunk a *Bűn és bűnhődés*, a *Buddenbrook-ház* és *Az öreg halász és a tenger* című regényekkel. Sem az egyesült államokbeli Urbanában, sem az angliai Manchesterben, sem a franciaországi Bordeaux-ban nem volt ilyen gyakori ezeknek a regényeknek az előfordulása, mint ebben a 30 ezer lakosú alföldi városban. Több helyre képzeltem azonban Petőfi- és jóval többre József Attila-kötetet, nem is beszélve Ady költeményeiről. Keveselltem a képzőművészeti albumok és a világlatások számát és arányát is, igaz, ezek az albumok Magyarországon is gyakran a coffee-table-book magyarán talán: „presztízs-könyv”, vagy „repi-könyv”) szerepét töltik be ott, ahol jelen vannak. Ezzel a jelenséggel ebben a városban nemigen találkoztam, de itt is éreztem a sorozatok „rémuralmát”. Jellemzőnek találtam, hogy gyakoribb Herczeg Ferenc, mint Golding és Nagy László; hogy csak három lakásban található Lenin és csak kettőben Marx. Azt a kérdést is feltettem vendéglátóimnak, hogy milyen könyvekkel szeretnék kiegészíteni könyvgyűjteményüket. Nyolc vendéglátónak nem volt különösebb elképzelése, három — az áruházi eladó, a tanítónő és a gépirónő — lexikonokat akar venni; a szakoktató és a pincérnő újabb tudományos-fantasztikus regényeket; a technikusnő és a kórházi adminisztrátor további versesköteteket; az üzem mérnök szakkönyveket, Moldova-, Szilvási- és Jókai-regényeket; a szakoktató szakkönyveket, Merle-regényeket; a nyugdíjas könyvelő mai modern irodalmat.

A húsz lakásban lakó hatvan családtag közül tizenhárom jutottak el legalább egyszer egy évben koncertre, huszan múzeumba; 18 lakásban fizetnek elő valamilyen újságra vagy folyóíratra. A legtöbben, 10 helyen a *Petőfi Népet* járattják, 9 helyen a *Rádió- és Televízió-újságot*, a *Népszabadságot*, a *Nők Lapját*, 3 helyen a *Családi Lapot*, a *Képes Újságot*, 2 helyen az *Élet és Tudományt*, a *Film Színház Muzsikát*, a *Horgászatot*, a *Ludas Matyit*, a *Magyarországot*, a *Népsportot*, a *Rakétát*, a *Szabad Földet*, a

Világ Ifjúságát, a *Fülest*; 1 helyen a *Valóságot*, a *Lakáskultúrát*, a *Figyelőt*, a *Kritikát*.

Irodalmi és művészeti folyóiratot, a *Társadalmi Szemlét*, a *Látóhatárt*, az *Új Tükört* egyetlen helyen sem járatták. Tekintve, hogy a többség könyvtárg, feltételezhető, hogy többen a könyvtárban olvassák ezeket, és természetesen az is feltételezhető, hogy vannak, akik megvásárolják az újságokat és a folyóiratokat. Az előfizetőkön kívül még ketten olvassák az *Élet és Tudományt*, hárman a *Képes Újságot*, négyen a *Ludas Matyit* és az *Új Tükört*, az *Élet és Irodalomnak* és a *Művészetnek* pedig egy-egy olvasója volt. Meghökentően kevés tehát a lakásokban a sajtó és a folyóirat.

A húsz meglátogatott olvasó közül csak a gépirónő nyilatkozott úgy, hogy nem volt még olyan könyv, amelyet újra elolvasott volna, négyen (a kötő-szakoktató, a nyugdíjas gazdálkodó, a nyugdíjas könyvelő és a technikusnő) rendszeresen újra elolvasnak bizonyos könyveket. Hárman (a nyugdíjas könyvelő, a tanítónő és a nyugdíjas gazdálkodó) rendszeresen több könyvet olvasnak párhuzamosan, négyen (a tanítónő, a nyugdíjas földműves, az ácsszakmunkás-tanuló és a technikusnő) gyakran előre megnézik a regények végét, négyen (a tanítónő, az autószerelő-tanuló, a technikusnő és az óvónő) idézeteket szoktak kiírni olvasmányaikból, az elnök és az óvónő szelvényeket szokott írni saját könyveibe, a szervező olvasónaplót vezet. Heten (a szakoktató, a nyugdíjas könyvelő, az üzem mérnök, az elnök, a raktári munkás, a technikusnő és az óvónő) szoktak családtagjaikkal olvasmányaikról beszélgetni, a munkahelyükön nyolcan, baráti körben hatan. Négy helyen hobby a könyvgyűjtés: a szakoktató tudományos-fantasztikus könyveket, a nyugdíjas könyvelő és az óvónő ugyancsak óvónő foglalkozású nagymamája minikönyveket, a textiltechnikusnő versesköteteket gyűjt.

Egyik helyen sem dobtak ki vagy adtak el egyet sem könyveikből, csak a nyugdíjas könyvelő, az üzem mérnök és az óvónő ajándékozott már könyvgyűjteményéből, és csupán a kórházi adminisztrátornő, az ács tanuló, a pincérnő, az óvónő és az üzem mérnök adja kölcsön rendszeresen könyveit barátaiknak és ismerőseinek. Mindezek a könyv „kegytárgy” funkciójára is utalhatnak, ám az emberi kapcsolatok eléggé alacsony intenzitásának egyik tüneteként is felfoghatók.

A legkedvesebb olvasmányok között megtalálható a *Biblia*, a *Világirodalmi kisenciklopédia*, az *Akit a mozdony füstje megcsapott*, a *Piszkos Fred*, a *kapitány*, a *Solaris*, a *diadalív árnyékában*, Balassi

versei és Hemingway könyvei (de mind-egyik csak egy-egy olvasónál); a legkedveltebb szerzők között ebben a városban is Jókai Mór áll az első helyen. Neve hat esetben fordult elő, Mikszáth Kálmán neve ötször, Móricz Zsigmondé háromszor Berkesi Andrásé, Szilvási Lajosé, Szimonové, Arany Jánosé, Passuth Lászlóé kétszer, Petőfi Sándor, Ady Endre, Hegedűs Géza, Verne, Vas Gereben, Jókai Anna, Lem, Örkény István, G. B. Shaw, K. May, Moldova György, Zsigray Julianna, Vas Zoltán, Galgóczi Erzsébet, Hemingway, Cooper, L. Tolsztoj, Rejtő Jenő, Dante és Németh László nevét egyszer említették. Egy évi távolléttel járó külföldi útra a szakoktató természetesen tudományos-fantasztikus regényt vinne magával, az áruházi eladó szótárakat és egy Szimonov-regényt, a nyugdíjas könyvelő Passuth, Berkesi, Jókai és Mikszáth műveit, a nyugdíjas gazdálkodó a Bibliát, az üzemmérnök Szilvási, Moravia, Moldova és Maupassant regényeit, a tanítónő Palotai Boris regényét és életrajzokat, az elnök Beauvoir *A második nem* című könyvét, a villanyszerelő tanuló szakkönyvet, a sorompókezelő háborús könyveket, a kiszolgáló Maupassant-regényt, a raktári munkás Stendhal-regényt, az ácsstanuló Delfin-könyveket, a technikusnő szakkönyveket, a pincérnő az *Amerikai tragédiát*, az óvónő a szüléssel kapcsolatos szakkönyvet.

A panelházas lakótelepen lakik a 29 éves SZAKOKTATÓ és a 26 éves ADMINISZTRÁTORNŐ négyéves kislányukkal, 53 négyzetméteres, kétszobás lakásban, amelynek falait a férj saját temperafestményei és fafaragásai díszítik, ugyancsak saját készítésű kovácsoltvas térelválasztó, kulacs és virágok oldják a varia-bútor egyhangúságát. Automata mosógép a fürdőszobában, gépkocsi a ház előtt, a polcon 40 kötet könyv, közöttük nyolc tudományos-fantasztikus regény, egy kifejlesztendő gyűjtemény alapja. Kedvesen fogadnak, főleg a férfi, előzenekenyek, közvetleneik, nyitottak. Van Goghot, Csontváryt, slágert, operettet, magyarnótát. Zsurzs Éva tudományos-fantasztikus tévéfilmjét, Jókait, Mikszáthot, Szimonovot és Móriczot kedvelik. Nem szeretnek itt élni, rövidesen elköltöznek, mert a szakoktató községi tanácselnök lesz. Meséli, hogy tíz éve ebben a városban még kortó is volt, manapság jó, ha négy-öt embert találni nyolc óra után az utcán. „A művelődési ház nem ér semmit, a könyvesboltban kicsi a választék, marad a könyvtár, a mozi és a múzeum. Kiváló kezdeményezés a Múzeumi esték, s bár propagandája nem

megfelelő, mi azért elmentünk. Ilyesmi azonban kevés van. Ma már rendhagyó emberek sincsenek. Nemrégén itt volt még Hannibál, a zenész, aki pizsamában, sétapálcával és kalappal a fején sétált át a városon, de mindig előhúzta a pizsamája zsebéből a személyi igazolványát. Hannibál halott, a város festője pedig nem tud közel kerülni a városhoz. Itt él, de idegen. Vannak egyszerű vezetők, mint az Építők igazgatója, aki talpraállította a várost, de maga egy kis lyukban ül, ahol beázik a mennyezet. Mások — főleg a kórház vezetői közül — tovább tartják a markukat, ha az ötszázas nem nyom eleget a latba”. Szeretne a városnak szép jövőt jósolni, de nem tud, „mert saját kárára fog fejlődni, ugyanis elsiette a fejlődést, nem mert önmaga maradni.” Megyei tanácsstag, községi tanácselnök lesz, jobban akarja csinálni, mint kollégája itt, a szülővárosában.

A Tabánban lakik a 71 éves NYUGDÍJAS GAZDÁLKODÓ, 69 éves felesége hat elemít, ő maga öt gimnáziumot és két mezőgazdasági iskolát járt. Pia hentes, menyé betanított munkás. A millennium évében épült a háromszobás ház. Az öregek szobájában régi bútor, hímzett és szőtt terítők, köcsögök, mécses. Nekik 50 könyvük van, az előző évben 400 forintot költöttek könyvre, az unokáknak is gyűjtenek. Jókai, Mikszáth, Moldova, Simenon, az Aranykalászos gazdák könyve, a Biblia és zsoltárkönyvek alkotják és jellemzik könyvgyűjteményüket, izlésükre a magyarnóta, a sláger, Szinyei Merse Pal és Zichy Mihály, Vas Gereben, Arany János, Jókai Mór és a Biblia a jellemző. A gazda 1926-tól 1945-ig a Református Ifjúsági Kör könyvtárának volt tagja, 1973-tól a városi könyvtáré, amellyel igen elégedettek, mivel a „végtelenül udvarias könyvtárosok segítenek válogatni”. Bölcs, okos öreg ember, aki agyába és szívébe menekített mindent, de elsősorban azt, amit a földtől és a Bibliából tanult. Sehova nem jár, csak a könyvtárba, de oda még az író-olvasó találkozókra is. 1962-ig tanyán lakott, sokat várt a várostól, de csalódott, mert „a régi érdekes emberek már elpusztultak, mi, a maradék meg tucatemberekké váltunk, hírmondónak még itt maradt V. Benjámin. A jövő biztosítva van az olajjal, de mi lesz, ha az is elfogy?” Az öregek szobája tiszta, meghitt, a fiataloké rendetlen, büdös. A maroknyi könyvcsapat agresszív dísz tárgyak közé szorul.

A FONTOS TÁRSADALMI SZERV ELNÖKE a főtéren lakik könyvelő feleségével. Szülei mezőgazdasági munkások voltak, neki érettségije van. Gépészmérnök lányuk Csehszlovákiában él, másik

lányuk Szegeden orvostanhallgató. Kárpitozott, nehéz székek és két nagy asztal is van a zsúfolt szobában, a vitrinen, egy szekrénykén a tévé. A szoba díszítő elemei: néhány kovácsoltvas gyertyatartó, szőttes terítők, két csúnya subaszőnyeg. Az asztalon, a polcon, a vitrinben, még az előszobában is kicsi fekete filcgerek ijesztgetik a látogatót. Valamivel több mint 200 kötetes a könyvtáruk (öt-százra becsülték), de igen vegyes: Berkesi, a *Filozófiai kislexikon*, Goethe, Gorkij, Lenin, Marx. Azután *A házasság ABC-je*, *Bibliai kislexikon*, *Balladák könyve*, Brehm, mini Internacionálé, lexikonok. Ez utóbbiakkal tulajdonosuk nincs megelégedve azért, mert nagyok. „Nem szépek, ha a polcra kerülnek. Nem tudtam elhelyezni Zsukov emlékiratait sem, a feleségem keresztben tette a polcra. Nézze csak meg, milyen ronda! Szociográfus elvtárs, mondja meg a könyvkiadásnak, hogy a szerzők vagy azonos nagyságú könyveket írjanak, vagy maug a kiadók szabják egyformára a nagyságrendet. Feltétlenül szervezzék meg, hogy egyforma színű legyen minden könyv: tiz évenként, például 1960 és 70 között barna, aztán piros!” A Város jövőjében „az egyház és a temetők bezárását” tartja legfontosabbnak, és egy új állami temető megépítését 50 millióért, ahol legyen „villany, víz, szép kripták és gáz.”

A Tabán városrészben, egy 1955-ben épült családi házban lakik a 46 éves RAKTÁRI MUNKÁS, „a város olvasója”,

idős szüleivel, akik segéd munkások voltak. A lakásban régi parasztbútorok, a szobákat csupán az apa faragványai (madarak, meztelen nő, sellő) és a családi fényképek díszítik. Negyven-ötven könyvük van; Ady-, Gárdonyi-, Jókai-, Verne- és Petőfi-kötetek, valamint egy Világatlasz. Vendéglátóm olvasottságáról mindez nagyon keveset árul el: 1949 óta tagja a könyvtárnak, hihetetlenül nagy számú könyvet olvasott már el, amit számos dícsérő oklevél, vetélkedőn elért helyezés és a róla szóló újságcikk is bizonyít. Egy nap egy könyv — így telik az élete. Kétgyerekes elvált asszonytól kellett elválnia, az olvasás ma már magányának kitöltője és az állandó bizonygatás eszköze is, hogy „No hát, ugye, hogy nem vagyok buta paraszt?” Háborús filmek, magyarnóták, „archaikus képek”, történelmi regények, Stendhal, Jókai és Zilahy könyvei, utleírások jellemzik ízlését. A *Kell a jó könyv* olvasópalázaaton megyei hatodik helyezést ért el. A könyvtár a második otthona, kéthetenként 6—8 könyvet kölcsönöz, sőt a keresztretjvény-fejtéshez is segítséget kér. A „város olvasója” immár csak valami helyett olvas, ő maga a hatalmas olvasmány mennyiség meddőhányója mellett esendően kicsiny maradt, pedig — erősen felnagyítva — ő az a bizonyos „munkásolvasó”.

A 23 éves, mezőgazdasági szakközépiskolát végzett SZERVEZŐ 19 éves feleségével és két gyerekükkel a Tabán városrészben, apja családi házában két kis szobájában lakik, összesen 37 négyzetméternyi területen. A szobákban az „örökölt berendezés”: subák, kovácsoltvas állólámpa, horgolt csipke, porcelán műtűrök. Az íróasztal most pelenkázóasztal, pisifoltokkal. Itt laknak, de a könyvek kivételével egyetlen tárgy sem jelzi, hogy igazán itt élnek. A 80 könyv között többféle lexikon, Németh László és Berkesi, Rejtő és Dosztojevszkij, Népművészeti lexikon, indiánkönyvek, *Jár a baba, jár, nyúltenyésztési szakkönyvek*, *Operakalauz*, *Biblia*, *Pamutipari ismeretek*, *Gépkocsivezetők kézikönyve*, orosz szótár. A férj világát Kovács Margit, a Lokomotiv GT. Tolsztoj és Marx. Che Guevara és Joliot Curie, a feleség világát a kalandfilmek, az *Aida* és „jó beat-zene”, Mikszáth, Cooper, Karl May és *Az acélt meg-edzik* jellemzi. A fiatal feleség „olvasónaplót” vezet: indián törzsfők nevei és indiánfilmek címei szerepelnek benne. A férj lexikonokat, a feleség versesköteteket gyűjt. Tetszik nekik a városi könyvtár, de „az utcáról látni, hogy rendetlen a raktár. bővíteni kellene a könyvtárat, hogy szebben lehessen tárolni a könyveket, ne spárgával összekötve”. Igen fiatalon házasodtak össze. A férj tele van

gátlásokkal, kisember-érzésekkel. A feleség egyedül érzi magát, nincsenek barátai. Rosszul érzik magukat a városban, ahol közönyt tapasztalnak a kulturális rendezvényeken, ahol kevés a művelődési hely, nincs színház, rosszak a vállalati klubok, még tejjegy sincs, a cigányok pedig elviselhetetlenek. „Itt, aki csinálni akar valamit, annak betörik a fejét. Itt az a népszerű, aki benne van a verklubban.” Kivörösödve, dühösen kiabálja mindezt a fiatalember, aki mellesleg pártmunkás, Marxot kedvenc írójaként említi, magát demokratának tartja, de úgy véli, hogy „a cigánykérdést gépfegyverrel kellene megoldani”.

A 23 éves PINCÉRNŐ 32 éves szobafestő férjével és öt éves gyermekükkel kétszintes KISZ-lakótelepi lakásban lakik. Az emeleten még csak a gyermekszoba használható, a másik helyiségben „világi” hálószoba készül. A földszinti „könyvtárszobát” igen drága bútorok, Munkácsy, Paál László és németalföldi művészek reprodukciói díszítik, a szokásos apró horgolt csipkék és csecsebecsék mellett. Százkötetes könyvgyűjteményüket kétszáz kötetesre becsülik, az évi könyvvásárlásra fordított összeget pedig 2500 forintra. Festési-mázolási szakkönyvek, lexikonok, Verne, Jókai, Tolsztoj regényei, életrajzok, útikönyvek, krimi, Moldova, Örkény, Szabó Magda művei a jellemző könyvek ebben a lakásban. Ízlésüket a filmvígjátékok, Beethoven, „Bach-organamuzsika”, Szilvási, Dallos és Berkesi regényei, a „szép regények” és Maupassant jellemzik. A pincérnő 13 éve könyvtári tag, de ebben az évben még nem volt könyvtárban, mert autózézetési tanfolyamra járt. Azelőtt viszont kéthetenként fordult meg a könyvtárban. A könyvtárosok gyerekkora óta ismerik, kedvesek hozzá. A könyvtáron kívül csak a mozirol és a művelődési házról tud. Úgy tűnik, mintha a családot egyetlen nagy feladat foglalná le (amely mindenekfelett áll, még az érkező második gyereknel is fontosabb), az anyagi gyarapodás. Ami már összegyűlt a lakásukban, beleértve a könyveket is, azt tovább gyarapítják, de nem élvezik.

A 23 éves ÓVÓNŐ régivágású úriasszony nagymamájával és morfinista anyjával él együtt a főtéri ház háromszobahallos lakásában. Építész apja Argentínából küldött dollárjai lehetővé teszik számukra, hogy a régít megközelítő polgári jólétben éljenek és háztartási alkalmazottat tartsanak. Háború előtti szecessziós bútorok (bőrfofólok, üveges könyvszekrények), régi, értékes és szép szőnyegek, cseréptálok, gobelinek, népművészeti tárgyak, értékes porcelánok, faragott faliorák, széki terítők veszik

körül őket. Nem lepődnek meg, ha meghívást kapnék ide, mint a város irodalmi szalonjába. A csaknem kétezer kötetes könyvtárból csupán a legújabb magyar irodalom, a tudományos-fantasztikus könyvek, a természettudományos művek és a marxizmus klasszikusai hiányoznak. Dosztojevszkij többféle kiadásban, Kafka és Krúdy, Sánta és Rejtő, diszkóteses Arany János sorozat, több mint száz régi és ritka könyv, képzőművészeti albumok találhatóak itt. A nagymama ízlését *A hindu siremlék*, *A elsodort ember*. Leonardo és Paál László, Verdi és Karajan, Shakespeare, Dante, Petőfi és Ady, meg a történelmi regények; unokája ízlését a *Száll a kakukk fészkére* és *A lovakat lelővik, ugye?* című filmek, a beatzene, Munkácsy, az ókori egyiptomi és a VIII. Henrik-korabeli témák, Galgóczi Erzsébet, Maugham, Mikszáth és Ady jellemzik. Ő 1964 óta tagja a városi könyvtárnak, állományát jónak tartja, de úgy érzi, több ötletet adhatnának az olvasóknak, s hogy javítani kellene az olvasó-nevelő tevékenységet. A könyvtár mellett talán a mozi a legjobb, de nagyon hiányzik a színház. A művelődési ház a város szégyene, a Múzeumi esték sorozat pedig egyik legszínvonalasabb kezdeményezése. Úgy érzi, tekintélyes embere nincs a városnak, de az új pártvezető intelligens, jól alakul az ipartelepítés, a kórházigazgatót kivéve jók az orvosok, arra is van remény, hogy szép lesz a város, ahogy a tervek ismeri. A ház, amelyet a nagypapa és a még mindig nagyon tevékeny nagymama épített, s amelynek gyakori vendége a múzeumigazgató is, kétségkívül a város egyik „kultúrháza”.

Százezer lakosú, egyetemmel rendelkező amerikai, brit vagy francia városok cserélőnének ezzel a 30 ezer lakosú alföldi várossal, ami a könyvet olvasók arányát vagy az otthonokban található könyvek számát illeti. Ami viszont általában az olvasási, tájékozódási és értelmezési kultúrát illeti, nem ennyire egyértelműen jó a helyzet. Városunkban is gyakori a kongó hang egy fej és egy könyv összeközésekor, a polcokon és főleg a vitrinekben sorakozó könyvek jelentős része Don Quijote, és olvasóik jelentékeny hányada nem szellemi társuk, hanem csak Sancho Panzájuk. Erőteljes ütemben folyik az „eredeti könyvfelhalmozódás”, azonban úgy tűnik, hogy az esetek jó részében sehogy se akar átcsapni a mennyiség a minőségbe.

Kamarás István

Az iskolai könyvtárak irányítása a népoktatási törvény megalkotásától a felszabadulásig

A népiskolai könyvtárak történetének a népoktatási törvény megalkotásától a századfordulóig terjedő időszakával V. Szabóki Györgyi foglalkozott (*Adatok a népiskolai könyvtárak történetének kezdeteihez. 1868—1903.* = Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum évkönyve, Budapest, 1961. 115—127. l.)

Szabóki népiskoláknak tekintette mindazokat az iskolatípusokat, amelyekből más iskolatípusokba nem volt közvetlen átlépési lehetőség, azaz a szorokolákat és a tanítóképző intézeteket is, san vett népiskolákon kívül a polgári istehát elvileg kibővítette a vizsgált iskolák körét, gyakorlatilag azonban szinte kizárólag a falusi népiskolák helyzetére vonatkoznak vizsgálódásai, megállapításai. Tanulmányában feldolgozta az *1868. évi XXXVIII. törvénycikknek* a témára vonatkozó utalásait, a kutatás tárgyául választott időszak *miniszteri rendeleteit*, a *Néptanítók Lapjában* megjelent, e tárgykörbe tartozó cikkeket, Neményi Imrének az *Ifjúsági olvasmányok és ifjúsági könyvtárak a nevelés szolgálatában* című könyvét (Bp. 1902), a *II. Országos és egyetemes tanügyi kongresszus naplóját*, a NIKIB (Népiskolai Ifjúsági Könyvtárakat Intéző Bizottság) *működési szabályzatát és jelentését*, a tárgyat érintő VKM (Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium) *jelentéseket*, valamint az *Iskolai és Népkönyvtár* című folyóirat cikkeit. (A tanulmányt közlő évkönyv az írást... egy készülő nagyobb tanulmány részlete'ként említi. Nincs azonban tudomásunk róla, hogy a további részleteket a szerző valahol publikálta volna.)

*

A kétségtelenül úttörő érdemű tanulmány legfontosabb megállapításai: Nálunk az iskolai könyvtárakat nem rendeleti úton hívták életre mint a nyugat-európai országokban, hanem azok fontosságát a gyakorlat világította meg a tanítók előtt. A pedagógus társadalom sürgette az iskolai és a népkönyvtárak létrehozását. A népiskolai könyvtárak fenntartását az 1871-ben, valamint 1877-ben hozott miniszteri rendeletek és utasítások szabályozták, és meghatározták a községek tulajdonában levő iskolai és népkönyvtárak fenntartásának forrásait részint a tanulóktól szedett hozzájárulás,

részint adó formájában. A rendeletben megjelölt forrásokból azonban nagyon kevés pénz csörgedezett az iskolai könyvtárak céljaira. A községek nagy része a rendelkezéseknek nem tett eleget. Szabóki tanulmányából végül megtudhatjuk, hogy 1903-ban körülbelül 2019 népiskolai könyvtár működött az országban mintegy 109 000 kötettel, továbbá, hogy 1904 és 1909 között 2126 állami, 925 községi és 233 felekezeti iskolában létesült új vagy újjászervezett iskolai könyvtár. A népiskolai könyvtárak célját, állományának összetételét illetően az volt a felfogás, hogy az iskolai könyvtár egyben tanítási segédeszköz is, a tanulókat önképzésre neveli, elősegíti az iskola és az élet kapcsolatát, a nemzeti nyelv és eszme terjesztését.

Dolgozatunkban, amelyben részben kiegészíteni, részben pedig bővíteni kívánjuk V. Szabóki Györgyi eredményeit, főként a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumnak és szerveinek irányító-módszertani tevékenységét dolgozzuk fel az iskolai könyvtárak vonatkozásában — beleértve a középiskolai könyvtárakat érintő adatokat is.

Az iskolai könyvtárak irányítása a NIKIB létrehívásáig

A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium a Népiskolai Ifjúsági Könyvtárakat Intéző Bizottság, a NIKIB életre hívásáig csupán az iskolai könyvtárak irányításának jogi és pénzügyi kérdéseivel foglalkozott behatóan. Mindez azonban nem jelenti azt, hogy tartalmi-módszertani irányításukra nem tett volna kísérletet. E próbálkozások két területre korlátozódtak: a VKM hivatalos lapjának, a *Hivatalos Közölny*nek a hasábjain megjelentetett könyvajánlásokra, illetve a millenniumi kiállítás keretében tervezett iskolai mintakönyvtárra.

Lássuk előbb a könyvajánlásokat!

Mindenekelőtt megállapíthatjuk, hogy ezekkel az ajánlásokkal a minisztérium meglehetősen szűkmarkúan bánt, a mégis megjelentetett ajánlások viszont megalapozottak voltak, valóban olyan könyveket, könyvsorozatokat, folyóiratokat ajánlott az iskolák figyelmébe, amelyek az oktató-nevelő munkában hasznosak lehettek. Ajánlásait a minisztérium min-

denkor meg is indokolta. 1893-ban például a *Pallas Nagy Lexikonát* ajánlotta beszerzésre, 1904-ben a *Benedek Elek-féle Magyar mese- és mondavilágot*, egy évvel később valamennyi népoktatási intézmény és középiskola könyvtárának a *Magyarország vármegyéi és városai* sorozatot, s ugyanebben az évben a *Szalay—Baróti-féle Magyar nemzet történetét* is a középiskolák tanári és ifjúsági könyvtárai számára. 1896-ban találkozzunk az első ifjúsági lap ajánlásával: az *Agai Adolf* szerkesztette, akkor már 25. évfolyamába lépő *Kis Lapot* ajánlotta a minisztérium az elemi iskoláknak. Figyelmet érdemel ugyanebből az évből a *Magyar Nyelvőr*, valamint az *Iparosok Olvasótára* című sorozat kötetének ajánlása az iparos és kereskedő tanonciskolák tanulóinak. 1897-ben a *Századok* és a *Történelmi Tár* megrendelésére hívta fel a minisztérium a középiskolák könyvtárainak figyelmét. Egy évvel később két miniszteri rendelet is született a *Magyar Könyvtár* kötetének ajánlására. (Megtalálhatók voltak ezek között Katona Bánk bánja, Berzsenyi válogatott versei, Kisfaludy Károly egy színműve, Zrínyitől a Szigeti veszedelem, Arany válogatott versei, Kármán Fanni hagyományai című kötete, Deák felirati beszéde, a világirodalom klasszikusai közül Aiszkhülosz Leláncolt Prometheusza, Shakespeare Szentivánéji álom című színműve. A kiegészítő ajánlásban szerepeltek Petőfi elbeszélései és hírlapi cikkei, a kuruckor költészete, Szendrey Júlia naplója, Kossuth beszédei, valamint egy Schiller- és egy Molière-darab. A történelmi irodalmat Anonymus képviselte.) 1899-ben a *Marczali Henrik-féle Nagy Képes Világtörténetet* ajánlotta a VKM a középiskolák tanári könyvtárai, 1900-ban pedig a *Pecz Vilmos* által szerkesztett *Ókori Lexikont* ugyancsak a középiskolák tanári, valamint ifjúsági könyvtárai számára, s itt találkozzunk az első olyan jellegű megjegyzéssel, amely a könyvhasználatra is utal, mondván: „kivánatosnak jelzem, hogy a VII. és VIII. osztályok classica-philologiai tanárai ezen osztályok tanulóit is esetleges használat végett a műre figyelmeztessék”.

Az ajánlott művek sorában szerényebb alkotások is találhatók. Összességében azonban vitathatatlan, hogy a VKM figyelemmel kísérte a magyar könyv- és folyóiratkiadás nagyobb igényű vállalkozásait, és az iskolák sajátos szükségleteit figyelembe véve jól válogatott köztülük.

A könyvajánlások mellett feltétlenül meg kell említenünk a VKM 1893. évi 61.847. sz. rendeletét, amely a millenniumi kiállítás középiskolai programjáról intézkedett. A rendelkezés ugyanis — is-

mertetvén a kiállítás tervezését — annak V. csoportjában Ifjúsági iratok címszó alatt kimondta, hogy „... a közoktatásügyi miniszter egy újonnan felszerelendő középiskola ifjúsági könyvtárát fogja bemutatni”, továbbá egy tanítóképző intézet tanári és ifjúsági könyvtárának katalógusát. Nincs róla tudomásunk, hogy az ezredévi kiállításon ez a minisztériumi elképzelés megvalósult-e, s így arról sem, milyen volt a mintakönyvtár. Az iskolamuzeológusok szép feladata volna felderíteni esetleges megvalósulásának nyomait.

Az említetteken kívül utalnunk kell még egy 1897-es minisztériumi rendelkezésre, amely a tanítók köteleességévé tette, hogy a falusi könyvtárak szervezésében és működtetésében részt vegyenek, és adott esetben bocsássák a népkönyvtár rendelkezésére az iskola megfelelő helyiségét. Ez a rendelkezés tehát az alapja annak a — mindmáig vagy legalábbis sok helyen a közelmúltig fennálló — gyakorlatnak, amely szerint a kisebb községekben általában a tanítók, a pedagógusok látják, illetve látják el a közművelődési könyvtáros feladatait. Ez a rendelet egyik korai előképe is a mai, úgynevezett kettős funkciójú falusi könyvtárak létesítésére irányuló terveknek, amelyek ezeket a kettős funkciójú, tehát iskolai és közművelődési feladatokat egyaránt ellátó könyvtárakat az iskola épületében kívánják elhelyezni.

A NIKIB tevékenysége

1902-vel a magyar iskolai könyvtárak fejlődése új szakaszba lépett. Ennek vezetője a VKM 1158/1902. eln. sz. rendelete volt, amely elrendelte a népiskolai ifjúsági könyvtárak szervezését. A működés feltételeit a minisztérium a minden tanulótól beszedett 50 filléres beiratkozási díj egy részéből szándékozott megteremteni. Később kiderült, hogy ez

az összeg kevés, ezért a VKM lehetővé tette az iskolák számára, hogy a könyveszerzés költségeit beállítsák saját költségvetésükbe, egyidejűleg megállapodott a kiadókkal — amelyek ebben az időben a terjesztés feladatait is ellátták —, hogy az iskolák több éves részletfizetési kedvezményt kapjanak. Az iskolák nagy része még e feltételek mellett sem tudta adósságát törleszteni, ezért a minisztérium végül az összes fennmaradt tartozást magára vállalta és kiengyelítette, az iskolák tartozásait pedig törölte.

A miniszteri rendelet intézkedett az iskolai könyvtáros személyéről is. Ahol több tanító működött, ott a könyvtárost a tanfőnök választotta. Mai szöveggel nézve korszerűtlen elvet vall a rendelet az iskolai könyvtár használatának feltételeit illetően, amennyiben a használatot a tíz éven felüli tanulókra korlátozza. Megemlítendő viszont, hogy a rendelet az iskolai ifjúsági könyvtáraknak népkönyvtári feladatokat is szánt (az ifjúsági könyvtárat a tanulók szülei is használhatták). A rendelet nyomában jelent meg a *Szabályzat a népiskolai ifjúsági iratok megbírálásáról, jegyzékbe iktatásáról és használatáról*, mely a NIKIB-et életre hívta.

A Népiskolai Ifjúsági Könyvtárakat Intéző Bizottság feladata az ifjúsági művek megbírása, a könyvekkel kapcsolatos ügyek intézése, az ifjúsági irodalomnak az iskola sajátos szempontjából való figyelemmel kísérése, ellenőrzése és irányítása volt. Tagjai: elnök, előadó és 12 bizottsági tag. A tagokat a miniszter nevezte ki, megbízásuk öt évre szólt. A NIKIB a maga területén igen széles jogkörrel rendelkezett, amely egyetlen ma működő hasonló szerv jogköréhez sem hasonlítható, mivel a népiskolák könyvtárai a bizottság létrejötte után kizárólag olyan könyvet szerezhettek be, amit a NIKIB az ifjúsági könyvjegyzékbe felvett.

A kiadóknak pedig, ha valamelyik könyvüket fel akarták vetetni a jegyzékre — amihez nyilvánvaló anyagi érdekeik fűződtek —, a miniszterhez intézett és a NIKIB-hez benyújtott beadványban kérhették a felvételt. A bírálatra benyújtott könyvekből 12 példányt kellett a bizottsághoz eljuttatni, valamint egy adóhivatali igazolást arról, hogy a bírálati díjat befizették. A bírálati díj összege a kérdéses könyv bolti árához igazodott.

A bizottság a benyújtott könyveket két, bizottságon kívüli bírálónak adta ki, de rajtuk kívül a bizottság érdeklődő tagjai is megkaphatták a könyvet. A tagok a két bíráló véleménye — illetőleg esetenként saját véleményük — alapján szótöbbséggel döntöttek.

Az 1902-es rendeletben megállapított bírálati szempontok: alaki és tartalmi szempontból értékes-e a könyv; hazafiság, nemzeti érzés szempontjából nem kifogásolható-e; nincs-e benne felekezeti izgatás; nem erkölcsstelen-e; milyen a nyelve, stílusa: a mindennapi vagy az ismétlődő iskolásoknak való-e; a nyomdai előállítás és a bolti ár megfelelő-e.

Megállapíthatjuk tehát, hogy a rendelet megfontoltan határozta meg a bírálat szempontjait, azok a könyvvel kapcsolatban valamennyi fontos kérdésre kiterjedtek, és előtérbe helyezték a könyv művészi értékeit.

A NIKIB működésével foglalkozó rendelkezés befejező részét arról intézkedett, hogy a bizottság által elkészített ajánló jegyzéket, valamint annak esetleges későbbi kiegészítéseit a minisztérium a Hivatalos Közlönyben fogja megjelentetni. Ugyanez a rendelet kötelezte a NIKIB-et arra is, hogy tevékenységéről, tapasztalatairól évenként részletes jelentést készítsen a minisztérium számára.

A rendelet alapján a NIKIB rövidesen kidolgozta saját ügyrendjét, amit a minisztérium jóváhagyott.

Az első két esztendő csendjében a bizottság feltehetően szorgalmasan tevékenykedett, mert 1904-ben megjelentette első könyvjegyzékét egy minisztériumi rendelet kíséretében. A rendelet mindekelőtt kimondja, hogy a bizottság arra a belátásra jutott, miszerint „... az ifjúsági könyvtárügy országszerte a kezdet kezdetén áll”. Csupán minden tizenötödik elemi iskolában van könyvtár, s ezek legtöbbször hiányzik minden tervszerűség.

A NIKIB az elemi iskolákon belül háromféle kategóriát különböztetett meg a tanerők száma (1—2; 3—5 és 6 vagy ennél több) szerint. Mindhárom kategórián belül különbséget tett a mindennapi iskolába járók és az ismétlődő iskolások számára ajánlott könyvek között. A bizottság az első kategóriába tartozó iskolák számára 72, a másodikba tartozók számára 158, a harmadik kategóriába tartozó iskolák számára pedig 254 kötet megvásárlását írta elő, tekintet nélkül arra, hogy megvolt-e már közülük valamelyik az állományban. (E rendelkezést indokolta kimondottak egy máig is érvényes elvet, mely szerint „... a könyvtárnak csak előnyére válik, ha duplumok vannak a könyvtárban.”)

A jegyzék tartalmi értékéről megállapítható, hogy a bizottság felelősségteljes munkát végzett. A magyar írók névsorában többek között szerepel Arany János, Benedek Elek, Bezerédj Amália, Bródy Sándor, Gaál Mózes, Gárdonyi Géza, Herman Ottó, Hevesi Lajos, Jókai Mór, Kincses Lajos, Kisfaludy Károly, Krúdy Gyula,

Londesz Elek, Mikes Kelemen, Mikszáth Kálmán, Petőfi Sándor, Rákosi Viktor, Sebők Zsigmond, Tábori Róbert, Thury Zoltán, Tompa Mihály, Tömörkény István, Vámbéry Ármin, Vörösmarty Mihály.

A listán feltűnik Herczeg Ferenc, Pósa Lajos, Radó Antal, Radó Vilmos, Rákosi Jenő, Tutsek Anna és mások neve is, de az arányok, az összkép megnyugtató. A világirodalmat Andersen, Campe Robinsonja, Kipling, Nansen, Beecher-Stowe, Cervantes, Cooper és De Amicis képviseli.

A szaporodó iskolai könyvtárak már egységes kezelési eljárást igényeltek, rövidesen meg is jelent az iskolai ifjúsági könyvtárak kezelési utasítása, amely mindenekelőtt előírta az iskolai könyvtár tulajdonát képező könyvek leltárba-vételét. Az alapleltár nagyon alapos, talán túlságosan is részletes volt (a könyvészeti adatok mellett például a kötetés költségeit és azt is fel kellett tüntetni, hogy hányadik osztályos tanulóknak való a mű), de adatszolgáltatás esetén az iskolai könyvtáros számára lehetővé tette a gyors áttekintést. Érdekesek — és maig tanulságosak — a kezelési utasításnak a cédulakatalógusról szóló rendelkezései: „A leltáron kívül betűrendes cédulakatalógus is készíthető minden egyes könyvből külön kartonlapra. A lap egyik oldalára irandók a könyv könyvészeti adatai, a másik oldalára a beszerzés ideje és a használhatóságra vonatkozó megjegyzések...” Ha meggondoljuk, hogy manapság az általános iskolai könyvtárak többsége semmiféle katalógussal nem rendelkezik, elismeréssel kell szólnunk a rendelkezés kiadóinak igényességéről. (A rendelkezés mellékletként jól áttekinthető katalógusmintákat csatoltak!). A kezelési utasítás 9. §-a pedig az úgynevezett osztálykatalógusokról rendelkezett: előírta, hogy az iskola minden tantermében ki kell függeszteni azoknak a könyveknek a jegyzékét, amelyek az osztály tanulóinak számára megfelelőek.

A rendelkezés szerint hetenként egy alkalommal, a tanítási órák után kellett kölcsönözni.

A működési szabályzat 15. §-a mód-szerbeli utasításokat tartalmaz: „... A könyvtárkezelő tanító s a tanító-testület többi tagja is időről időre, lehető minél gyakrabban (módjával a tanítási órákon is, de főképp az óráközi beszélgetések alkalmával) meggyőződést szerezzenek maguknak, hogy a tanulók mit és hogyan olvasnak, s őket e tekintetben is jó tanáccsal, felvilágosítással lássák el... A könyvtárkezelő tanító... vizsgálja, melyik könyvet olvassák a legszívesebben és miért...” Aligha fűzhetünk más kommentárt a fentiekhez: mindez ma is kívánatos volna.

Az újonnan szervezett és újjászervezett iskolai könyvtárak a fenti szabályozások ellenére sem váltották be a létesítésükhöz fűzött reményeket. Erre utal a miniszternek egy 1908. évi körrendelete, amelyet a főigazgatóságokhoz és a tanfelügyelőségekhez intézett, s amelyben elmondta „... a kiküldött országos közoktatási tanács tagok jelentéseiből *sajnosan* arról értesülök, hogy... a tanulók alig használják azokat.” Ezek után felhívja a tanfelügyelők figyelmét, hogy látogatásaik alkalmával és a tanítóegyesületi gyűléseken nyomatékosan hívják fel az állami elemi iskolai tanítók figyelmét arra, hogy igyekezzenek felébreszteni tanulóikban az olvasás kedvét.

Mi volt a kudarc oka? A magyarázatot valószínűleg az ország gazdasági-politikai viszonyaiban kell keresnünk: a falusi lakosság zömének mindennapos megélhetési gondjai voltak, gyermekeik már zsenge korukban munkára kellett fognia, emiatt magában az iskolakötelezettségben is terhet látott. Aligha lehetett tehát elvárni, hogy az ilyen körülmények között létesített iskolai könyvtárakban a tanulók tömegesen olvasókká váljanak.

A NIKIB azonban mindezen nehézségek közepette is folytatta tevékenységét, és évente elkészítette az alapjegyzék pótlásait. Az 1908-as pótjegyzék mindössze 11 új könyvet tartalmazott, köztük *Swift* és *Dickens* műveit. Az 1909-es pótjegyzékben már *Móricz Zsigmond* neve is feltűnik, az 1912-es pótjegyzék érdekességeként pedig megemlíthetjük *Schöpflin Aladár* A haladás útján című könyvét.

A VKM 1913-ban tett először kísérletet arra, hogy a középiskolai könyvtárakat, pontosabban azok ifjúsági részét iránnyitása alá vonja. Az ez évi 21.899. sz. körrendelet a középiskolai ifjúsági könyvtárak felülvizsgálatáról intézkedett, és tudatta, hogy *dr. Szemák Istvánt* bizta meg a középiskolákban tartható művek jegyzékének összeállításával, amelyet elkészülte után kinyomatnak, és minden érdekelt középiskolának 2—2 példányban megküldenek.

1917-ben jelent meg az utolsó NIKIB-jegyzék, s ezzel a bizottság tevékenysége lezárult. Munkásságát értékelve tisztelettel kell adózunk fáradozásainak, amelyben — ha nem is mindig töretlenül — tovább éltek a nemes eötvösi hagyományok, a hazafiság és a liberalizmus eszméi, a népoktatás fontosságába vetett hit. Ezek az eszmék azonban minduntalan beleütköztek az elmaradott gazdasági és politikai viszonyokba, s így jórészt csak illúziók maradhattak. (*Folytatjuk*)

Dr. Csulák Mihály

Kovács Máté

1906—1972

Ha élne, most lenne 75 éves, taníthatna, mint egész életében (noha nem állt mindig katedrán), írásaival példát mutathatna, még ha azok vitára ingerelnének is. Lassan tíz éve, hogy meghalt, s a nekrológokat és néhány posztumusz írását követő nagy csöndet csak néhány hete törte meg egy, kegyes emlékező gesztus: szülőföldjének könyvtára, a Hajdúszoboszlói Városi Könyvtár felvette Kovács Máté nevét.

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem könyvtártudományi tanzéneke egykori vezetője a mai könyvtárügy egvetemet végzett derékhadának tanítómestere (de legalábbis oktatója) volt, akár bevallják, akár nem. Sokakra hatott, de nemcsak azokra, akiket a sors tanítványiul rendelt. Nagyon sokan tisztelik, de nem kevesen csupán tapasztalásáért és bölcs taktikai hajlékonyságáért emlegetik.

Pedig Kovács Máté minden okos és jó cél érdekében partner volt. Csak példaként! Hazánkban mindenkit megelőzőve irt az olvasás- és könyvtárszociológia elméleti problémáiról és feladatairól. A könyvtárosok közül elsőként fordult az új tudomány: a kommunikáció felé. Más tudományok képviselőivel egyidőben ő foglalkozott először nálunk az írásos-nyomtatásos közlésmód történeti és elméleti kérdéseivel, s ő szorgalmazta az olvasáspszichológia és az olvasáspedagógia oktatását az egyetemi hallgatónak — és a sort még lehetne folytatni.

Szolgálatát könyvtárban kezdődött

1906. november 11-én a hivatalos adatok szerint Hajdúszoboszlón született egy ötgyermekes család első gyermekeként. Mint a legidősebb testvér, ő volt az egyetlen, aki elkerült falusi környezetéből, amelytől azonban soha nem szakadt el véglegesen. Apja halála után tanulatlan, ám szép könyvgyűjteményt magáénak tudó nagypapja járatta elemi iskolába, majd a debreceni főreáliskolába került, ahol már a saját erejére kellett támaszkodnia. 1925-ben érettségizett, és megkezdte tanulmányait a debreceni tudományegyetem magyar—francia szakán

(s közben ösztöndíjasként 1927/28-ban és 1929/30-ban a Sorbonne-ra járt).

Pedagógusnak készült, pályáján mégis könyvtárosként indult el: „szolgálatomat eredetileg könyvtári gyakornokként kezdtem a Debreceni Egyetemi Könyvtárban” — írta.

Aztán mégiscsak pedagógus lett. Nyíregyházán a Kossuth Gimnáziumban, majd a kereskedelmi fiúiskolában tanított 1931 és 1935 között. Ezután hazakerült Debrecenbe, előbb az állami Fazekas Mihály gimnáziumban, azután a tanárképző intézet gyakorló gimnáziumában volt tanár. Közben tanársegéd és lektor a tudományegyetem bölcsészeti karán. Már akkortájt úgy tanította a franciát, hogy évtizedekkel megelőzte korát a nyelvtanítás módszerében. 1939-ben tanulmánya jelent meg Fazekas Mihályról, akiről doktori disszertációját is írta 1940-ben *Fazekas Mihály a rokokó költő* címmel. (Értekezésének publikált változatáról nem kevesebb mint nyolc ismertetés jelent meg a különféle lapokban.) Később Fazekas- és *Gvadányi*-kötetet, majd *Szép magyar versek* címmel antológiát szerkesztett, mely „nem az ünnepnapok ritka csemegéje akar lenni, hanem ennél sokkal több: a szépre szomjas lelkek mindennapi táplálékává szeretne válni.” De az irodalmár-pedagógusnak ez is kevés volt: több mint egy évtizedig a debreceni nyári egyetem titkáráként tevékenykedett. A tanítás nála tehát összefonódott a tudományos, az ismeretterjesztő és a társadalmi munkálkodással. A bontakozó politikusi—művelődéspolitikusi ambíciók azonban kiemelték az iskolából, 1942-ben a debreceni tanterületi főigazgatóságra került, majd az Országos Köznevelési Tanács ügyvezető igazgatója lett.

A parasztságból származó, annak problémáival már az 1930-as évektől foglalkozó, tevékeny pedagógust a történelmi erők mozgása okszerűen vitte a művelődésügyi vonatkozásban akkor különösen progresszív Nemzeti Parasztpártba. 1945-ben e párt tagjaként országgyűlési képviselő, a Vallás- és Köznevelésügyi Minisztériumban előbb miniszteri osztálytanácsos, majd 1947 és 1949 között állam-

titkár lett: nagy idők és események tanúja, részese tehát. „Vezérkari” szerepét igazolják akkori fontosabb publikációi is: az 1945—46-ban a *Köznevelésbe* írt több cikke az általános iskoláról, valamint a *magyar köznevelés korszerű kifejlesztése* című, 86 oldalas tanulmány, mely 1945-ben jelent meg az Országos Köznevelési Tanács kiadásában. Kovács Máté szerkesztette és írta a bevezetőt a *Mai magyar művelődéspolitikai. Elvek, tervek, eredmények* címmel 1946-ban közzétett VKM kiadványban. 1947-ben a *Szabad Szóban* publikálta (egy hosszabb beszámolóból kiemelt részként) *Közművelődésünk reformja* címmel a Nemzeti Parasztpárt hároméves művelődéspolitikai tervét.

A Debreceni Egyetemi Könyvtár élén (1945—1956)

1949-re Kovács Mátéék elvégezték az akkor rájuk kirótt történelmi feladatot — így ő is ott folytatta, ahol annak idején kezdte: a Debreceni Egyetemi Könyvtárban, immár azonban igazgatóként. Ebből az időszakból származó publikációiból világosan kitűnik, hogy a könyvtárvezetés kérdései, a könyvtárnak a kor követelte fejlesztése, az egyetemi és a főiskolai könyvtárak korszerű feladatai, kapcsolatai, az egyetemnek és könyvtárának együttműködése foglalkoztatták. (Valószínűleg e kapcsolatok fontosságának felismerése miatt teremtette meg a könyvtár évkönyvét, amelyet nemrég elhunyt kitűnő utóda, *Csűrű István* és munkatársai az egyik legszínvonalasabb szakirodalmi fórumunkká fejlesztettek!)

Ha írásainak teljes bibliográfiáját adnánk, markánsabban bizonyíthatnánk, hogy Kovács Máténak még a debreceni egyetemi könyvtár mint „könyvtári nagyüzem” is szűk volt. Ott is, akkor is szélesebb horizontot fogott át: az egyetemi könyvtárból — már az imént felsorolt témákban is — az egész országot látta. Bizonyosságul álljon itt két cím az 1953-as, illetve 1954-es évkönyvből: *A magyar könyvtárügy országos szervezetének időszaki kérdései, illetve Könyvtáraink jelentősége művelődéspolitikánkban*. Ehhez a tevékenységkörhöz kapcsolódik az a recenziója is, amelyet *Krupszkajának* Mit írt, mit mondtott Lenin a könyvtárról című könyvéről írt *A könyvtárosba*, s amelyből szinte nyomon követhető a lenini magatartás alaposabb végiggondolása, az érvek sokasodása további munkája számára.

Ez a látásmód és tevékenység tette alkalmassá az Országos Könyvtárügyi Tanácsban viselt tagságra s e minőségében az első magyar könyvtári törvény elő-

készítésében való vezető közreműködésére. A törvény előkészítéséről ő tájékoztatta a közvéleményt az akkor *A könyv* címmel megjelent lapunk 1955 áprilisi számában. A már „csak” törvényerejű rendelektént megjelent alapjogszabályunk első értékelését (indokolását?) szintén ő végezte el *A magyar könyvtári törvény alapelvei, célkitűzése és művelődéspolitikai jelentősége* című tanulmányában, amely a *Magyar Könyvszemle* 1956. évi 3. számában jelent meg. 1952-ben és 1953-ban átmenetileg — a debreceni mellett — az Akadémiai Könyvtárt is vezette.

Utolsó debreceni könyvtárigazgatói éveiben kapta a megbízatást a Magyar Enciklopédia előkészítésére, annak főszerkesztőjeként. Az Enciklopédia — sajnos — erőnket meghaladó, túlméretezett vállalkozásnak bizonyult, mégis ebből fejlődött ki a felszabadulás utáni magyar lexikonirodalom — minden hiányosságával, buktatójával és eredményével. Miután lexikonügyben több fórumon is közzétette a szovjetunióbeli tanulmányúti beszámolókat és híradásokat, életkorszakának fordulóján elvi-alapozó tanulmányát is elkészítette *A Magyar Enciklopédia és a korszerű lexikonok előkészítésének irányelvei és eddigi eredményei* címmel (*Magyar Tudomány*, 1957. 5—6 sz.). Enciklopédia-, illetve lexikonszerkesztői munkásságának árnyalt, elemző bemutatása szintén a jövő feladata.

Az egyetemi katedrán

Életének legutolsó tizenhat évét töltötte az Eötvös Loránd Tudományegyetem könyvtártudományi tanszékének élén, e beosztásából ragadta el a hirtelen halál, amely legtermékenyebb korszakát zárta le önkényesen. Ez utóbbit csak egyik oldalról bizonyíthatja a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár által — halálakor, eléggé nem méltányolható gyorsasággal — közzétett gyászkeretes bibliográfiai röplap (remélhetőleg egyszer még napvilágot lát a teljességre törekvő személyi bibliográfia is!), a másik oldalról ugyanezt a hagyatékként ránk maradt kéziratok, töredékek és tervek sejtetik. Tény: a sokat ígérő betakarítás nagyrészt még hátra volt.

1956. szeptember 1-től 1972. augusztus 29-én bekövetkezett haláláig az Eötvös Loránd Tudományegyetem bölcsészettudományi karán volt egyetemi tanár, a könyvtártudományi tanszék vezetője. Miközben generációkat nevelt a könyvtárosságra, számos más poszton is tevékenykedett. 1957-től élete végéig elnöke volt az Országos Könyvtárügyi (és

Dokumentációs) Tanácsnak, elnöke továbbá a Magyar Bibliofil Társaságnak, alelnöke a Hazafias Népfront Budapesti Bizottságának, a TIT Országos Irodalmi Választmányának.

Aligha túlzás: nem kevés azoknak a „kivívállóknak” a száma, akik általa, az ő segítségével pillanthatnak be a könyvtárügybe, és váltak barátaivá, segítőivé a könyvtárosságnak, a magyar könyvtárügynek — itthon és külföldön egyaránt. Mert Kovács Máté külföldön is a magyar könyvtárügy egyik nagykövete volt, akár a konferenciákon, akár tanulmányútjain, akár az UNESCO-nál, akár a külföldi folyóiratokban vagy a hazai idegen nyelvű lapokban közzétett írásai révén.

Harc a könyvtárosképzésért

Egyetemi tanárrá történt kinevezésekor bizonyára nyomós érv volt addigi könyvtárosi tevékenysége, de az a tény is, hogy az 1949-ben létesített tanszék vezetése mindaddig megoldatlan volt. Minden tisztelet az egyetemi könyvtárosképzés megteremtőinek, *Varjas Bélának*, *Haraszthy Gyulának* és másoknak, a közreműködőknek, akik nem könnyű körülmények között végezték munkájukat. A képzés stabilizálódásáról mégis attól kezdve beszélhetünk, amikor Kovács Máté — *Kőhalmi Bélával* együtt — átvette az irányítást. Az ezt követő tizenhat év azonban folyamatos — hol erősebb, hol átmenetileg csökkenő — harc volt az egyetemi könyvtárosképzés jogosultságának elismertetéséért.

Ez a harc fűtötte tevékenységét valamennyi területen. Érthető, hogy két kézzel ragadta meg az egyetemi és a főiskolai könyvtárosképzés időszerű kérdéseiről 1958-ban Prágában tartott nemzetközi konferencia adta lehetőséget: a könyvtáros közvélemény (*A könyvtáros*, 1958. 6. sz.) és a felsőoktatás illetekesei (*Felsőoktatási Szemle*, 1958. 7—8. sz.) elé kívánta tárni a hazai és a nemzetközi gondokat. A sort folytatta az 1962-es II., berlini konferenciáról szóló beszámolókkal, majd 1965—67-ben a szocialista országok könyvtárosképzéséről idehaza és külföldön közzétett írásaival. A bizonyítás egyik és nyomós formájává vált nála az a mód, amelyet az 1967-ben az OKD1 számára készült összefoglalójának alcíme is jelez: *A könyvtárosok és dokumentálók képzése külföldön. A nemzetközi helyzettel való érvelés.*

A berlini konferencia a könyvtárosképzésnek a társadalmi alapokkal való összefüggéseit, a képzés célját, tanterveit vizsgálta. A résztvevők a könyvtártudománynak, illetve a bibliológiának azokkal

az ismeretágaival foglalkoztak, melyeknek a szocialista országok könyvtárosképzésében helyet kell kapniuk. Kovács Máté — a legidősebb megoldandó kérdéseket ismét másokat megelőzően érzékelve — ezt a mérlegelést hazai viszonyainkra vonatkozóan 1961-ben és 1963-ban is elvégezte. Elképzelései a többi szocialista ország korabeli törekvéseivel szinkronban voltak, s képzésünk akkori tartalma és koncepciója egybecseng a többiekével.

Az 1960-as évek végén, a III. országos könyvtárügyi konferencia közeledtével pedig már a képzés történeti áttekintése (s ezzel együtt a könyvtárosok, bibliográfusok és dokumentálók pályaképének felvázolása) adja az alapot a képzési koncepció megőrizve-továbbfejlesztett, a kor igényeihez alkalmazkodó terveihez. A konferencia részanyagaként Kovács Máté állította össze munkatársaival közösen ezt az anyagot. (*Könyvtártudományi Tanulmányok 1969-es és 1970-es kötet*, továbbá *Az Eötvös Loránd Tudományegyetem története*. Főszerk. Sinkovics István. Bp. 1972.)

A könyvtártudomány művelője

A könyvtárosképzés alapját a könyvtártudomány léte és művelése adhatja meg. A *Martin Schrettinger* óta „eldöntetlen” kérdés — nevezetesen, hogy tudomány-e a könyvtártudomány — és az e kérdésre különböző időszakokban és a világ különböző pontjain adott válaszok óhatatlanul odatornyosultak Kovács Máté elé is. Ha nem vette volna észre vagy elfeledkezett volna róla, mindig akadtak, akik emlékeztették rá. Nem ennek az írásnak a feladata, hogy az azóta is (legalábbis nálunk!) eldöntetlen kérdésben a végső szót kimondja. A gyakorlat számára talán másodlagos kérdés súlyát igazából azok érzékelik nap mint nap, akik más tudományokkal körülvett környezetben, a felsőoktatásban tevékenykednek. Ezért lehetnek sokan, akik nem értették (nem értik ma sem!), miért tett sokszor kétségbeesett erőfeszítéseket Kovács Máté a könyvtártudomány létének bizonyítására.

A művelődéspolitikai irányelvek megjelenése után (1958) az egész magyar tudományos élet feladatává lett, hogy a tudományirányítás szervezeti kereteit és a távlati tartalmi-kutatási terveket elkészítse. Ehhez csatlakozott 1961-ben az az ankét, amely a könyvtártudományi kutatások irányát és rendjét volt hivatva megszabni. A kérdés és a feladat azonban tudományelméleti problémákat is felvetett. Kovács Máté *A könyvtártudomány a szocialista tudománypolitikában*

(*Magyar Könyvszemle*, 1961. különszám) című előadásában, illetve tanulmányában a társadalmi összefüggések oldaláról közelített a témához, és nagyszabású bibliológiai koncepciót vázolt fel. Már itt is érzékelhetők új megközelítési szempontjai (például a szociológiai aspektus, a közlésmódok felől és alapján történő vizsgálódás stb.), melyekre a későbbiekben még visszatért. (*A bibliológiai alapproblémái a szocialista társadalom viszonyai között*. Bp. 1968.; *Az olvasásvizsgálat főbb kérdései*. = Irodalmi és nyelvi közlemények, 1968. 1. sz.; *A könyvtárszociológia alapproblémái*. = Könyvtártudományi Tanulmányok, 1968. Bp. 1970.; *Közlés és közművelődés* = Nyelv és kommunikáció. 1. köt. Bp. 1969.; de tulajdonképpen ide sorolhatjuk *A könyv és könyvtár a társadalom életében* című tanulmányát is, amely A könyv és könyvtár a magyar társadalom életében. Az államalapítástól 1849-ig c. Gondolatkiadványban jelent meg 1963-ban.)

Érzékelté — mint a tudomány egyik kritériumát — az ismeretek rendszerezésének problematikáját is. Ő maga figyelemztetett erre „A fejlődés jelenlegi kezdeti szakaszában még nem szükséges, de nem is célszerű az ismeretek majdani rendszerét előre részleteiben felvázolni. Annál kevésbé, mert az ilyen kísérlet elegendő konkrét ismeretanyag hiányában könnyen valamilyen önkényes megoldásra vezethet, ami belső ellentmondást hordoz magában. Ez idő szerint a rendszerezés fő veszélye az, hogy a marxista bibliológiai ismeretrendszer összeállítására egyszerűen a polgári ismeretágak pusztja egymás mellé helyezésével tesz kísérletet. Az ilyen elszietett, felemás megoldás pedig nem a tisztázáshoz segíti, hanem éppen ellenkezőleg a szétválasztandó elemek egybefogásával inkább összekuszálja a kérdést.” A további fejtegetésekből pedig az is kiderül, hogy látta: a tudományelméleti és tudománypolitikai kérdések felvázolásával nem tudományt teremtett, hanem a tudománnyá váláshoz vezető út feladatait kívánta kijelölni. Hogy azóta az informatika újabb kulcsot kínál? S hogy alapvetőnek tartjuk az információ létrejöttének, átadásának-átvételének kérdését is? A minden új iránt érzékeny Kovács Máté útja ebbe az irányba is vezethetett volna, ami egyebek között egyik 1967-es előadásából is kitűnik.

A társadalomtudományokban a képzés erősen érvényesíti a történeti megközelítési módot. Kovács Máténak egyetemi oktatóként is hamarosan érzékeltetnie kellett, hogy a számos részeredményt felmutató régi és újabb írás—nyomda—kiadás—kiadvány—könyvtártörténeti kutatás erősen nélkülözi az összefoglalást.

A helyzetet ismervén azonban azt is felmérhette, hogy nincs itt az ideje a monográfia (monográfiák) létrehozásának. A hiány kiküszöbölésére hozta létre tanszékének részvételével és dicséretesen szorgalmas munkájával az említett *A könyv és könyvtár a magyar társadalom életében* című gyűjteményes köteteket (megjelentek 1963-ban és 1970-ben), amelyek a felszabadulásig veszik számba és közlik a legfontosabb dokumentumokat, részletes bibliográfiát adnak a további kitekintéshez és munkához, miközben az egyes korszakokban való eligazodást rövid, de alapos tanulmányok segítik. S e tanulmányok mindmáig a leghasználhatóbb vezérfonalai a hazai könyv- és könyvtári kultúra megismerésének. (Ezért is fájjalható, hogy az 1945 és 1970 közötti időszakra vonatkozó s lényegében csaknem kész kötet mindmáig nem látott napvilágot!) Kovács Máté volt e munkálatok szervezője, mozgatórugója, szerkesztője — miközben számos tanulmányt is ő maga írt: a bevezetőt, továbbá a 2. kötetben az 1867-től kezdődő korszakokról szólókat.

Kovács Máté a szó általános értelmében természetesen nem volt történész. Őt sokkal inkább a történeti folyamatok, a történeti előzmények, tapasztalatok (és kevésbé a részletek) érdekelték a ma megértése és a jövő irányvonalainak felderítése érdekében. Ezért kutatta és mérte fel a közelmúlt történetét, amelyet 1961-ben közzétett, később pedig kandidátusi disszertációjával fejlesztett tovább: *A magyar könyv- és könyvtári kultúra a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet időszakában* címmel (Bp. 1967.) Munkájával 1968 októberében elnyerte az irodalomtudományok kandidátusa fokozatot.

De a gyökerek foglalkoztatták akkor is, amikor Szabó Ervin munkásságát, majd a Tanácsköztársaság korszakát vizsgálta (*Szabó Ervin a magyar szocialista művelődéspolitikában és könyvtári kultúrában*; illetve *A Tanácsköztársaság könyvtári öröksége*). A megoldandó problémákkal viaskodva Kovács Máté Szabó Ervinnél keresett tanulsá-

gokat: „elsősorban a szocialista könyvtárügyi és a mai könyvtárosok szemszögéből teszünk kísérletet Szabó Ervin munkásságának és örökségének korszerű értelmezésére (amiben *Soós Pál* megállapítása szerint legmesszibbre Kovács Máté jutott. T. Gy.) és értékelésére, az örökségből számunkra adódó legfontosabb tanulságok kiemelésére.” — írta.

A könyvtárpolitikus

Kovács Máté valamennyi megnyilatkozásában jelen volt a könyvtárpolitikus. Ez vezérelte gondolatait, amikor *Könyvtárpolitikánk alapproblémáit* vizsgálta (1959.); amikor az MSZMP VII., illetve VIII. kongresszusa után a tennivalókat vette számba; amikor az Országos Könyvtárügyi Tanács szerepét mérlegelte (*A könyvtáros*, 1959. 2. sz.), vagy múltja értékelésével távlatait rajzolta fel (*Könyvtáros*, 1965. 6. sz.). Már 1964-ben előremutató gondolatokat fogalmazott meg a kohó- és gépipar műszaki-tudományos tájékoztató konferenciáján, amikor azt hangsúlyozta, hogy a tudományos és a szakkönyvtárakat a tudomány- és iparpolitikai célkitűzések szolgálatába kell állítani; hogy a szakkönyvtáraknak együtt kell működniük a növekvő szakirodalmi áradat miatt; hogy a könyvtárakat használó rétegek szükségleteinek tudományos vizsgálata a tudománypolitikai célkitűzésekhez való alkalmazkodás fontos feltétele. De ott volt Kovács Máté a közművelődési könyvtárak új fejlődési irányvonalainak megfogalmazásakor is, amikor Sallai Istvánnal és Futala Tiborral előbb az OKDT, majd a III. országos könyvtárügyi konferencia számára felvázolták a korszerű közművelődési könyvtár modelljét. Itt említjük a Könyvtáros 1970. évi júliusi számában közzétett írását (*Közművelődés és könyvtári kultúra a szocializmus társadalmi viszonyai között*), amelyben még szélesebb kitekin-téssel foglalta össze a könyvtárak közművelődési szerepét. A könyvtár- és művelődéspolitikus Kovács Mátét élete vége felé élénken foglalkoztatta — ismét az első hazai kutatók között — az olvasás, az írásos-nyomtatásos közlésmód s ennek révén a könyvtáraknak az ismeretközvetítésben és a tömegkommunikációban betöltött szerepe és új helye. A McLuhan-i kérdésre adott válasza már 1963-ban megfogalmazódott, amikor azt bizonyította, hogy az emberiség története során keletkezett új közlésmódok nem szüntetik meg a régieket, „csak” átrendezik szerepüket, feladataikat. Később, 1968-ban arra a kérdésre, hogy „...mit ígér a jövő...”, vajon az audiovizuális tömegközvetítési rendszerek térhódítása követke-

tében nem csökken-e az írásbeli közlés rendszerének és ezen belül Gutenberg találmányának jelentősége is?“, az volt a válasza, hogy: „...évről évre nő és egyre többféle formában jelenik meg a kiadványok tömege. A hatalmas mennyiséget a nyomdászat mai nagypari technikája győzi. Megvan, illetve meglehet a technikai bázis ahhoz, hogy az írásbeli közlés valódi, a társadalom egészét behálózó tömegközvetítési rendszeré fejlődjék.” (*Gutenberg és a modern ember világa*. = Nagyvilág, 1968. 4. sz.) A könyvtárpolitikus válasza tehát az a figyelmeztetés, hogy a könyvtáraknak fel kell készülniük az új helyzetre, a rendszernek válaszolnia kell és tud is válaszolni a kihívásra. Ezekkel a gondolatokkal foglalkozott a Könyvtárosban megjelent cikkében (*A könyv, az olvasás és a könyvtárak világéve*. 1972. 6. sz.), a nemzetközi könyv-alkalmával az Akadémián tartott tudományos ülésszak előadásában (*A közkönyvtár, mint irodalomközvetítő és irodalmi ismeretterjesztő intézmény* = Az MTA Nyelv- és Irodalomtudományi Osztály közleményei, 1973. 1. sz.), és ugyancsak erről beszélt a nemzetközi szakszervezeti szimpóziumon is élete utolsó előadásában (*A könyv, a könyvtár és az olvasás mai világlünkában* = Könyvtáros, 1972. 11. sz.)

*

Külön és terjedelmes fejezetet érdemelne Kovács Máténak a közművelődés fejlődésében betöltött szerepe. Szárnyai alá vette és segítette az egyetemi népművelési tanszéki csoport kezdeti lépéseit; ő fogalmazta meg először a *népműveléstudomány fontosabb tudományelméleti problémáit* (Népművelési Értesítő, 1964. 4. sz.); a hatvanas évek közepén írt cikkei pedig igazolják, hogy elsők között érzekelte: a népművelést a közművelődésnek kell felváltania. Volt mondanivalója az UNESCO népművelési tanácskozása számára; s a III. országos könyvtárügyi konferencia évében tartott országos népművelési konferencia lebonyolításában is részt vett.

Munkásságának hézagos bemutatása mellett adósk maradtunk emberi vonásainak felrajzolásával. Pedig Kovács Máté olyan ember volt, akitől fáradságtalanságot lehetett (kellett!) volna tanulnunk: azt, hogy a nemes cél a legfontosabb; hogy sokat kell dolgozni, de soha nem szabad sietni; hogy az adott feladatot mindig az egészbe belehelyezve kell látni, hogy a jövő feladatait, a továbblépést a jelen és a múlt egyensúlyából kell kibontani, egyáltalán: hogy mindent csak jól szabad csinálni.

Tóth Gyula

Lapozgató

● **SZÖVEGGYŰJTEMÉNY A MŰVELŐDÉSPOLITIKA, KÖNYVTÁRPOLITIKA TANULMÁNYOZÁSÁHOZ** címmel a Tankönyvkiadó a tanárképző főiskolák egységes jegyzeteként megjelentette a szombathelyi Csáki Pál és Tóth Gyula összeállítását. Az 556 példányban, sokszorosításban kiadott forrásgyűjtemény, amely főleg a levelező hallgatók számára kívánja megkönnyíteni a nehezen hozzáférhető dokumentumok tanulmányozását, külön fejezetekben közli a művelődéspolitikai pártdokumentumokat, valamint a művelődésre és irányítására vonatkozó jogszabályokat. A kötet harmadik fejezete a könyvtárakról szóló legfontosabb jogszabályokat adja közre, a negyedik pedig olyan dokumentumokat tesz közzé, mint például az 1970. évi országos könyvtáriügyi konferencia tézisei és ajánlásai, az UNESCO közművelődési könyvtári kiáltványa, továbbá a könyvtárhálózatok (tanácsai közművelődési, szakszervezeti, gyermek- és iskolai — a 18 éven aluli ifjúság ellátásával foglalkozó —, főiskolai) fejlesztési irányelvei. A gazdag tartalmú kötet dokumentumait terjedelmi okokból bizonyos tömörítésekkel adják közre a szerkesztők. (Tankönyvkiadó 1981. 258 l. — 16,50 Ft)

● **AZ ELMŰLT ÉVI ROMÁNIAI MAGYAR KÖNYVKIADÁS BIBLIOGRÁFIÁJÁT** közli a romániai Szocialista Művelődési és Nevelési Tanács folyóiratának, a *Művelődésnek* márciusi száma, pontosabban ennek negyedéves melléklete, a *Könyvtár*. A 81/1-es jelzésű füzet 13 hivatásos kiadó 200, valamint tudományos intézmények és megyék 16 kiadványát veszi számba. A legtöbb magyar nyelvű kiadványt, 94 kötetet a *Kritérium* jelentette meg; tiznél több munkát adott ki a *Dacia* (31), a *Politikai* (24) és az *Ion Creanga* könyvkiadó (19).

● **A TESTNEVELÉSI FŐISKOLA KÖZLEMÉNYEI 1981/1. című gyűjteményes kötetben** nemcsak a sportpedagógia, a testnevelésoktatás és a sportegészségügy, továbbá a teljesítményvizsgálatok sokféle területéről szóló tanulmányok olvashatók, hanem olyan általános érdekű írások is, mint például Terényi Imrénének *Új kalandozások kora (1945—1960) című emlékezése a magyar sport felszabadulás utáni első korszakára, különös tekintettel a labdarúgó „aranycsapat” sikereire, svájci kudarcára, majd széthullására. Az 500 példányban kiadott kötet melléklete a Testnevelési Főiskola oktatóinak és kutatóinak 1980. évi publikációit és előadásait felsoroló jegyzék. (1981. 342 l., 14 l. mell. — 45 Ft)*

PÁLYÁZAT KÖNYVTÁROSI ÁLLÁSRA

A Balatoni Úttörőváros vezetője könyvtárosi állásra hirdet pályázatot

A munkakör betöltésének feltételei: egyetemi vagy főiskolai végzettség, könyvtári vagy gyermekkönyvtári gyakorlat

Személyi alapbér: a 30/1980. (XII. 29.) MüM számú rendelettel módosított 6/1977. (VII. 27.) OM—MüM számú együttes rendelet 9. sz. melléklete szerint. **Pótlékok:** Működési: 300—900,— Ft; területi: 300,— Ft

Egyéb juttatások: Összkomfortos szolgálati férőhely és napi háromszori kedvezményes étkezés lehetősége

Intézményünk mellett, a 71-es műút mentén — a Balaton közelében — rendkívül előnyös feltételek mellett önerőből lakásépítésre is van lehetőség

A pályázathoz részletes önéletrajzot, oklevélmásolatot kell mellékelni

Az állás elfoglalásának ideje megegyezés szerint

Nádházi Lajos
úttörőváros-vezető
Balatoni Úttörőváros, 8250 Zánka

Peteris Upitis

A fametszés fontos helyet foglal el a mai lett képzőművészetben. A kisgrafika e mesterei — *J. Plepis, O. Abelite, A. Junkers* és *P. Upitis* — a 40–50-es években kifejtett munkásságukkal már bebizonyították, hogy a demokratikus lett művészet hagyományainak folytatói, továbbfejlesztői.

Peteris Upitis neve a szovjet és a külföldi művészek és kisgrafikagyűjtők körében egyaránt jól ismert. Az idős rigai professzort a szovjet grafikusok doyenjének szokták nevezni: most szeptemberben ünnepli 82. születésnapját. S ami még ennél is többet mond: ma is rendkívül aktív közéleti és képzőművészeti tevékenységet folytat. 1980 nyarán például három tucatnyi ex librist metszett, könyvjegyeinek száma ezzel meghaladja a félezeret (az elsőt 1927-ben készítette). S emellett eddig hat könyvet illusztrált. Különösen szépek *Janis Jaunsudrabins Ta pasaule palet...* (Így múlik az élet) című elbeszéléskötetéhez készült metszetei, amelyek a lett paraszti élet szinte valamennyi területét bemutatják. Upitis műveit 1928 óta több mint háromszáz köztársasági, országos és nemzetközi kiállításon mutatták be.

Nézzük e hosszú és rendkívül termékeny művészi élet mérföldköveit: Upitis 1899. szeptember 27-én született a rigai járásban egy parasztszalásban. Gimnáziumi tanulmányait követően 1921-ben felvették a Lett Képzőművészeti Akadémiára, ahol 1924-ben részt vett az akadémia diákjainak kiállításán, 1928-ban pedig már a lett képzőművészek kiállításán is. Tanulmányai befejezése után másfél évtizedig Rigában tanított; 1945-től pedig a Képzőművészeti Akadémia tanára, dékánja és docense lett. 1959-ben kapta meg a Lett SZSZK érdemes mű-

vésze, 1965-ben a Lett SZSZK kiváló művésze címet; 1976-ban a Lett SZSZK Állami Díjával tüntették ki, 1979-ben pedig 80. születésnapja alkalmából és sokéves alkotó tevékenysége elismeréséül a Lett SZSZK Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének díszoklevelét kapta meg.

A kisgrafika szeretetét mestere, *Rihards Zarins* oltotta belé még a 20-as években a Lett Képzőművészeti Akadémián. Kezdetben rézkarcokat és könyvomatokat, később linómetszeteket készített, fametszéssel pedig 1938-ban kezdett foglalkozni. Már első próbálkozásai azt bizonyították, hogy megtalálta a számára legideálisabb műfajt, ennek köszönhetően tett szert később a világhírnévre. Jelenleg *Anatolij Kalasnyikov*val együtt a Szovjetunió legismertebb fametszője. Lapjaira jellemző a szabad és céltudatos kompozíció, a nemes egyszerűség, a virtuóz vonalvezetés, témái eredetiek, nagyszerűen bánik a fekete-fehér kontrasztokkal.

Művészetében központi helyet foglal el a munka témája. Több ilyen ciklusa is van: *Mezei munka* (1947), *Lett halászok* (1947), *A bő természet* (1948), *Újjáépítés* (1949), *Lecsapolják a mocsarat* (1957), *A munka zaja* (1961), *Építünk* (1965), *Dicsőség a munkának* (1975).

Az idős mester művészetének másik fontos ihletője a szülőföld, a természet szeretete. Lapjain a természet a szépség szimbóluma, egyben az emberi tevékenység háttere is. A természet nyugalmát és csendjét mintegy pillanatképbe sűrítő fametszetei ugyanúgy nagyszerűek, mint azon metszetei, amelyek dinamikus mozgást árasztanak, amelyeken tomboló vihar tépi a fák koronáját. E lapjai is ciklusokat alkotnak. Ilyenek például: *A folyó* (1956–57), *Saaremaa* (1969), *Vidzeme* (1969), *Esős nyár* (1975), *Szonáta a tónál* (1978–79). 1963-ban a Kárpátokról készített csodálatosan szép fametszetsorozatát.

Upitis kisgrafikái között fontos szerepet játszanak a könyvjegyek, ezek művészetének nagykövetei a világban. Örvendetes, hogy lapjai között szép számmal találunk magyar könyvbarátok számára készült ex libriseket is. Belőlük ajánlunk most néhányat olvasóink figyelmébe.

Ex libriseit számos nemzetközi kiállításon bemutatták, 1967-ben Budapesten is. 1970-ben a Budapesten megrendezett XIII. nemzetközi exlibris-kongresszuson pedig maga a művész is részt vett.

Peteris Upitis fametszetei a lett és a szovjet könyvjegyművészet maradandó alkotásai. Tovább öregbítik a baltikumi ex librisek amúgy is rangos európai hírnevét.

Dalmay Árpád

A Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának évkönyvei IV. (1981)

A vaskos, csaknem ötszáz oldalas, sokszorosításban közreadott kötet — amint azt az előszóban *dr. Héberger Károly* könyvtárigazgató, az évkönyv-sorozat fellelős szerkesztője írja — a könyvtárnak az ötödik ötéves terv időszakában végzett tevékenységéről számol be. Ugyancsak ő írta a könyvtár ötvenes működéséről szóló összefoglalást is, amelyben részletesen foglalkozik a központi könyvtár és a hálózat fejlesztésének kérdéseivel, a központi könyvtár épületének bővítését akadályozó tényezőkkel, ám a nehézségek feltárása mellett rámutat a vezetés és a munkaszervezés javításában, a szakmai továbbképzésben és a kutatómunkában elért eredményekre is. Héberger Károly harmadik dolgozata az 1949-ben létesített és 1953-ban megszüntetett Gazdasági és Műszaki Akadémiáról szól.

Fonyó Istvánné tanulmánya a matematikai és a fizikai szakkönyvek állományának gyarapításával foglalkozik, különös tekintettel a tőkés országokból származó könyvek beszerzésében mutatkozó nehézségekre. Kitekint a világ könyvkiadására s ezen belül a magyar könyvkiadás fejlődésére is, és feltárja mindazokat a nehézségeket, amelyek a tervszerű állománygyarapítást akadályozzák. Ezenkívül ismerteti a kialakult gyűjtőkori együttműködést és a könyvtárközi kölcsönzést, valamint a nemzetközi csere alakulását is, mint olyan tényezőket, amelyek csökkenthetik a könyvtárak állandóan növekvő állománygyarapítási gondjait.

Külön egységként értékelhető az évkönyvnek az a három dolgozata, amely a kutatómunka szakirodalmi szükségleteivel foglalkozik: a Villamosmérnökök elméleti kutatómunkájának szakirodalmi szükséglete című tanulmányában a szerző, *Frey Tamásné* átfogó elemzést ad az 1970/71-es években megvédett villamosmérnöki doktori disszertációk, kandidátusi és akadémiai doktori értekezések szakirodalmi hivatkozásairól, a kutatók információs forrásairól, ezek nyelvi és időbeli megoszlásáról. Értékeli a műegyetemi könyvtári hálózat állományát mint a kutatómunka szakirodalmi bázisát, s körvonalazza a villamosmérnök-kutatók átlagos szakirodalmi szükségleteinek modelljét. A tanulmányt az érte-

kezések hivatkozásainak összehasonlító vizsgálata és a vizsgálat eredményeinek értékelése zárja.

A Budapesti Műszaki Egyetem építészmérnöki karán 1968 és 1972 között megvédett doktori disszertációk bibliográfiai hivatkozásainak vizsgálata című tanulmányában *Gáspárné Demeter Judit* hasonló rendszerben vizsgálja a hivatkozások nyelvi és időbeli megoszlását, valamint a hivatkozott idegen nyelvű dokumentumok meglétét a műegyetemi könyvtári hálózatban. Végül a két szerző közös cikke Műszaki doktori disszertációk hivatkozásainak összehasonlító vizsgálata címmel összefoglalja azt a mélyreható elemző munkát, amelyet az 1975-ben elindított hivatkozásvizsgálati program végrehajtása során végeztek.

A Pintér Lajosné—Reszler Ágnes szerzőpáros írása a reprográfianak a könyvtárközi kölcsönzésben játszott szerepét vizsgálja. Ez az írás a BME reprográfiai szolgáltatásaira is kitér.

Majtényi Árpádné A könyvtár mint kutatóhely című beszámolójában egy beszélgetés-sorozat eredményeit rögzíti. E beszélgetések témája a könyvtárban folytatható kutatómunka lehetőségeinek elemzése volt. Az előkészítés során kérdőívet küldtek a beszélgetésre vállalkozó egyetemi munkatársaknak. A válaszok összegezéséből számos olyan következtetés levonása vált lehetővé, amely kiindulópontként szolgálhat a kutatást segítő könyvtári munka további javításához. E beszámolóhoz csatlakozik *Scharbert Vilmosné* Műszaki képzettségű olvasók könyvtárhasználati szokásai a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárában című tanulmánya, amely részletesen elemzi az egyetemi oktatók és tudományos kutatók könyvkölcsönzési szokásait.

Külön említést érdemel *Végh Ferenc* írása az egyetem történetének egyik nagyon fontos szakaszáról, az 1930-as évekről. A József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem létrehozása című írás részlet a szerzőnek A Műegyetem a Horthy-korszak negyedszázadában 1919—1945 című munkájából, s arról az ellenállásról szól, amely 1934-ben megpróbálta megakadályozni Hóman Bálint kultuszminiszternek azt az elképzelését,

hogy a tudományegyetemi közgazdaságtudományi kart a műegyetemhez csatolják.

Általános érdeklődésre tarthat számot *Lécesné Mesterházi-Nagy Márta* tanulmánya az osztrák egyetemi könyvtárügy reformjáról. Az írás alapjául a szerző 1979-es ausztriai tanulmányútján szerzett tapasztalatai szolgáltak. A feldolgozott irodalom mellett főként e tapasztalatok és a belőlük levont következtetések teszik igazán értékesé a tanulmányt a témával foglalkozók számára. Ugyancsak általánosabb érdeklődésre tarthat számot *Pák Györgyné* A disszertáció szerepe a könyvtári tájékoztatásban és *Stella Györgyi* A kongresszusi kiadványok feltárása néhány hazai nagykönyvtár gyakorlatában, valamint *Szabóné*

Szávay Judit A nemzetközi kiadványcsere gyakorlati jelentősége és helyzetének elemzése a műszaki könyvtárak tevékenysége alapján című írása.

Bőséges példatárral szerepel a kötetben *Cserhalmi Gyula* összefoglalója az ETO szakrendhez kumulált betűrendes tárgymutató készítéséről. *Rohla Mártonné* a könyvtárnak az egyetemi hallgatók és dolgozók közművelődési és társadalomtudományi oktatása érdekében kifejtett tevékenységéről írt; *Somogyi Andrásné* pedig összeállította a BME kiadványainak és a munkatársak szakirodalmi munkásságának bibliográfiáját.

A kötetet a könyvtár munkatársainak névjegyzéke zárja. (Szerk. Végh Ferenc. 1981. 493 l.)

Ó n ó d y M i k l ó s

Az olvasó munkások és az irodalom

A hatvanas években hazánkban is megindult, jogosultságot és teret nyert olvasásszociológiai kutatásoknak talán a leginkább feltárt területe a munkásosztály olvasási kultúrájának, olvasói magatartásának feltérképezése. Bizonyosága *Kamarás Istvánnak* ezt a nagyon fontos kutatási szakaszt lezáró monográfiája, mely a Könyvtártudományi és Módszertani Központban végzett olvasás- és irodalomszociológiai vizsgálatok eredményeit összegezi.

A kutatássorozat 1968-ban egy 2600 munkásra kiterjedő reprezentatív felméréssel indult. Az alapozó munka — a téma kutatásának szerényebb előzményei után — az olvasási-művelődési szokásokkal kapcsolatos legátfogóbb kérdések megválaszolására vállalkozott: a munkások közül hányan, kik, mennyit, mit és milyen indítékból olvasnak.

Az alapkérdések, vagyis az olvasást meghatározó szociológiai tényezők fel-

tárása után a további kutatások az olvasmányokkal kapcsolatos beállítódás, illetve az olvasmányszerkezet és az ízlés egyre bonyolultabb, komplex megközelítést, a szociálpszichológiai szempontok érvényesítését is igénylő kérdéseit vették górcső alá. A vizsgálatok e szakasza hazai viszonylatban mindenképp, de nemzetközileg is úttörő jelentőségű, hiszen a külföldi szakirodalomból többé-kevésbé (a hazai gyakorlatban inkább kevésbé) ismert mérési technikák, számítások, mutatók alkotó alkalmazása mellett az ízlés mélyrétegeinek megközelítéséhez új, úttörő módszerek kidolgozására volt szükség.

A tanulmánykötet egyik erénye a történelmi örökség számbavétele az első fejezetben. A munkásművelődés közvetlen történeti előzményeinek bemutatása és elemzése nem volt könnyű feladat, mivel a két világháború közötti korszakból csupán egy-két felmérés, szociográfia és néhány, sokszor egymásnak is ellentmondó nyilatkozat maradt fenn. E sorok írója ismeri az adatok szűkösségéből és a nyilatkozatok értelmezéséből eredő buktatókat, hiszen foglalkozott a témával és a korszakkal. Éppen ezért értékelheti nagyra Kamarás dialektikus helyzetelemzését, mellyel sikerült eloszlatnia a „szellemi szegénységről” és a régi „aranykorról” alkotott, máig élő és mindkét irányban túlzó „ködképeket”.

A következő fejezet az olvasási szokások alapvető mennyiségi jellemzőit mutatja be, és a külföldi eredmények ismeretében jelöli ki a magyar ipari munkásság olvasási kultúrájának helyét a nemzetközi mezőnyben. A harmadik fejezetben pedig az olvasás indítékainak

szerteágazó társadalmi és demográfiai összefüggéseiről, az eltérő életmódokat vezérlő különböző értékrendek és „olvasási stratégiák” kapcsolatáról olvashatunk eredeti elemzést.

A könyv kutatási eredményekben egyik leggazdagabb része, a *Mit olvasnak és mit kedvelnek leginkább?* című fejezet, amely egyben olyan ismeretek tárháza is, amelyek alkotó alkalmazása és továbbgondolása nagy segítséget nyújthat a hivatásos olvasmányközvetítők és a gyakorló könyvtárosok izlésnevelő munkájához.

A könyv utolsó két fejezete az olvasmányok befogadásának és az izlés alakíthatóságának kérdéskörével foglalkozik. A kutató rendkívül izgalmas, új szempontokra is figyelő kísérletekről, felmérésekről ad számot a téma feltárásának úttörőjeként. A legtöbb megválaszolatlan kérdés mégis itt érzékelhető, s éppen ezért az olvasói befogadás és az

izlés szerteágazó kérdéseinek további kutatására biztatnám Kamarás Istvánt és munkatársait.

Szakmunkák tárgyalásakor ritkán esik szó nyelvezetükről, stílusukról. Ismervén a szociológiai munkák stílusgörcseit, a mondatok gyakori túlbonyolítottságát, a szakzsargon előszeretettel való alkalmazását, a kötetről ebből a szempontból is külön elismeréssel kell szólnunk.

A könyv nagy része — mint a bevezetőben olvasható — már 1975-ben elkészült. Ezekről elválasztva közli a szerző azokat a kiegészítéseket, amelyeket 1980-ban írt tanulmányához. Így már csak azt sajnálhatjuk, hogy a könyv nem jutott el idejében, fél évtizeddel korábban olvasóihoz. Az, hogy a kötet személy, majdnem igénytelen kiállításban ugyan, de a közelmúltban mégiscsak megjelent, végül is a *Táncsics Kiadó*t dicséri. (1981. 151 l. — 14,50 Ft)

V Kulcsár Júlia

bibliográfiák

Dia- és reprodukció katalógus

Napjainkban már a könyvtár természetes feladatának tekintünk olyan tenivalókat is, amelyek végzése korábban más intézmények kötelessége volt. Különféle részlegek gazdagítják a könyvtár szolgáltatásait, különösen ott, ahol a fenntartók megteremtették a szükséges feltételeket is.

A gyermekkönyvtárak, zenemű- és hangtári részlegek, valamint a helyismereti gyűjtemények után újfajta részleg megszervezésének is örülhetünk: a képzőművészeti gyűjteménynek, amelyet elsőként a miskolci városi hálózat József Attila könyvtára állított fel. E gyűjtemény a képzőművészeti könyvek mellett diafilmeket és művészi reprodukciókat is tartalmaz. De nemcsak az újfajta dokumentumok gyűjtésének, feldolgozásának és a szolgáltatás megszervezésének van úttörő jelentősége, hanem annak a *Dia- és reprodukció katalógus* című kiadványnak is, amely a nem könyv jellegű dokumentumok leírásához elsőként alkalmazta az ISBD (*International Standard Bibliographic Description*) szabályzatokat, pedig ezek a munka megszervezésének idején, 1977-ben még csak szűk körben voltak ismertek. Ekkor folyt hazánkban az ISBD/M, a monografikus művek bibliográfiái leírásának meghonosítása, a többi ISBD magyar fordítása még el sem készült, akkori alkalmazásuk tehát kísérletnek, próbálkozásnak számított.

(Nem a miskolci könyvtár hibája, hogy az 1978-ban lezárt kézirat sokszorosítására és kiadására csak 1981-ben került sor, emiatt megjelenését megelőzte a Szombathelyi Tanárképző Főiskola könyvtárának mediátári katalógusa, továbbá az *Új Média* című állománygyarapítási tanácsadó, bár ezek később készültek.)

Az általános dicséretet a részletek dicséretével kell folytatnom. A szerkesztők alapelvül választották, hogy a művet tekintik a leírás egységének. Ez ugyan hatalmas munkát adott számukra, de megérte: a leírások és az őket követő név-, cím-, sorozati, lelőhelyi és időrendi (!) mutató kimerítő, minden oldalú tájékoztatást ad a felhasználónak.

„A Napon is van folt” — tartja a közmondás. A leírás során kissé túl rugalmasan alkalmazták az ISBD előírásait, így hiányosan adták meg az impresszumadatokat, magyarul közöltek olyan adatokat, amelyek a dokumentumon feltehetőleg idegen nyelven találhatóak, s néhány elírás is becsúszott (például a Kallikrates Kalligrates, illetve Kaligrates alakban szerepel). Ez utóbbiakért azonban bőségesen kárpótolja az olvasót az, hogy a megjegyzésekben az eredeti mű adatait is feltüntették. (Miskolc, 1980. [1981.] 359 l.)

Varga Ildikó

SZAKMAI FOLYÓIRATOK, HÁLÓZATI HÍRADÓK

A KÖNYVTÁRI FIGYELŐ 1981/3-as számának nagyobb részét a leíró, beszámoló jellegű cikkek alkotják: *Szónyi Katalin* a SZÁMOK (a Központi Statisztikai Hivatal Nemzetközi Számítástechnikai Oktató és Tájékoztató Központja) számítástechnikai szakirodalmi tájékoztatói munkájának gépesítését, ennek főbb állomásait ismerteti. Az intézmény 1977. január elsejétől üzemszerűen működte a genfi Nemzetközi Munkaügyi Hivatalban kifejlesztett és attól átvett ISIS programrendszerű számítógépes tájékoztatói rendszert, 1980 közepén pedig sikeresen üzembe helyezte az ISIS párbeszédés, on-line változatát a BABILON-t is (=Bibliográfiai Adatbázis- és Információlekérdezés On-line). A cikk részletesen bemutatja a rendszert és működését, valamint szolgáltatásait. Megemlíti, hogy a BIBLIO adatbázis több mint 42 ezer tételt tartalmaz, s a tételek száma havonta 6—800-zal nő. Erre az adatbázisra három számítógépes szolgáltatási kör épül: különböző szempontú indexek, a folyamatos, illetve az eseti tájékoztatás termékei. A rendszer tájékoztatói termékeit és szolgáltatásait komplexen tartalmazó *Szakirodalmi Tájékoztatói Szolgáltatás*nak 200 előfizetője van, és további egyedi megrendelők tartanak igényt egy-egy szolgáltatástipusra. — Az elmúlt években rendszeresen közölte a Figyelő a Könyvtártudományi és Módszertani Központ előző évi munkájának értékelését. E számban *Papp István* igazgató nemcsak az intézetnek az utolsó esztendőben, 1980-ban végzett tevékenységét ismerteti a szervezeti felépítés rendjében, hanem megvonja az 1976 és 1980 közötti öt év mérlegét is, mégpedig a KMK funkcióinak megfelelő tagolásban. Megjegyzi, hogy a középtávú tervben kitűzött feladatok nagyobbik részét sikerült megvalósítaniuk, majd ezt írja: „Élégedettségünk azonban csak akkor lenne teljes, ha a magyar könyvtárügy, amelynek szolgálatára rendeltettünk, véleményint mondana arról, hogy azt tette-e a KMK, amire szükség volt, elmulasztott-e valami fontosat, öncélú vállalkozásokra pazarolta-e energiáit, megtette-e minden tőle telhetőt, és felmentő ítéletet hozna, sőt megerősítve hitünket abban, hogy szüksége van ránk, megbízást adna egy újabb időszakra. Sajnálatos azonban, hogy ilyesfajta visszajelzés nem jelent meg szakajtónkban, s más szakmai fórumok sem foglalkoztak a KMK tevékenységével...” — A Könyvtári Figyelő harmadik nagyobb összefoglalása, *Feimer Ágnes* írása nehézkes címe ellenére is

(„Újabb eredmények a nemzetközi könyvtárügyért”) érdemes az elolvasásra, mert alapos és korrekt beszámolót nyújt az IFLA (Könyvtáros Egyesületek és Intézmények Nemzetközi Szövetsége) elmúlt évtizedének tevékenységéről, új alapszabályáról, közgyűléseiről és az IFLA-dokumentumokról, melyeknek egyik gyűjtő, feltáró, valamint szolgáltató helye az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ szakkönyvtára, egyike a négy kelet-európai IFLA clearing-house-oknak. Ide 1972-ben került a *Gombocz István* által gyűjtött anyag. A gyűjteményben már az 1960-as évek elején rendezett konferenciák előadásai is megtalálhatók, teljes sorozatokkal 1966 óta rendelkezik a magyar clearing house.

A TUDOMÁNYOS ÉS MŰSZAKI TÁJÉKOZTATÁS májusi számában a IV. országos könyvtárügyi konferenciát köszöntő *Futala Tibor* a szakkönyvtárügyön belüli fontos összefüggésekre és fejlődésbeli torzulásokra hívja fel a figyelmet: aggasztó, hogy az országos szakkönyvtári állományon belül az elmúlt tíz évben csökkent a vezető könyvtárak részesedése, mégpedig az 1970. évi 63 százalékos arányról az 1978-as adatok szerinti 41 százalékra. A helyi szakkönyvtárak az önállóságra való törekvéseik közepette olyannyira megelégedtek a könyvtárközi szolgáltatások igénybevételéről, hogy például az évi 13 millió szakkönyvtári állományforgalomban a könyvtárközi kölcsönzés és a másolatszolgáltatás a százezer egységet sem éri el. Az évtized végén a magyar szakkönyvtárakba 196 ezer folyóirat járt, körülbelül 15 ezer cím. Nem volna-e helyesebb — teszi fel a kérdést a cikkíró —, ha inkább kevesebb példányban, de — mondjuk — húsz-ezer-féle folyóiratot járatnának a könyvtárak. Megállapítja, hogy az elmúlt tíz évben fontosabbak lettünk a társadalom számára, amit a szakkönyvtárügy — beleértve a nemzeti és a felsőoktatási könyvtárakat is — használóinak számában bekövetkezett nagyarányú emelkedés (1970 és 1980 között csaknem 70 százalékkal!) szintén bizonyít. Az állományforgalom az évtized végére — 1970-hez viszonyítva — 250 százalékkal nőtt, a közművelődési könyvtárak pedig azzal készítettek elő a szakkönyvtárak holnapjait, hogy kölcsönzési forgalmukban a korábbi 20 százalékról 30-ra emelték az ismeretterjesztő és a szakirodalom arányát. A cikk azzal az óhajjal fejeződik be, hogy a konferencia nyomán „erősöd-jék meg a könyvtárügy egészében és kü-

lönösen a szakkönyvtár- és szakirodalmi tájékoztatásügyben a fegyelmezett rendszerekben való gondolkodás, még inkább a fegyelmezett rendszerépítés”. — Érdekes áttekintést közöl — és részben a Futala Tibor által emlegetett állománygyarapítási torzulásokra is magyarázatot ad — *Cziegler Mária* az 1962 és 1973 közötti időszak gyűjtőköri együttműködési törekvéseiről és ezek kudarcáról írt cikkében. Kitűnő összefoglalásában az élettelen természettudományi, a közgazdasági és a műszaki szakterületek ún. szakirodalmi kooperációs bizottságainak tevékenységét vizsgálja, s bár a fizikai, a kémiai és a matematikai szakterületek vonatkozásában bizonyos eredményekről is beszámolhat, megállapítása szerint a műszaki szakterületeken e bizottságok jobbra csak az együttműködés szándékának kinyilvánításáig jutottak el. — Új típusú egyetemi könyvtárépületet, illetve rendszert mutat be a TMT-ben *Lécesné Mesterházi-Nagy Márta*. A konstanzi (NSZK) egyetemi könyvtárat ún. egylépcsős rendszerűre tervezték, ami azt jelenti, hogy sem a karok, sem a tanszékek nem rendelkeznek külön-külön könyvtárral, hanem az egyetemi könyvtár a jövőre megépülő természettudományi részkönyvtárral együtt szolgálja ki mind az oktatószemélyzetet, mind a hallgatókat, mind a régióból jelentkező tudományos igényű könyvtárhasználókat. A konstanzi rendszer bevált, forgalmát a hagyományos könyvtári szervezet csak körülbelül a mainál kétszer nagyobb állományból tudná lebonyolítani. A könyvtárnak 107 munkatársa van, állománya egymillió kötet, beszerzési kerete csaknem 4,2 millió márka, látogatóinak száma napi 1650 olvasó, az állományát feltáró betűrendes leíró katalógus jelenleg 327 mikrofilmlapból áll, egy-egy lapon 3000 tétellel. — A Tudományos és Műszaki Tájékoztatás májusi számából kiemeljük még a tavalyi, manilai IFLA-konferencián elhangzott államfői beszédet, amelyből kitűnő érvek meríthetők a szakma és a könyvtárosi tevékenység jelentőségére, értelmezésére, hasznára vonatkozóan — különös tekintettel a fejlődő országokra —, továbbá azt az ismertetést, amely röviden bemutatja a Magyar Tudományos Akadémia új, számítógépes információs szolgáltatását.

A KÖNYV ÉS NEVELÉS egyetlen könyvtári tárgyú cikkében *Gelencsér Gézáné* pécsi iskolai könyvtári szakfelügyelő a „leíró” statisztika egy torzító esetéről számol be, amely a számokhoz szükséges magyarázat, megjegyzés hiányából adódott: a pécsi Nagy Lajos Gimnázium 15 ezer kötetes pedagógiai gyűjteményét évekig a városi könyvtár ke-

zelte, amikor pedig ez az állomány viszsza került tulajdonosához, az egész megye középiskolai könyvtári statisztikáját eltorzította, mivel évi gyarapodásként jelentkezett. Így történhetett meg az, hogy a megye 1—1 középiskolai tanulójára jutó állományfejlesztési összeget 47 forint helyett 94,2 forintban mutatta ki a statisztika. Akad egy másik téves szám is a baranyai statisztikában — ez viszont közönséges összeadási hibából származik, amelyet az adatszolgáltatók követtek el: ezer olvasóval kevesebb került jelentésükbe, mint az iskolai könyvtári kölcsönzők valóságos száma. Emiatt az 1978—79. évi középiskolai könyvtárhasználók aránya Baranyában nem 61, hanem 74 százalék, tehát nem a legrosszabb az országban, bár ez az arány is az országos átlag alatt marad. A jövőre vonatkozóan érdekes javaslatot is tesz a cikkíró: szerinte a nehezen mérhető *forgalmi adatok helyett a könyvtárakban tartott órák számát* kellene szerepeltetni az éves statisztikákban. — A Könyv és Nevelés külföldi folyóiratcikk-szemle rovatában egyebek között a könyvtárhasználatra nevelés francia és angol tapasztalatairól, a gyermekek és a könyv kapcsolatával foglalkozó szovjet nézetekről, a szlovákiai gyermekolvasók szociológiai megközelítésű bemutatásáról olvashatunk ismertetéseket.

A VAS MEGYEI KÖNYVTÁRAK ÉRTESÍTŐJÉNEK idei első száma az 1980-as eredményeket és az 1981-es tervekkel vevő számba mindhárom közművelődési könyvtári területen. A *tanácsi* könyvtárak beszámolójából például az is kitűnik, hogy az elmúlt évben beszerzett dokumentumok ára átlagosan 44,70 forintra emelkedett, lényegesen magasabb volt a korábbi évek átlagánál. Figyelemre méltó az is, hogy a megye tanácsi könyvtáraiban emelkedett az olvasók száma a *főhivatású könyvtárosok* által irányított könyvtárakban, a községi könyvtárakban viszont csökkent. A jól szervezett városi hálózatokban ma már jóval magasabb a beiratkozott olvasók aránya, mint a falvakban. A megyei átlag például 16,4 százalék, Szombathelyen viszont a lakosság 18,1 százaléka látogatja a könyvtárakat. A falvak közül *Pinkamindszentnek* a legrosszabb a beiratkozási aránya (3,8 százalék), amelyet alig előz meg *Balogunyom* (4), *Nádasd* (4,3), *Vashosszúfalu* (4,7) és *Csénye* (5,4 százalék). Érdekes a beszámolóban az a közlése, mely szerint Szentgotthárdon a körzeti könyvtár átveszi az üzemi könyvtári ellátását. — A *szakszervezeti* hálózatban is emelkedett az olvasók száma (176 fővel) az előző évhez képest, s a könyvtárral ellátott munkahelyek dol-

gozóinak 35,7 százaléka látogatta a könyvtárakat. Imponáló az SZMT központi könyvtárának hálózati tevékenysége: 445 alkalommal vitt könyveket a letéti könyvtárakba, és 356 alkalommal szállította vissza tőlük a kiolvasott köteteket. — Az iskolai könyvtárak beszámolójából kitűnik, hogy a megyében működő 135 iskola közül hat kivételével mindenütt található kisebb-nagyobb könyvtár. Az iskolai állomány 27 ezer kötettel gyarapodott a tanév során, az iskolák többsége ma már a Könyvtár-ellátóval kötött szerződés alapján használja fel beszerzési keretét. Az állomány hiányaira figyelmeztet az a közlés, amely szerint a tanév elején 16 iskola nem rendelkezett az Új Magyar Lexikkal, 20 iskolából hiányzott az Ertelmező Kézi-szótár. A Vas megyei híradó felhívja a figyelmet a statisztika két téves adatára: az 1979/80-as tanévben annak következményeként kerültek középiskoláik országosan az első helyre az állománygyarapításban, hogy a körmendi főiskola könyvállománya több mint 320 ezer forint értékben könyvjóváírással átkerült a gimnázium és szakközépiskola tulajdonába. Az adatszolgáltatók hibájából ered az a tévedés, miszerint a megye szakmunkás-tanulóinak 93 százaléka tagja az iskolai könyvtárnak; a helyes olvasói arány 40 (!) százalék. — A vállalatvezetés és a

szakszervezeti könyvtárak kapcsolatairól szóló kétrészes cikkének e közleményében *Sövegjártó Lászlóné*, az SZMT központi könyvtárának igazgatója arról is hírt ad, hogy a hálózat 9 önálló könyvtára közül 6 már kettős funkciót tölt be, és a közeljövőben még két helyen várható a szakkönyvtár és a szakszervezeti könyvtár egyesülése. A 12 letéti I. típusú könyvtár közül viszont csak 3 tölt be kettős funkciót, további kettőnek közvetlen szomszédságában van ugyan a műszaki könyvtár, de más kezeli. A hálózati központ szeretné elérni, hogy ahol műszaki könyvanyag is van, az 500-nál több dolgozót foglalkoztató üzemekben kettős funkciójú könyvtárakká fejlesszék a letéti I. típusú szakszervezeti könyvtárt, úgy, hogy egyidejűleg főfoglalkozású könyvtárost is alkalmazzanak. Az összevonáshoz nem országos rendelkezés kell, hanem a vállalati igazgató egyetértése, illetve intézkedése. — A híradó egyéb közleményei a „C”-típusú könyvtárak állományfeltáró tevékenységével, valamint az egykori szombathelyi főgimnázium *Bimbófűzér* című kézírásos diáklapjával (1856—1870) foglalkoznak. A Vas megyei Könyvtárak Értesítőjének portrészorozatában pedig a *dr. Trengli Rudolfnéval*, a szombathelyi MÁV igazgatóság könyvtárosával készített interjú olvasható.

KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK

PUSZTÁK NÉPE címmel annak az 1946 szeptemberétől 1948 novemberéig Hódmezővásárhelyen megjelent negyedéves folyóiratnak a repertóriumát adta ki a szegedi Somogyi Könyvtár, amelyet a Tornyai János Társaság jelentetett meg második folyóiratként (első folyóiratából, a Hódtavából mindössze egy szám látott napvilágot 1936-ban). A sikeres javításától a jogi kérdéseken keresztül a Medgyessy Ferenc szobrászatával és francia versek fordításainak közlésével egyaránt foglalkozó folyóirat jelentőségét a kitűnő szerzőgárda adja meg. A helyi kezdőkön kívül olyan nevekkel találkozunk hasábjain, mint például Illyés Gyula, Németh László, Pá-

kozdy Ferenc, Cseres Tibor, Takáts Gyula, Benedek Marcell, Kovai Lőrinc, Borbíró Virgil, Szabédi László, Jékely Zoltán, továbbá sok olyan, akkoriban induló tehetséges fiatal nevével, akik azóta váltak beérkezett költővé, íróvá, irodalom- és művészettörténésszé. A 200 példányban sokszorosított repertóriumot Köszegfalvi Ferenc állította össze a szegedi elvek szerint, a folyóirat felépítését tükröző csoportosításban. A visszakeresést egyesített mutató teszi lehetővé; ez a közleményekben található személy-, intézmény- és helyneveket, valamint a tárgyszavakat betűrendben sorolja fel. (50 l. — 10 Ft. Csongrád megyei Könyvtári Füzetek 14. sz.)

A KORSZERŰ VÁLLALATVEZETÉS ÉS -IRÁNYÍTÁS friss irodalmáról adott ki többnyire annotációkat is tartalmazó, 137 tételes bibliográfiát az Építészeti Központi Könyvtár. *Orbáné Váry Ildikó* ezen összeállítása könyveket, tanulmányúti jelentéseket, folyóiratcikkeket (fordításokat is) egyaránt felsorol, a legfrissebb irodalmat helyezve a csoportok élére. Az Építészeti Tájékoztatói Központ Ajánló bibliográfia c. sorozatának első füzetét sokszorosításban, mutatók nélkül jelent meg. (1981. 32 l.)

15 ÉV. CIKKEK, KÖZLEMÉNYEK FŐISKOLÁNKRÓL címmel válogató bibliográfiát tett közzé 400 példányban, sokszorosí-

tásban a nyíregyházi Beszenyei György Tanárképző Főiskola. Az intézet 1962-től 1977-ig terjedő történetével foglalkozó összeállítás, Kovách Margit munkája, a főiskola Könyvtári Füzetek c. sorozatában, annak harmadik kiadványaként jelent meg, 1979-es impresszummal. A hat fejezet (létesítés, építés, használatba vétel, fejlesztés; képzés; tudományos és kulturális tevékenység; mozgalmi munka, társadalmi és tömegszervezetek, kapcsolatok; a hallgatók; sport) 849 tétele a főiskoláról megjelenő összes közleményeknek körülbelül a felét teszi ki; a fejezeteken belül a címleírások megjelenésük időrendjében követik egymást. A címekhez szükség esetén címmagyarzatok is tartoznak, a betűrendes tárgymutató a tételszámokra utal; szerzői mutatója nincs a füzetnek. (1979. 87 l.)

MAGYAR ÁLLAM- ÉS JOGELMÉLETI BIBLIOGRÁFIÁT adott ki az 1950—1980-as évkörről a szegedi József Attila Tudományegyetem állam- és jogtudományi karának állam- és jogelméleti tanszéke. A Nagy Lajos szerkesztette és Papp Ignác által válogatott bibliográfia abból az alkalmából jelent meg, hogy ezelőtt harminc évvel kezdték meg a magyar egyetemeken a korábbi politika és jogfilozófia tantárgyak helyébe lépett állam- és jogelmélet oktatását. A 620 példányban sokszorosított 1121 tételes munka minden tétele angol és orosz címfordítást is tartalmaz, s ugyancsak háromnyelvű a kötet címlapja is. A munka két részből áll: az első rész az önállóan megjelent műveket formális, kiadványműfaji szempontok alapján csoportosítja, a második részbe felvett tanulmányok és cikkek leírásai pedig a marxista—leninista állam- és jogelmélet mint tan-

tárgy és tudományág rendszerének megfelelően következnek egymás után, s a válogatás ügyel arra is, hogy a határterületek legfontosabb irodalma se maradjon ki az összeállításból; a könyvismertetések azonban nem vette figyelembe. A kötet anyagának alapjául a Nagy Lajos-féle állam- és jogtudományi bibliográfiai sorozat (1945—1976) kötetei szolgáltak, amelyeket a helyi gyűjtés a szegedi Acta Juridica című idegen nyelvű folyóirat félévenkénti kurrens bibliográfiáiból és más adatforrásokból egészített ki. A kiadványt szerzői névmutató tárja fel. (1980. 202 l.)

A VÉDETT ORVOSI-BIOLÓGIAI FOLYÓIRATOK JEGYZÉKÉT adta ki az Országos Orvostudományi Információs Intézet és

Könyvtár. A 200 példányban, sokszorosításban közzétett összeállításban Kominka László annak az 549 folyóiratnak a címét, kiadási országát és hazai elérhetőségét tünteti fel (az utóbbit feloldás nélküli kódjelek segítségével), amelyek 1981-ben csupán egyetlen példányban járnak a magyar intézményekbe. Mivel ezek lemondása az egész egészségügyi-orvosi könyvtári hálózat folyóirat-ellátottságát érzékenyen érintheti, a jövőbeni előfizetések egyeztetése szempontjából nagyon fontos szakmai miszsiót tölthet be a jegyzék, amely országos tudományos érdekeket is véd. (1981. 25 l.)

„TILLÁROM, HAJ!” címmel a vidám gyermekirodalomból és zeneművekből kínál válogatást a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Havas Judit összeállításának az a célja, hogy a gyermekek a könyvtárak állományában könnyebben bukkanjanak rá a vidám, humoros mesékre, regényekre, verseket és színdarabokat tartalmazó kötetekre, gyűjteményekre, amelyekkel kellemes olvasmányélményeket szerezhetnek maguknak, de rendezvényeik, klubösszejöveteleik programját is színesíthetik. Az elmúlt tíz évben megjelent könyvekből válogató, annotálatlan jegyzék a következő csoportosításban közli kínálatát: képeskönyvek; mesék; regények—elbeszélések; versek, mondókák, találós kérdések; színművek, zeneművek —lemezen. A 800 példányban kiadott, szépen sokszorosított, illusztrált füzetet M. Kiss József tervezte. (1981. 47 l. — 4,50 Ft)

LÉZEREK A TUDOMÁNYBAN ÉS A TERMELESBEN címmel közös ajánló bibliográfiát adott ki az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ A Szovjet Kultúra és Tudomány Há-

zának tudományos-műszaki könyvtárával együtt. A Szovjet könyvek ajánló jegyzéke nevű sorozatban 400 példányban, sokszorosításban megjelentetett, 110 tételes összeállítás anyagát Ferenc Kárpát fizikus válogatta az utolsó öt-hat év szakirodalmából, és ő készítette a 15 szakcsoportban közölt címanyag minden tételének néhány mondatos annotációját is.

IDEGEN NYELVEK ÉS PEDAGÓGIAI TECHNOLOGIÁK címmel témabibliográfia-sorozatának ötödik füzetét jelentette meg a veszprémi Országos Oktatástechnikai Központ. *Szűcs Lajos* nének a nyelvet tanító pedagógusok számára összeállított, ezer példányban sokszorosított jegyzéke a témával foglalkozó 226 munka címét sorolja fel az elmúlt tíz évben megjelent magyar, valamint a központ könyvtárában megtalálható idegen nyelvű folyóiratok publikációi alapján. A cikkek témaköre az oktatástechnika, -technológia és a pedagógiai technológia területeit öleli fel. A magyar címek betűrendjében felsorolt címleírások adatait szerzői névmutató és a tételszámokra utaló tárgymutató is feltárja. (1981. 43 l.)

JÚLIUS 1-IG A SZERKESZTŐSÉGBE ÉRKEZETT PERIODIKUS KIADVÁNYOK; MUNKABESZÁMOLÓK; STATISZTIKAI ADATTÁRAK: Építészeti fordítások figyelőszolgálat. Építéset, építőipar 1981. 1. szám. (Építészeti Központi Könyvtár — Az Építészeti Tájékoztatói Központ Fordítóirodája): Eseménynaptár. Módszertani útmutatás, ajánló bibliográfia és kiállítási segédanyag a negyedik fontosabb évfordulóikhoz 1981/3. sz. (Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár — Könyvtártudományi és Módszertani Központ); [Fővárosi

Szabó Ervin Könyvtár „Gyászkeretes bibliográfiák”:] *Pilinszky János* (1921—1981); *Gazdaságpolitikai Tájékoztató* 1981/4. (Balassi Bálint Megyei Könyvtár, Salgótarján); *Irodalomkutatások*. Az általános és [a] szakkönyvtárakban elvégzett irodalomkutatások jegyzéke 1981. május (Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely); *Kurrens folyóiratok jegyzéke* 1981. (Építészeti Tájékoztatói Központ. Építészeti Központi Könyvtár); *Kurrens külföldi orvosi-biológiai folyóiratok az egészségügyi-orvostudományi könyvtári hálózatban* 1981/1—2. (Országos Orvos-

tudományi Információs Intézet és Könyvtár); *Külföldi folyóiratok az építészeti könyvtárakban* 1981. (Építészeti Tájékoztatói Központ. Építészeti Központi Könyvtár); *Külföldön megjelent fontosabb jogtudományi művek jegyzéke* 1981. első negyedév (Országgyűlési Könyvtár); *Külföldön megjelent fontosabb legújabbkori történelmi és politikai művek jegyzéke* 1981. első negyedév (Országgyűlési Könyvtár); *Magyar Könyvészet* 1978—1979. A Magyarországon megjelent könyvek bibliográfiája 1—3. köt. (1. köt. Szakrendi rész; 2. köt. Szakrendi rész; 3. köt. Mutatók) (Országos Széchényi Könyvtár); *Nógrádi Tükör. Bibliográfia és repertórium* (1981/2.) 1980. júl. 1.—dec. 31. (Balassi Bálint Megyei Könyvtár, Salgótarján);

OMKDK Híradó 1981/5—6. sz. (Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ); *Az Országgyűlési Könyvtár Magyar Tanácsköztársaság különgyűjteményének gyarapodása* 1975—1980. (Országgyűlési Könyvtár); *Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum újonnan beszerzett külföldi könyvei* 1981/2. (OPKM); *Szabolcs-Szatmár megye irodalma. A megyei könyvtár helyismereti tájékoztatója* 1981/3., 1981/4. (Móricz Zsigmond Megyei Könyvtár, Nyíregyháza); *Tájékoztató a külföldi közgazdasági irodalomról*. „A” sorozat. *Referátumok* 1981/6. sz., „B” sorozat. *Bibliográfia* 1981/6. sz. (Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem. Központi Könyvtár); *Tájékoztató a Vas megyéről szóló irodalomról*. 1981. május (Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely); *Tájékoztató jegyzék vezetők számára* 1981/5. sz., május (Hajdú-Bihar megyei Könyvtár, Debrecen); *Tájékoztató külföldi szociológiai folyóiratokról* 1981/3., 1981/4., 1981/5. sz. (Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár); *UNESCO kiadványok 1979—1980. Válogatott bibliográfia*. (Magyar UNESCO Bizottság — Országgyűlési Könyvtár); *Válogatott irodalomkutatások jegyzéke* 1979—1980 (Építészeti Tájékoztatói Központ. Építészeti Központi Könyvtár); *Világírodalmi Híradó*. 17—18. 1979. júl.—dec. (Állami Gorkij Könyvtár); *Világszerte. Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum információs szolgálat*. 1981. VI. 2. (OPKM). — *Beszámoló az építészeti és városfejlesztési könyvtárhálózat 1980. évi munkájáról*. *Módszertani körlevelek* 1. (Építészeti Tájékoztatói Központ. Építészeti Központi Könyvtár); *A Szolnok megyei könyvtárak 1980. évi eredményei* (Vérseghy Ferenc Megyei Könyvtár, Szolnok).

***A Mezőgépipari Szövetkezeti Közös Vállalat
legújabb terméke a
TÉKA
könyvtári bútorcsalád***

Tartóoszlop: bútortlap; laminált tölgy

Polc: lemezpolc; rilzánózott vagy festett felületkezeléssel,
a kívánt színben

**I. és II. jelű változatban, a megrendelő által meghatározott
polcosztással készül**

Polcállítási lehetőség: 5 cm-enként

Magasság az I. jelűnél: 150 cm, 180 cm, 210 cm, 270 cm,
a II. jelűnél: 150 cm, 180 cm, 210 cm

Díjtanlan tanácsadás

Gyártja és forgalmazza:

Mezőgépipari Szövetkezeti

Közös Vállalat, Szany

Ügyintéző: Németh László

Postacím: TÖVÁLL

Szany, Ady E. u. 9317

PETERIS UPITIS
 fametszeiből
 és ex libriseiből
 (Cikkünket lásd a 495. oldalon)

Ara: 10,- Ft
HU ISSN 0430-7886